

ERKEN ÇOCUKLUKTA ÖZEL EĞİTİM

Editörler

Prof. Dr. Hakan SARI

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

CİLT 1

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-388-7

Kitap Adı

Erken Çocuklukta Özel Eğitim

Editörler

Prof. Dr. Hakan SARI

ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

ORCID iD: 0000-0003-3557-8649

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

EDU026000

DOI

10.37609/akya.3572

Kütüphane Kimlik Kartı

Erken Çocuklukta Özel Eğitim / ed. Hakan Sarı, Hatice Yalcın.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

c. <1> (512 s.) : resim, şekil, tablo. ; 160x235 mm.

Kaynakça ve Dizin var.

ISBN 9786253753887

GENEL DAĞITIM

Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Erken çocukluk dönemi, bireylerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin temel-
lerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemdeki çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına yönelik
yapılan müdahaleler, onların hayat boyu sürececek gelişimlerini doğrudan etkilemektedir. Özel
gereksinimli çocuklar için erken yaşlar, ekstra özen ve hassasiyet gerektiren bir süreçtir. Çünkü
özel gereksinimli çocuklar, doğuştan gelen farklılıkları ve zorlukları nedeniyle daha fazla des-
teğe ihtiyaç duymaktadırlar.

“Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuklarda özel eğitim” alanında çok önemli
bilgilerin ele alındığı bu kitap, erken yaşta tanı almış ve gelişimsel zorluklarla karşılaşan çocuk-
lar için özel eğitim uygulamalarını derinlemesine ele almaktadır. Alanında uzmanlar tarafından
özenle hazırlanan bu bilgiler, sadece öğretmenler, eğitimciler, aileler ve bakım verenler için bir
rehber olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu çocukların eğitim süreçlerinde çalışan uzmanlara da
yol gösterici bir kaynak sunmaktadır. Bu kitap erken çocukluk döneminde özel eğitim konusu
üzerinde çalışan, kafa yoran, bu konuya sevdalanmış ve deneyim kazanmış pek çok bilim insa-
nını tek çatı altında yazar olarak buluşturmuş ve sizlere konuya dair en güncel gelişmeleri açık
ve anlaşılır bir dilde sunmayı hedeflemiştir.

Kitap, özel gereksinimli çocukların eğitiminde uygulanan farklı modelleri, yöntemleri ve
stratejileri ele alırken, aynı zamanda çocukların bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş eğitim
planlarının oluşturulmasına yönelik rehberlik sunmaktadır. Bu kitap, özellikle erken yaşta özel
eğitim ve erken müdahale ile ilgili derinlemesine bilgi arayan herkes için önemli bir kaynaktır.
Kitabın temelde konuya ilgi duymakta olan lisans ve lisansüstü öğrencilere, akademisyen aday-
larına ve akademisyenlere hitap etmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda kitabın, ilgili tüm disip-
linlerdeki (Özel eğitim, tıp, çocuk gelişimi, psikoloji, fizyoterapi, ergoterapi, konuşma terapisi,
okul öncesi eğitimi, sosyal hizmet, sınıf eğitimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik gibi ilgili
tüm alanlarda) lisans ve lisansüstü öğrencilere “bilimsel bir kitap” niteliğinde “temel bir kaynak”
olması ve alan yazına bu konuda katkı sağlaması önemli bir öncelik olarak belirlenmiştir. Bu
kitapta yer alan temel bilgilerin ardından erken çocukluk döneminde sosyal beceri eğitimi, dil
eğitimi, ulaşım-trafik eğitimi, günlük yaşam becerileri, duygu yönetimi gibi konuların yer ala-
cağı ikinci cilt de yakında yayınlanacaktır.

Kitapta yer alan bilgilerin, her çocuğun potansiyeline ulaşabilmesi için bir adım daha atıl-
masına vesile olacağını ve her bir özel gereksinimli çocuğun, topluma katkı sağlayacak bir
birey olarak gelişmesine yardımcı olacağını umut ediyoruz. Kitabımızın akademiye, sahaya ve
topluma önemli katkılar sağlamasını dileriz.

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Hakan SARI

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	Özel Eğitimde Erken Çocukluk Döneminin Önemi ve Gereği.....1 <i>Hakan SARI</i> <i>Hatice Begüm UYANIK</i>
BÖLÜM 2	Erken Çocukluk Döneminde Tanılama ve Değerlendirme Süreçleri31 <i>Hatice YALÇIN</i>
BÖLÜM 3	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Zihin Engellilerin Eğitimi55 <i>Gökhan ŞENGÜN</i>
BÖLÜM 4	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde İşitme Engellilerin Eğitimi69 <i>Hakan SARI</i> <i>Hikmet Beyza YAKICI</i> <i>Elmas Nur İBAOĞLU</i>
BÖLÜM 5	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Görme Engellilerin Eğitimi.....99 <i>Salih ÇAKMAK</i>
BÖLÜM 6	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar ve Eğitimi121 <i>Erkan KARAMAN</i> <i>Rukiye KONUK ER</i>
BÖLÜM 7	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Bedensel Engellilerin Eğitimi147 <i>Merve AŞKIN CERAN</i> <i>Murat BEKTAŞ</i>

BÖLÜM 8	Erken Çocukluk Döneminde Gözlenen Süreğen Hastalıklar ve Eğitimleri171 <i>Hakan SARI</i> <i>Mehmet KÜÇÜKGÖZ</i> <i>Muhammet DÖNGEL</i> <i>Berke YILDIRIM</i>
BÖLÜM 9	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Dil ve İletişim Güçlüğü Olan Çocukların Eğitimi207 <i>Oğuz ÇETİN</i>
BÖLÜM 10	Türkiye’de Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitimde Aile Eğitimi241 <i>Ahmet İlkhani YETKİN</i>
BÖLÜM 11	Türkiye’de Erken Çocukluk Özel Eğitiminin Yasal Çerçevesi ...267 <i>M. Abdülbaki KARACA</i> <i>Necati ÇOBANOĞLU</i>
BÖLÜM 12	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimleri285 <i>Sıla DOĞMAZ TUNALI</i>
BÖLÜM 13	Türkiye’de Erken Çocuklukta Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi319 <i>Abdullah EKER</i>
BÖLÜM 14	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Özel Gereksinimli Çocuklarda Davranış Eğitimi339 <i>Hatice Begüm UYANIK</i> <i>Muhammet Fatih SERTKAYA</i> <i>Zehra ATBAŞI</i>
BÖLÜM 15	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimleri365 <i>Süleyman ARSLANTAŞ</i>

BÖLÜM 16	Türkiye’de Erken Çocukluk Döneminde Özel Gereksinimli Çocukların Gelişimlerinin Özel Eğitim Hizmetleriyle Desteklenmesi385 <i>Mehmet Akif KAY</i> <i>Mehmet SAĞLAM</i>
BÖLÜM 17	Erken Çocukluk Döneminde Özel Gereksinimli Çocukların Cinsel İstismarı ve İstismara Yönelik Eğitim405 <i>Hatice YALÇIN</i>
BÖLÜM 18	Erken Çocukluk Dönemi Özel Gereksinimli Bireylerin Ailelerinin Psikolojik Süreçleri ve Danışmanlık Hizmetleri.....425 <i>Hakan SARI</i> <i>Burcu YAPAR ÖZ</i> <i>Fatih KOÇAK</i>
BÖLÜM 19	Erken Çocuklukta Birden Fazla Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi447 <i>Adile Emel SARDOHAN YILDIRIM</i> <i>Muhammed Ali ÇANKAYA</i>
BÖLÜM 20	Erken Çocukluk Döneminde Özel Gereksinimli Çocukların Eğitiminde Kullanılan Yardımcı Teknolojiler461 <i>Hakan SARI</i> <i>Emine Beste AKSOY</i>

YAZARLAR

Prof. Dr. Murat BEKTAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik
Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği AD.

Prof. Dr. Salih ÇAKMAK

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi,
Özel Eğitim Bölümü Görme Engellilerin
Eğitimi AD.

Prof. Dr. Hakan SARI

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel
Eğitim Bölümü, Özel Eğitim AD.

Prof. Dr. Mehmet SAĞLAM

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

Doç. Dr. Zehra ATBAŞI

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim
Bölümü

Doç. Dr. Oğuz ÇETİN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen
Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi
Eğitimi AD.

Doç. Dr. Necati ÇOBANOĞLU

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü, Özel Yetenekliler Eğitimi
AD.

Doç. Dr. Rukiye KONUK ER

Necmettin Erbakan Üniversitesi Özel
Eğitim Bölümü

Doç. Dr. M. Abdulbaki KARACA

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD.

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

Muğla Özel Deniz Evreni Çocuk Gelişim
Merkezi

Doç. Dr. Adile Emel SARDOHAN

YILDIRIM
Akdeniz Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ARSLANTAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EKER

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim
Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif KAY

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler
Meslek Yüksekokulu, Çocuk gelişimi
Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOÇAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
Bölümü, Otizm Spektrum Bozukluğu
Eğitimi AD.

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ŞENGÜN

Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Sıla DOĞMAZ TUNALI
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi
AD.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İlkhan YETKİN
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü

Öğr. Gör. Merve AŞKIN CERAN
KTO Karatay Üniversitesi Sağlık
Hizmetleri Meslek Yüksekokulu / Tıbbi
Hizmetler ve Teknikler Bölümü

Arş. Gör. Emine Beste AKSOY
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel
Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD.

Arş. Gör. Elmas Nur İBAOĞLU
Gaziantep Üniversitesi/Özel Eğitim
Bölümü/Zihin Engelliler Eğitimi AD.

Arş. Gör. Dr. Erkan KARAMAN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Özel
Eğitim Bölümü

Arş. Gör. Muhammet Fatih SERTKAYA
Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü

Arş. Gör. Burcu YAPAR ÖZ
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
Bölümü, Otizm Spektrum Bozukluğu
Eğitimi AD.

Arş. Gör. Hatice Begüm UYANIK
Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim
Bölümü

Arş. Gör. Hikmet Beyza YAKICI
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Otizm Spektrum Bozukluğu AD.

Uzm. Dr. Berke YILDIRIM
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Konya Şehir
Hastanesi Acil Tıp AD.

Muhammed Ali ÇANKAYA
Özel Eğitim Öğretmeni

Muhammet DÖNGEL
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
AD.

Mehmet KÜÇÜKGÖZ
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
AD.

Yazarların Özgeçmişlerine QR Kodu Okutarak Erişebilirsiniz

BÖLÜM 1

ÖZEL EĞİTİMDE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNİN ÖNEMİ VE GEREĞİ

*Hakan SARI*¹

*Hatice Begüm UYANIK*²

GİRİŞ

Özel eğitimin çok sayıda tanımı vardır. Özel eğitim, bir birey akranları ile karşılaştırıldığında bilişsel, sosyal, duygusal, bedensel ve dil gelişimi yönünden farklılık gösteriyorsa ve bu yüzden özel olarak geliştirilmiş ve uyarlanmış programlarla, özel olarak yetiştirilmiş personelle, özel olarak geliştirilmiş materyal ve teknolojilerle, özel olarak uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerle ve özel olarak hazırlanmış ortamlarda verilen eğitime özel eğitim denir (Sarı, 2024). Özel eğitimle genel eğitim ortamı arasındaki fark, özel eğitim okullarının ayrı ortamlar sunması ve öğrencilerin yalnızca bu alanda yetişmiş öğretmenler tarafından eğitilmesi, genel eğitim okullarında ise kapsayıcı ortamlar sunması ve bu ortamlarda öğrencilerin daha çok genel eğitim için yetiştirilmiş öğretmenler tarafından yürütülmesidir. Özel eğitim tipik olarak çok hafiften çok ağır düzeye kadar değişen ve özel gereksinimli olan öğrencileri eğitmekle ilişkilidir ve özel eğitim gereksinimi olan her öğrenciyi içerebilir. Özel eğitim hem geç ve hem de güç öğrenen ya da öğrenme güçlüğü olan öğrencileri kapsadığı gibi aynı zamanda üstün yetenekli veya özel yeteneklilerin eğitimini ve hatta iki kez özel gereksinimli olarak tanımlanan (yani engelli ve üstün yetenekli) öğrencileri de kapsar.

Erken çocukluk dönemi, özellikle özel gereksinimli olanlar için, bir çocuğun genel gelişimi için de kritik bir dönemdir. Erken Çocuklukta Özel Eğitim (EÇÖZE) programları, gelişimsel güçlüklerle karşı karşıya kalan çocukların en üst düzeyde büyümesini ve

¹ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD, hakansari@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

² Arş. Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, haticebegum.uyanik@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2236-0843

metler tarama, tanılama ve yönlendirme ile başlamaktadır. Tıbbi tanılamadan sonra aileler, çocuklarının uygun eğitim kurumlarına yerleştirilmesi için eğitsel tanılama amacıyla MEB'e bağlı ve her il, ilçe veya beldede özel eğitim hizmetlerini düzenlemek ve sağlamak-tan sorumlu Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine (RAM) doğrudan yönlendirilmektedir (Sipal ve Bayhan, 2010). Ancak, ülke çapında sistematik bir tarama yalnızca işitme bozukluğu ve fenilketonüri için mevcuttur. Diğer engel grupları için ne yazık ki sistematik bir tarama ve tanılama hizmetinden söz etmek mümkün değildir. Ancak, Sağlık Bakanlığı'na bağlı ve Türkiye'nin her il ve ilçesindeki Aile Sağlığı Merkezleri aracılığıyla gebelik sırasında erken koruyucu tarama gibi başka taramalar da mevcuttur. Bu merkezlerde gebe kadınlara hemşireler atanmakta ve hemşireler gebe kadınların sağlık durumlarını takip etmekle sorumlu olmaktadır.

Özet olarak EÇÖZE gelişmekte olan görece yeni bir alandır. Erken çocukluk eğitimi gibi aile eğitimlerini kapsamakta ve disiplinlerarası oluşuyla kuramlarda da büyük bir yer kaplamaktadır. Çocukların gelişimleri değerlendirilmekte ve onlara uygun düzenlemeler yapılmaktadır. Bu nedenlerle EÇÖZE tanınmış veya risk altındaki gruplardaki çocuklar için önemlidir. Türkiye'de de EÇÖZE yeniliklere açık ve çocuk merkezlidir. Her çocuk gelişim hızı, öğrenme şekli, kişiliği ve ailesinden edindikleriyle birbirinden farklılık göstermektedir (Öncül, 2014). Çocuk çevresiyle etkileşime girerek deneyim kazanmakta, dış dünyayı keşfetmekte ve gelişmektedir (Kartal, 2008). Yetersizliği olan çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre kazanacakları becerilerin sistematize edilmesi gerekmektedir ve dünyada olduğu gibi EÇÖZE gelişimsel risk altında olan ya da yetersizliği olan çocuklar ve ailelerinin gereksinimlerini karşılamayı, yetersizliğin kalıcı ve ağır hale dönüşmesini önlemeyi ya da çocuğun gelişim farklılığını en aza indirmeyi hedefleyen bir alandır (Sazak, 2006). Bu nedenle Türkiye'de EÇÖZE söz konusu olduğunda doğum öncesinden itibaren çeşitli testler ve değerlendirmelerle özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların çevresel faktörlerden etkilenmelerini mümkün olduğunca olumlu hale getirerek farkı azaltıp sifıra indirmek amaçlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Angelaccio, A., (tarih yok). ECE Principles and Practices Prek-4 <https://pressbooks.pub/eceprinciplesandpractices/>
- Aytekin, Ç. & Bayhan, P. (2015). Application steps in early intervention. H.U. Journal of the Faculty of Health Sciences, 2(2), 1-14.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi. (2005). II. Özürlüler Şurası: Yerel yönetimler ve özürlüler [II. Council of individuals with disabilities: Local governments and disability]. Ankara, Turkey: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Bate, A. (2017). Early intervention, House of Commons Library (Commons Library Briefing, 26 June 2017). <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/30984>.
- Bruder, M.B., Dunst, C.J. & Mogro-Wilson, C. (2011). Confidence and competence appraisals of

- early intervention and preschool special education practitioners. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 13-37.
- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve önemi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Diken, İ. H., Bayhan, P., Turan, F., Sipal, R.F., Sucuoğlu, B., Ceber-Bakkaloğlu, H., Günel, M.K. & Kara, O.K. (2012). Early childhood intervention and early childhood special education in Turkey within the scope of the developmental system approach. *Infants & Young Children*, 25(4), 346-353. <https://doi.org/10.1097/IYC.0b013e318268541d>
- Dunst, C. J. (2007). Early intervention for infants and toddlers with developmental disabilities. In S. L. Odom, R. H. Horner, M. E. Snell, & J. Blacher (Eds.), *Handbook of developmental disabilities* (pp. 161-180). The Guilford Press.
- Frey, J. R. (2019). Assessment for Special Education: Diagnosis and Placement. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 683(1), 149-161. <https://doi.org/10.1177/0002716219841352>
- Forness, S. R., Freeman, S. F. N., Paparella, T., Kauffman, J. M., & Walker, H. M. (2011). *Special Education Implications of Point and Cumulative Prevalence for Children With Emotional or Behavioral Disorders*. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 20(1), 4-18. <https://doi.org/10.1177/1063426611401624>
- Gargiulo, R. M., & Kilgo, J. L. (2020). *An introduction to young children with special needs: Birth through age eight*. SAGE Publications. **FOUNDATIONS OF ECSE 2-23**
- Individuals with Disabilities Education Improvement Act. (2014). <https://www.congress.gov/bills/110/108th-congress/house-bill/1350/text>
- Kartal, H. (2008). Çocuk ve aileyi desteklemeye yönelik ev ziyaretlerine dayalı erken müdahale programları ve programların etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 1-28.
- Öncül, N. (2014). Türkiye’de Erken Çocuklukta Özel Eğitim ile İlgili Yapılmış Makalelerin Gözden Geçirilmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6(2).
- Kenney, M. K., & Kogan, M. D. (2011). Special needs children with speech and hearing difficulties: prevalence and unmet needs. *Academic pediatrics*, 11(2), 152-160.
- Knoblauch, B., & Sorenson, B. (1998). *IDEA’s Definition of Disabilities*. Reston, VA: ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education.
- Kode, K. (2002). *Elizabeth Farrell and the History of Special Education*. Council for Exceptional Children, Arlington
- Konuk Er, R. (2022). Early intervention in early childhood special education according to parents: A qualitative study. *OPUS- Journal of Society Research*, 19(45), 103-115.
- Kuru-Aktürk, N. B., & Ekim, A. (2023). Toplumda engelli çocuk. *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 178-185.
- Maggin, D. M., & Hughes, M. T. (Eds.). (2021). *Developing teacher leaders in special education: An administrator’s guide to building inclusive schools* içinde Dorsey & Zarate UK: Taylor & Francis.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1997). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.573.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20120704.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). Özel Öğretim Kurumları Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5580&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1442.pdf>
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997, 6 Haziran). Resmî Gazete (Sayı: 23011). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf

- VII. Millî Eğitim Şurası (1962, 5-15 Şubat). Erişim Adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08162906_7_sura.pdf
- XII. Millî Eğitim Şurası (1988, 18-22 Haziran). Erişim Adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014, 26 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 29072). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973, 24 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 14574). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006, 5 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 26184). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531.htm>
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012, 21 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 28360). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120721-10.htm>
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018, 7 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30471). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- Reichow, B., Boyd, B. A., Barton, E. E., & Odom, S. L. (Eds.). (2016). Handbook of early childhood special education. Cham, Switzerland: Springer.
- Rucklidge J. J. (2010). Gender differences in attention-deficit/hyperactivity disorder. *The Psychiatric clinics of North America*, 33(2), 357–373. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2010.01.006>
- Rudra, A., Belmonte, M. K., Soni, P. K., Banerjee, S., Mukerji, S., & Chakrabarti, B. (2017). Prevalence of autism spectrum disorder and autistic symptoms in a school-based cohort of children in Kolkata, India. *Autism Research*, 10(10), 1597-1605.
- Sarkhel S. (2009). Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry: Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry, 10th edition. *Indian Journal of Psychiatry*, 51(4), 331.
- Sazak, P. E. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71-83.
- Snow, C. E., & Van Hemel, S. B. (2008). *Early childhood assessment: Why, what, and how*. The National Academies Press. Introduction ss 15-26
<https://ailevecalisma.gov.tr>
https://nces.ed.gov/programs/coe/pdf/2021/cgg_508c.pdf
<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>

BÖLÜM 2

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE TANILAMA VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ

Hatice YALÇIN¹

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi dediğimiz 0-6 yaş aralığını kapsayan, insan gelişiminin çoğunun tamamlandığı bir dönemdir. Erken çocukluk dönemi, insan gelişiminin başlangıç noktasıdır. Okul öncesi eğitim, çocuğun gelişim alanlarını destekleyerek yetişkinlik döneminde daha üretici ve verimli olmasına ve var olan potansiyelini ortaya daha kolay bir şekilde çıkarmasına yani kendisini keşfetmesine olanak sağlar (Vengopal, 2016).

Erken çocukluk dönemi, çocukların zihinsel ve ruhsal gelişimindeki en önemli evredir çünkü çocuk zihinsel gelişiminin %50'sini 4 yaşına kadar, %30'unu 4-8 yaş arasında, %20'sini ise 8-17 yaşları arasında tamamlamaktadır (Sanders & Farago, 2018). Dolayısıyla 0-6 yaş çocuğun gelişimin hızla yönlendirildiği zamandır. Bu dönemdeki yanlış uygulamalar, çocuğun gelecek hayatında büyük izler bırakabilir çünkü bu yaş aralığında oluşturulacak sağlam temel, gelecek hayatında da çocuğun birçok alanda kendini geliştirme şansını artırır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2013).

Çocuk gelişiminde temel konulardan biri çocukların nasıl düşündüklerini, öğrendiklerini ve geliştiklerini anlamaya çalışmaktır. Çocukları anlayarak onların eğitimlerini ve gelişimlerini olumlu yönde biçimlendirebilmek için çocuklar hakkında doğru bilgi toplanması çok önemlidir (Driscoll & Nagel, 2005). Çocuklar hakkında bilgi toplayabilmek için de ölçme çalışmaları yapmak; ölçme sonucunda elde edilen bilgileri anlamlandırarak çocuğun her alandaki gelişim bilinebilir ve eğitim iyileştirilebilir. Çocuğun gelişim

¹ Doç. Dr. Muğla Özel Deniz Evreni Çocuk Gelişim Merkezi, h.hatice@gmail.com,
ORCID iD: 0000-0003-3557-8649

KAYNAKLAR

- Acarlar, F. (2002). Çocuklarda dilin değerlendirilmesi: betimleyici yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(2), 122-131.
- Ahi, B., & Kıldan, A. O. (2013). Türkiye'de okul öncesi eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(27), 23-46
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th edition. Washington DC: American Psychiatric Press, 33-86
- Aytekin, Ç., Bayhan, P. (2015). Erken müdahale uygulama basamakları. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-14
- Bellman, B., Byrne, O. & Sege, R. (2013). Developmental assessment of children. *BMJ*. 346:e8687 doi: 10.1136/bmj.e8687
- Birenbaum, A. (2002). Poverty, welfare reform, and disproportionate rates of disability among children. *Ment Retardation*. 40:212-218.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 99-109
- Blake, B.S. & Wise, L.L. (2014). What Is the Role and Importance of the Revised AERA, APA, NCME Standards for Educational and Psychological Testing. *Educational Measurement: issues and Practice*, 33(4), 4-12.
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar*. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). (H.Z. İnan, T. İnan, Çev. Ed). Ankara.
- Brown, K., Parikh, S. & Patel, D. (2020). Understanding basic concepts of developmental diagnosis in children. *Transl. Pediatr*. 9(1):9-22. doi: 10.21037/tp.2019.11.04
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: promise to children and families for their future. *Exceptional Children*, 76(3), 339-355.
- Buyse, V., Bernier, K.Y., McWilliam, R.A. (2002). A statewide profile of early intervention services using the part C data system. *J Early Interv*. 25:15-26
- Catron, C.E. & Allen, J. (2008). *Early childhood curriculum: A creative-play model*. (4th Ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- ÇUÇEP (2016). *Çocuk Gelişimi Lisans Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı*. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Eğitim Öğretim Dairesi. Ankara.
- Demirci, A., Kartal, M. (2012). Çocukluk dönemine ait önemli bir sorun: Gelişme geriliği ve erken tanının önemi. *Turkish Family Physician*, 3(4), 1-6
- Diken, İ., Bayhan, P., Turan, F., Sipal, F., Sucuoğlu, B., Ceber-Bakkaloglu, H. ve diğerleri (2012). Early childhood intervention and early childhood special education in turkey within the scope of the developmental system approach. *Infants and Young Children*, 25(4), 346-353
- Driscoll, A., & Nagel, N. G. (2005). *Early childhood education: The world of children, families and educators* (3rd ed). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
- Ekinci, B. (2012). Erken çocukluk döneminde gelişim ve öğrenmenin değerlendirilmesi ve desteklenmesi. Ankara: Nobel Yayıncılık
- GEDEP (2014). 0-36 aylık gelişimi risk altındaki çocuklar için Gelişimsel Destek Programı. http://eae.anadolu.edu.tr/assets/yazili/20140823145747_ksun.pdf
- Hall, M., Kaduson, H.G. & Schaefer, C.E. (2002). Fifteen effective play therapy techniques. *Professional Psychology: Research and Practice*. 33(6). 515-522 DOI: 10.1037//0735-7028.33.6.515
- Illingworth, R.S. (1980). *The development of the infant and young child: normal and abnormal*. 7th edition. London: Churchill Livingstone, 1980:53-72,108-207
- İşıkoğlu Erdoğan, N. & Canbeldek, M. (2017). Erken Çocukluk Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 1306-1327.
- Johnson, C.P., Myers, S.M. (2007). *Council on Children with Disabilities. Identification and evalua-*

- tion of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics* 120:1183-215. 10.1542/peds.2007-2361
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2007, 8 (1) 1-13
- Lipkin, P.H. (2019). Developmental and behavioral surveillance and screening. In: Kliegman RM, St. Geme JW. *Nelson Textbook of Pediatrics*. 21st edition. Philadelphia: Elsevier, 159-161.
- Lord, C. & Rutter, M. (1994) Autism and pervasive developmental disorders. In *Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches* (3rd edn) (eds M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov), pp. 569-593. Oxford: Blackwell Scientific
- Marik Manas, G. (2020). A study on childhood development in early stage. *Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies*, 7(13): 13927-13938
- Meraki, Z. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve ilk çocukluk döneminde erken müdahale. M. Yıldız Bıçakçı (Ed.). *Bebeklik ve ilk Çocukluk Döneminde Gelişim içinde*. (s.179-202). Ankara: Eğiten Kitap
- Metin, N vd. (2023). ÇOCUK gelişimi terimler sözlüğü. Ankara: Nobel Yayıncılık. At from: <https://www.researchgate.net/publication/375085288>
- Millî Eğitim Bakanlığı (2013). 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı. Ankara.
- Özadır, E. (2024). Sağlık kurumlarında çalışan çocuk gelişimcilerin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri. Yüksek lisans tezi. KTO Karatay Üniversitesi. Konya.
- Pellegrino, L. (2007). Patterns in development and disability. In: Batshaw ML, Pellegrino L, Roizen NJ, editors. *Children with developmental disabilities*. 6th edition. Baltimore: Paul H Brookes, 217-228
- Rochford, L., & Borchert, P. S. (2011). Assessing higher level learning: developing rubrics for case analysis. *Journal of Education for Business*, 86(5), 258-265. doi:10.1080/08832323.2010.512319
- Romito, B., Jewell, J., Jackson, M., Ernst, K., Hill, V. & Hsu, B. (2021). Child life services. *Pediatrics*; 147(1):1-16
- Sanders, K., & Farago, F. (2018). Developmentally appropriate practice in the 21st century. In M. Fleer & B. van Oers (Eds.), *International handbook of early childhood education* (pp. 1379-1400). Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Shevell, M., Ashwal, S., Donley, D. (2003). Practice parameter: evaluation of the child with global developmental delay: report of the Quality Standards Subcommittee of the American Academy of Neurology and The Practice Committee of the Child Neurology Society. *Neurology*. 60:367-80
- Souza, J. (2015). Child development: analysis of a new concept. *Rev. Latino-Am. Enfermagem*, 23(6), 1097-1109.
- Tunceli, H.İ., & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 01-12
- Vengopal, K. (2016). Project approach to learning in early childhood education. *World Journal of Educational Research*, 3(1), 86-96.
- Wortham, S. & Hardin, B. J. (2012). *Assessment in early childhood education* (6th Edition) NJ: Pearson
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yalom, I.D. & Steiner, H. (2008). *Okul öncesi çocukların terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları
- Yılmaz Topuz, G. & Erbil Kaya, Ö. M. (2016). Okulöncesi eğitim öğretmenlerinin çocukları tanıma ve değerlendirme amaçlı yapılan çalışmalara ilişkin görüşleri, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, (6) 1.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ZİHİN ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Gökhan ŞENGÜN¹

GİRİŞ

Gelişim, olgunlaşmayı da içermekte olup doğumdan ölüme kadar olan değişim sürecini kapsamaktadır. Bu kapsamda, çocuklara tüm gelişim alanlarını destekleyici olanakların sunulması çok önemlidir. Erken çocukluk dönemi, çocukların duyuşsal-motor becerilerinin geliştiğı, yaparak, yaşayarak öğrendikleri, dilsel, duyuşsal, sosyal ve bilişsel gelişiminin en hızlı olduğı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönem çocukların, dilsel, bilişsel, sosyal-duyuşsal becerileri gibi pek çok beceri için temel oluşturmaktadır. Bu kapsamda çocukların erken çocukluk döneminde, yeterli ve dengeli beslenmeye, etkileşimde bulunmaya ve gelişimlerinin desteklendiğı ortamlara ihtiyaçları bulunmaktadır (Çelebioğlu Morkoç, 2011).

Erken çocukluk döneminde, çocukların doğru bir şekilde değerdendirilmesi çok önemlidir. Gelişim alanlarının en kritik dönemlerini içinde barındıran bu dönemde, çocukların sağlıklı gelişimlerinin temelleri atılmakta, sonraki yaşamlarında gerekli olan en temel becerileri kazanmaktadırlar. Erken çocukluk dönemine dair yapılan araştırmalar, 0-6 yaş aralığının çocukların gelişimi açısından en kritik dönem olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, öğrenme hızı oldukça fazladır ve çocukların bilişsel yeteneklerinin yanı sıra sosyal, duyuşsal ve fiziksel gelişimleri de paralel bir şekilde ilerlemektedir (Çağdaş ve Seçer, 2011; Dağhoğlu, 2010; Oser & Cohen, 2003). Çünkü gelişimin temel ilkeleri evrenseldir ve her bir çocuğun gelişimi bu ilkelere dayalı olarak gerçekleşmektedir (Akbağ, 2017).

¹ Dr. Öğr. Üyesi Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, gkhansengun@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-6304-4199

SONUÇ

Erken çocukluk dönemi, çocukların duyuşsal-motor becerilerinin geliştiği, yaparak-yaşarak öğrendikleri, dilsel, duyuşsal, sosyal ve bilişsel gelişiminin en hızlı olduğu dönem olarak bilinmektedir. Bu dönem çocukların, bilişsel, sosyal, duyuşsal ve dil becerileri gibi pek çok beceri için temel oluşturmaktadır. Bu kapsamda çocukların erken çocukluk döneminde yeterli ve dengeli beslenmeye, etkileşimde bulunmaya ve gelişimlerinin desteklendiği ortamlara ihtiyaçları bulunmaktadır. Erken çocukluk dönemi, bilişsel, dilsel, sosyal, duyuşsal ve motor becerilerinin kazanıldığı kritik bir dönemdir. Son zamanlarda, eğitimciler, psikologlar ve özel eğitim alanında çalışan uzmanlar, erken çocukluk döneminin kritik önemini daha fazla fark etmeye başlamışlardır. Erken çocuklukta özel eğitim, yetersizliği bulunan veya gelişimsel risk taşıyan çocukların ve ailelerin gereksinimlerinin karşılanmasını, çocukların yaşatlarıyla gelişim farklılığının en aza indirilmesini ve yetersizliğin engele dönüşmesinin önlenmesini amaçlamaktadır. Erken çocukluk özel eğitimi Türkiye’de son on yıldır gelişme göstermesine karşın gelişmiş ülkelerde elli yıla yakın bir süredir uygulanmaktadır. Türkiye’de zihinsel yetersizlikleri olan çocuklar tanılandıktan sonra, özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmaktadır. Zihinsel yetersizliklerin tanınması; tıbbi ve eğitsel olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de olduğu gibi Dünyada da yetersizliği olan çocukların eğitime erken dönemde başlamasının hayati önemi bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G. (1998). Özel Eğitim. S. Eripek (Ed.), *Türkiye’de Özel Eğitim* (s. 197-201) içinde. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- AÇEV (2009). Türkiye’de erken çocukluk eğitimi: Erişim, eşitlik kalite. www.acev.org. 01.10.2010 tarihinde edinilmiştir.
- Akbağ, M. (2017). Gelişim psikolojisi konularına giriş: kavramlar, ilkeler, dönemler. *Pegem Atf İndeksi*, 27-55.
- Aral, N. (2007). Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş.
- Bayhan, P. ve Artan İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bakkaloğlu, H., & Demir, Ş. (Çev. Eds.). (2018). Erken çocukluk özel eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bakkaloğlu, H., & Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (Çev. Eds.) (2019). Otizmi olan okul öncesi çocuklar için DATA modeli. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Blasco, P. M. (2001). Early intervention services for infants, toddlers, and their families. Needham Heights, Ma: Allyn & Bacon.
- Çelebioğlu-Morkoç, Ö. (2011). 4-5 yaş grubu çocuklarına yönelik hazırlanan erken müdahale programının etkililiğinin belirlenmesi: Çanakkale ili örneği. *Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü*.
- Dağlıoğlu, E. (2010). *Erken Çocukluk Eğitimi*. İbrahim Diken (Ed.), Erken çocukluk Dönemi Öğretmeninin Özellikleri içinde (s. 482-515). Ankara: Pegem.
- Diken, I. H., Rakap, S., Diken, O., Tomris, G., & Celik, S. (2016). Early childhood inclusion in Turkey. *Infants & Young Children*, 29(3), 231-238. doi: 10.1097/IYC.0000000000000065
- Dunlap, L. L. (2005). *An introduction to early childhood special education: Birth to age five*. Pearson

- Education.
- Dunst, C. J. (2007). Early intervention for infants and toddlers with developmental disabilities. *Handbook of developmental disabilities*, 161-180.
- Er-Sabuncuoğlu, M., & Diken, İ. H. (2010). Early Childhood Intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(2), 149-160.
- Eripek, S. (2003). Zeka geriliği olan çocuklar. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Ataman, A. (Ed.), *Gündüz Eğitim ve Yayıncılık*, Ankara.
- Ersan, D. T., Ata, S., & Kaya, S. (2020). Acceptance in early childhood: a study from Turkish children. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 12(1), 20-27.
- Gargiulo, R., & Kilgo, J. (1999). Young children with special needs: An introduction to early childhood special needs. *Delmar Thomson Learning*.
- Guralnick, M. J. (2005). Early intervention for children with intellectual disabilities: Current knowledge and future prospects. *Journal of applied Research in intellectual Disabilities*, 18(4), 313-324.
- Helmerhorst, K. O., Riksen-Walraven, J. M. A., Gevers Deynoot-Schaub, M. J., Tavecchio, L. W., & Fukkink, R. G. (2015). Child care quality in the Netherlands over the years: A closer look. *Early Education and Development*, 26(1), 89-105.
- Heward, W. L. (1996). *Exceptional children, an introduction to special education*. Fifth Edition, Prentice-Hall, Inc.
- Hooper, S. R., Umansky, W. (2004). Young children with special needs. Upper Saddle River, NY: Pearson & Merrill Prentice Hall.
- Howard, V. F., Williams, B. F., Lepper, C. (2005). Very young children with special needs. Upper Saddle River, NY: Pearson & Merrill Prentice Hall.
- Küçükler, S., Bakkaloğlu, C. H., & Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babaların etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(01).
- Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W. H., Coulter, D. L., Craig, E. M. P., Reeve, A., ... & Tasse, M. J. (2002). *Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports*. American Association on Mental Retardation.
- McWilliam, R. A. (2018). Birth to age 3: Early intervention. In B. Reichow, B. A. Boyd, E. E. Barton, & S. L. Odom (Eds.), *Handbook of early childhood special education* (pp. 75-88). Springer International Publishing.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- MEB (2024). 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı, <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf> adresinden 28 Ekim 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Nabors, L., & L. Keyes (1997). Preschoolers' reasons for accepting peers with and without disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 22, 113-122. doi:10.1007/BF02578435
- Odom, S. (2000). Preschool inclusion: What we know and where we go from here. *Topics in Early Childhood Special Education*, 20(1), 20-27. doi: 10.1177/027112140002000104
- Odom, S. L., Zercher, C., Li, S., Marquart, J.M., Sandall, S., & Brown, W. H. (2006). Social acceptance and rejection of preschool children with disabilities: A mixed method analysis. *Journal of Educational Psychology*, 98(4), 807-823. doi: 10.1037/0022-0663.98.4.807
- Oser, C., & Cohen, J. (2003). *Improving Part C Early Intervention: Using what we know about infants and toddlers with disabilities to reauthorize Part C of IDEA*. https://www.zerotothree.org/ztt_policy.html
- Peterson, N. L. (1987). Early intervention for handicapped and at-risk children: An introduction to early childhood special education. Denver, CO: Love Publishing Co.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocuk-

luk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(02), 71-83.

Tomris, G. & Çelik, S. (2021). Erken çocukluk özel eğitimi: Kuramsal ve yasal temeller, Dünyadaki ve Türkiye'deki son eğilimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 243-269. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.748893>

Uysal, H., & Akman, B. (2015). Erken Müdahale Programlarının Erken Çocukluk Eğitimindeki Rolü: Erken Çocukluk Eğitimine Yapılan Yatırım Geleceğe Yapılan Yatırım Mıdır?. *Turkish Studies*, 10(3), 1053-1068.

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161(1), 78-88. doi: 10.1001/arch-pedi.161.1.78

BÖLÜM 4

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE İŞİTME ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

*Hakan SARI*¹

*Hikmet Beyza YAKICI*²

*Elmas Nur İBAOĞLU*³

GİRİŞ

İşitme duyusu en önemli duylardan biridir ve işitme yetersizliğinin bireylerin hayatında önemli bir yer elde etmektedir. İşitme kaybı, bireylerin öğrenme, dil gelişimi ve akademik başarılarını olumsuz etkileyebilir. Erken tanı ve müdahale, uygun cihaz kullanımı ve erken çocukluk döneminde eğitim desteği, işitme kaybından kaynaklanan olumsuzlukları azaltmak için önemlidir. İşitme kaybı, doğum öncesi (genetik faktörler, enfeksiyonlar, anenin madde kullanımı) ve doğum sonrası (enfeksiyonlar, travmalar, yüksek sese maruz kalma) nedenlerden kaynaklanabilmektedir. İşitme kaybı, kişinin işitme duyarlılığında yaşanan azalma olup, yaşa, olduğu yere göre ve kaybın derecesine göre sınıflandırılır. Ülkemizde, işitme kaybının erken tespiti amacıyla Yeni Doğan İşitme Tarama Programı kullanılmaktadır. İşitme yetersizliği olan bireylerin sayısı Ülkemizde azımsanamayacak kadar çoktur. Erken tanı ve müdahale, işitme yetersizliği olan bireylerin dil, sosyal gelişim ve akademik başarısını olumlu etkilemektedir. İşitme kaybının tıbbi ve eğitsel tanılması gerçekleştirilmektedir. Tıbbi tanı sağlık kuruluşları tarafından yapılırken eğitimsek tanı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından gerçekleştirilmektedir. İşitme yetersiz-

¹ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD., hakansari@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

² Arş. Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Otizm Spektrum Bozukluğu AD., hbeyzayakici@gmail.com ORCID iD: 0000-0001-6940-1185

³ Arş. Gör. Gaziantep Üniversitesi, Zihin Engelliler Eğitimi AD., elmasibaoglu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4387-7676

timle işitme cihazları ve koklear implantlar gibi teknolojiler bulunmaktadır. Bu cihazlar yardımıyla çocukların işitmeleri desteklenerek çevreyle etkili iletişim kurmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Erken çocuklukta kullanılan işitme yöntemleri ise sözel iletişim yöntemleri, işaret dili, iki dik/iki kültür yöntemi ve karma yöntemlerdir. İşitme yetersizliği olan çocukların işitme dereceleri ve bireysel ihtiyaçlarına göre uygun işitme yöntemi seçilmektedir. Sözel iletişim yöntemlerinde işitme cihazları ve kökleşir implantlar kullanılarak işitsel becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Karma yöntemde ise işaret dili ve sözlü iletişim becerileri beraber kullanılmaktadır. Erken çocukluk döneminde işitme yetersizliği olan çocuklar için uygulanan eğitim modelleri arasında kaynaştırma-bütünleştirme yoluyla eğitim modeli, özel eğitim sınıfları model ve özel eğitim anaokulları modeli bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adams, J. W. ve Rohring, P.S. (2004). Handbook to service the deaf and hard of hearing: Abridge to accessibility.
- Ağaç, E. M. (2014). *İşitme cihazları uyarılma metodları*. Mega Basım Yayın.
- Akçamete, G. (2003). İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar, Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim Giriş. Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2003
- Akçamete, G. (2003). İşitme engellilerde dil ve konuşma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(03), 2-9.
- Akçamete, G. (2003). *İşitme engellilerin eğitiminde öğretmen el kitabı*. MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Akın, İ., Şimşek, G., ve Barnak, E. (2012). Erken ve geç yaş koklear implant uygulamasında uzun dönem etkinliklerinin karşılaştırılması. *Kulak Burun Boğaz İhtisas Dergisi*, 22(3), 123-128. doi: 10.5606/kbbihtisas.2012.024
- Aral, N. ve Baran, G. (2011). Çocuk Gelişimi. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Arora, S., Smolen, E. R., Wang, Y., Hartman, M., Howerton-Fox, A. ve Rufsvold, R. (2020). Language environments and spoken language development of children with hearing loss. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 25(4), 457-468.
- Aslan-Bağcı, Ö. ve Sarı, H. (2024). *İşitme engelliler ve eğitimleri* (1. baskı). Nobel Yayınları.
- Atcherson, S. R., Franklin, C. A. ve Smith-Olinde, L. (2015). *Hearing assistive and Access technology*. Plural Publishing.
- Avcıoğlu, H. (2023). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.) *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (s. 179-225) içinde. Pegem Akademi.
- Aydın, A. (2000). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. 1-101. Alfa Basım, Bursa.
- Aydın, H. N. (2023). *Orta derecede sensörinöral işitme kaybı olan bireylerin kulak arkası işitme cihazı uygulamalarında tercih edilen biopor kalıp ve 3d sert kalıp kullanımında oluşan kazanç marjı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Bayrakdar, U. ve Çuhadar, C. (2015). İşitme engelliler okullarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğretim amaçlı kullanımının incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 172-191.
- Belgin, E. (2014). İşitme sistemindeki akustik problemler. E. Belgin ve A.S. Sahlı (Ed.). *Temel Odyoloji İçinde* (21-28). Güneş Tıp Kitapevleri.
- Belgin, E. ve Ataş, A. (2002). İşitme cihazları. O. Çelik (Ed), *Burun boğaz hastalıkları ve baş, boyun*

- cerahisi (s. 312 – 325) içinde. Nobel Tıp Kitabevi.
- Belgin, E. ve Şahlı, S. (2015). *Temel Odyoloji*. Güneş Tıp Kitapevleri.
- Belgin, E., & Şahlı, A. S. (2017). *Temel Odyoloji 2*. baskı: Güneş Tıp Kitabevi.135-142.
- Bergeson, T. R., Pisoni, D. B. ve Davis, R. A. (2003). A longitudinal study of audiovisual speech perception by children with hearing loss who have cochlear implants. *The Volta Review*, 103, 347-370.
- Boons T., Raeve L.D., Langereis, M., Peeraer, L., Wouters, J. ve Wieringen, A. (2013). Expressive vocabulary, morphology, syntax and narrative skills in profoundly deaf children after early cochlear implantation. *Research in Developmental Disabilities*, 34(6), 2008-2022.
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: A promise to children and families for their future. *Exceptional Children*, 76(3), 339-355.
- Cankuvvet Aykut, N. ve Çınar, M. (2018). Erken çocuklukta işitme cihazı uygulamaları ve ebeveynler. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 414-427. <http://dx.doi.org/10.24130/eccdd-jecs.196720182256>
- Cengiz, U. C., Yayan, E. H., Ercan, M. K., Kolcu, D. ve Akgül, F. (2016). İşitme engelli çocuklarda dil kazanımı ve konuşma eğitimi. I. International Congress on Woman and Child Health and Training, Kocaeli, Türkiye.
- Cesur, E. ve Bıçakçı, M. Y. (2018). İşitme yetersizliği olan bebeğin gelişiminde erken müdahale programının etkisi. *International Journal of Social Science*, 72, 503-520.
- Clark, M. (2007). *A practical guide to quality interaction with children who have a hearing loss*. Plural Publishing.
- Cohen-Mansfield, J. ve Infeld, D. L. (2006). Hearing aids for nursing home residents: Current policy and future needs. *Health policy*, 79(1), 49-56. doi:10.1016/j.healthpol.2005.11.016
- Çakır, H., Çetin, Ş. ve Baş, A. (2013). İşitme engellilere yönelik dinamik web sayfasının geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6(2), 1-9.
- Çancı, İ. F. (2023). Öğrenme ortamlarının mevcut imkanlarından faydalanılarak akustik ortamların oluşturulması ve karşılaştırılması. *International Journal of Social Sciences Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(32), 618-644. DOI 10.52096/usbd.7.32.39
- Çolaklıoğlu, O. ve Acar, F. M. (2017). İşitme cihazları ve koklear implantlara ek olarak kullanılan teknolojiler. Z. Turan (Ed), *İşitmenin doğası ve işitmeye yardımcı teknolojiler* (s. 233-275) içinde. Pegem Akademi.
- Çuhadar, S. (2014). Az rastlanan yetersizlikler. İ. H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* (s. 280-318) içinde. Pegem Akademi.
- Diken, H. İ., ve Cavkaytar, A. (2007). Özel eğitime giriş. *Kök Yayıncılık*. Ankara.
- Dillon H. (2012). *Hearing aids*. Boomerang Press.
- Easterbrooks, S. R. ve Baker, S. (2001). Have you considered the deaf child's communication needs? *Teaching Exceptional Children*, 33(3), 70-76.
- Eriks-Brophy, A., Durieux-Smith, A., Olds, J., Fitzpatrick, E. M., Duquette, C. ve Whittingham, J. (2012). Communication, academic, and social skills of young adults with hearing loss. *The Volta Review*, 112(1), 5-35. <http://dx.doi.org/10.17955/tvr.112.1.694>
- Gallahue, D. L., Ozmun, J. C. ve Goodway, J. D. (2014). Motor gelişimi anlamak. Bebekler, çocuklar, ergenler, yetişkinler. (Çev. D. S. Özer ve A. Aktop). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Garcia, C. ve Garcia, L. (2006). A motor developmentand motor learning perspective. *JOPERD*. 77(8), 31-33.
- Gates, G. A. (2012). Central presbycusis: An emerging view. *Otolaryngology—Head and Neck Surgery*, 147(1), 1-
- Geers, A., Brenner, C., Nicholas, J., Uchanski, R., TyeMurray, N. ve Tobey, E. (2002). Rehabilitation factors contributing to implant benefit in children. *The Annals of Otolaryngology, Rhinology & Laryngology, Supplement*, 189(5), 127-130. <http://dx.doi.org/10.1177/000348940211105525>
- Girgin, Ü. (2003). *İşitme engelli çocukların eğitimine giriş*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Gökçay, G., Boran, P., Çiprut, A. ve Bağlam, T. (2014). Çocukluk dönemi işitme taramalarında ülkemizde ve dünyada güncel durum. *Cocuk Sagligi ve Hastaliklari Dergisi*, 57(4).
- Hall, B., Oyer, H. J. ve Crowe, B. (2001). *Speech, Language and Hearing Disorders*. Allyn and Bacon Pub. USA
- Hallahan, D.P. ve Kauffman, J.M. (2000). *Exceptional Learners*. Pearson Education Company, USA
- Hetherington, J. J. (1975). Amplification in the educational system. M. M. Pollark (Ed), *Amplification for the hearing-impaired* (s. 373-386) içinde. Grune & Stratton.
- Holenweg, A. ve Kompis, M. (2010). Non-organic hearing loss: new and confirmed findings. *European archives of oto-rhino-laryngology*, 267, 1213-1219.
- İşıklı, S., Akay, E. ve Doğan, M. (2024). İşitme yetersizliği olan öğrencilerin iletişim becerilerinin akademik ve sosyal becerilerine yansımalarına ilişkin ebeveyn ve öğretmenlerin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 13(2): 384-396. <https://doi.org/10.30703/cije.1314513>
- Karaca, M. F. ve Bayır, Ş. (2018). Türk işaret dili incelemesi: iletişim ve dil bilgisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2(2), 35-58.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3(4), 263-268.
- Karasu, H. P., Girgin, Ü. ve Gürgür, H. (2015). İşitme engelli bir çocuğun okuma yazma becerilerinin dil deneyim yaklaşımı ile desteklenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(1) 111- 144.
- Karasu, H., Girgin, Ü. ve Uzuner, Y. (2012). İşitme engelli öğrenciler ve işiten öğrencilerin okuma becerilerinin formel olmayan okuma envanteri ile değerlendirilmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(1), 65-88.
- Kates, J. M. (2008). *Digital hearing aids*. Plural publishing.
- Katz, J., Chasin, M., English, K. M., Hood, L. J. ve Tillery, K. L. (Eds.). (1978). *Handbook of clinical audiology* (Vol. 428). Baltimore: Williams & Wilkins.
- Kaya, M. (2023). *Kullanılan işitme cihazı tiplerine göre memnuniyet düzeyinin işitme engeli ölçeği ve aphab skorları ile değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kapadokya Üniversitesi.
- Kegel, A., Dhooge, I., Peersman, W., Rijckaert, J., Baetens, T., Cambier, D. Ve Waelvede, H.V. (2010). Construct validity of the assessment of balance in children who are developing typically and in children with hearing impairments. *Physical Therapy*, 90(12),1783-1794.
- Kemaloğlu, Y. (2016). Türkiye’de sağlığın görünürlüğü ve toplumsal ve eğitsel sorunları üzerine demografik bir inceleme. In. E. Arık (Ed). *Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s.51- 85). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Koçyiğit, M., Cakabay, T., Giran Ortekin, S. ve Üstün Bezgin, S. (2018). Koklear implant: Biyonik Kulak. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(3), 223-228. <https://doi.org/10.31067/0.2018.36>
- Kulinska, K. (2019). Legal and practical aspects of access to health care for persons with hearing loss in selected European Countries. *Ekonomia*, 24(3), 79 – 95.
- Lieberman, L. J., Volding, L. ve Winnick, J.P. (2004). Comparing Motor Development of Deaf Children of Deaf Parents and Deaf Children of Hearing Parents. *American Annals of the Deaf*, 149(3).
- Lim, S. Y. C. ve Simser, J. (2005). Auditory-Verbal therapy for children with hearing impairment. *Annals, Academy of Medicine Singapore*, 34(4), 307-312.
- Marschark, M. (2007). *Raising and educating a deaf child. A comprehensive guide to the choices, controversies and decisions faced by parents and educators* (4.bs.). Oxford University Press.
- Marschark, M., Green, V., Hindmarsh, G. ve Walker, S. (2000). Understanding theory of mind in children who are deaf. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 41(8), 1067-1074.
- McCarthy, M., Leigh, G. ve Arthur-Kelly, M. (2021). Practitioners’ self-assessment of family-centered practice in telepractice versus in-person early intervention. *The Journal of Deaf Studies & Deaf Education*, 26(1), 46-57.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). Çocuk gelişimi ve Eğitimi: İşitme yetersizliği. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mellon, N. K., Ouellette, M., Greer, T. ve Gates-Ulanet, P. (2009). Achieving developmental synchrony in young children with hearing loss. *Trends in Hearing*, 13(4), 223-240. <https://doi.org/10.1177/1084713809356701>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Biyomedikal cihaz teknolojileri-işitme cihazları*. MEB Yayınları.
- Moller, A. R. (2000). *Hearing: its physiology and pathophysiology*. USA: Academic Press.
- Moller, A.R. (2012). *Hearing: Anatomy, Physiology, and Disorders of the Auditory System*. Plural Publishing, Amsterdam, the Netherlands.
- Nur, İ. ve Abbak Kaçar, B. S. (2020). İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar ve Eğitimi. A. Dikici Sığırtmaç (Ed), *Erken Çocuklukta Özel Eğitim ve Kaynaştırma* (s. 134-157) içinde. Pegem Akademi.
- Oates, P. (2002). Handbook of clinical audiology. *Ear and Hearing*, 23(4), 381.
- Ogletree, B. T. ve Pierce, H. K. (2010). AAC for individuals with severe intellectual disabilities: Ideas for nonsymbolic communicators. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 22(3), 273-287. doi: 10.1007/s10882-009-9177-1
- Özay, M. B. (2016). *İşitme cihazlı yetişkinlerde indüksiyon döngü sistemi kullanım eğitimin etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özbay, R. ve Çeliker Z. P. (2003) İşitme engellilerin eğitiminde öğretmen el kitabı. Milli Eğitim Yayınları.
- Özmert, M. A., Özdemir, A. ve Tümkaya, A. (2017). Yenidoğanda İşitme Tarama Programı ve Yönetimi. *Türkiye Klinikleri J Pediatr*, 26(1), 13-21. doi:10.5336/pediatr.2016-52330.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1997). Özel Eğitime Giriş, Karatepe Yayınları, Ankara, 1997.
- Parmak alfabesi. (2024). İşitme engelli çocuklar için dijital eğitim platformu. 01 Ekim, 2024 tarihinde <https://orgm.meb.gov.tr/icdep/tid/parmak-alfabesi-icerik-5> adresinden erişilmiştir.
- Paul R, Baker L, Cantwell DP (1996) Development of communication. Child and Adolescent Psychiatry, M Lewis (Ed), USA, William & Wilkins, s. 191-192.
- Paul, P. V. ve Whitelaw, G. M. (2010). Hearing and deafness: An introduction for health and education professionals. Jones & Bartlett Publishers.
- Piştav-Akmeşe, P. ve Acarlar, F. (2016). Using narrative to investigate language skills of children who are deaf and with hard of hearing. *Educational Research and Reviews*, 11(15), 1367-1381.
- Piştav-Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2017). Özel eğitim öğretmenlerinin oyun öğretimine ilişkin öz-yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18, 1-26.
- Plante, M. E. ve Beeson, M. P. (2008). Communication and Communication Disorders. A Clinical Introduction. (3rd. Edition). Pearson Education, Inc.
- Polat, Z., Kara, E. ve Ataş, A. (2012). Çocuklarda işitme cihazı uygulamalarının temel prensipleri. *Türkiye Klinikleri Journal of ENT Special Topics*, 5, 69-74.
- Sarı, H., Aslan Bağcı, Ö. ve Gökdağ, H. (2021). İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitiminde kullanılan türk işaret dilinin gelişimi, yeri ve önemi: Kaynak taram. *Turkish Special Education Journal: International TSPED*, 3(1), 1-23.
- Scheetz, N. A. (2012). Deaf education in the 21st century: Topics and trends. Boston: Allyn & Bacon.
- Senemoğlu, N. (2003). Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. 8. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Sennaroğlu, L. (2003). Konjenital Sensörinöral İşitme Kayıpları. In. U. Akyol (Ed.) *Pediyatrik Kulak Burun Boğaz Hastalıkları* (s.51-58). Ankara:Güneş Kitapevi.
- Shield, B. ve Dockrell, J. (2008). The effects of environmental and classroom noise on the academic attainments of primary school children. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 123, 133-144.
- Spanaki, E. E., Skordilis, E. K. ve Lambropoulou, V. (2015, July). Psychomotor training on cognitive and motor skills of kindergarten deaf students. In *22nd International Congress on the Education*

- of the Deaf* (pp. 6-9).
- Şafak, P. (2012). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Vize Yayıncılık.
- Şentürk, C. ve Sağnak, M. (2012). İlköğretim okulu müdürlerinin liderlik davranışları ile okul iklimi arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 29-47.
- Şerbetçiöğlu, B. ve Çelik, O. (2002). Otoloji ve nöro-otolojide öykü, muayene ve değerlendirme. In O. Çelik (Ed.), *Kulak burun boğaz hastalıkları ve baş boyun cerrahisi* (pp.1-29). İstanbul: Turgut Yayıncılık.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2024). *Yenidoğan işitme taraması programı*. Erişim Adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/tarama-programlari/yenidogan-isitme-taramasi-programi.html>. Erişim Tarihi: 28.09.2024
- Turan, F. ve Sipal, R. F. (2006). İşitme engelli çocuklarda dil gelişimi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 5(9), 96-110.
- Turan, Z. (2020). *İşitme kayıplı çocuklar için aile eğitimi: 0-3 yaş*. Pegem Akademi Yayıncılık
- Turan, Z., Taşkiran Küçüköncü, D., Cankuvvet, N. ve Yolal, Y. (2012). Koklear implant ve işitme cihazı kullanan işitme kayıplı çocukların dil ve dinleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 54, 142-150.
- Turnbull, A., Turnbull, R. ve Wehmeyer, M. L. (2007). *Exceptional lives. Special education in today's schools*. UppervSaddle River.
- Tüfekçiöğlu U. (1992). *Kaynaştırmadaki işitme engelli çocuklar*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tüfekçiöğlu, U. (1998). İşitme Engelliler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tüzel, S. (2013). Sınıf içi gürültünün öğrencilerin dinleme sürecindeki bilişsel performansına etkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 363-378.
- Ulutaş, A., Demir, E. ve Yayan, E. H. (2017). Motor gelişim eğitim programının 5-6 yaş çocukların kaba ve ince motor becerilerine etkisinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1523-1538.
- Van Eeckhoutte, M., Scollie, S., O'Hagan, R. ve Glista, D. (2020). Perceptual benefits of extended bandwidth hearing aids with children: A within-subject design using clinically available hearing aids. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63, 3834-3846. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-20-00271
- Waltzman, S. B., Cohen, N. L., Green, J. ve Roland, J. T. Jr. (2002). Long-term effects of cochlear implants in children. *Otolaryngology-Head Neck Surgery*, 126(5), 505-11. <https://doi.org/10.1067/mhn.2002.124472>
- Xie, Y. H., Potmesil, M. ve Peters, B. (2014). Children who are deaf or hard of hearing in inclusive educational settings: A literature review on interactions with peers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 19(4), 423-437.
- Yanbul, K. T. (2021). *Saf ses işitme taramasının alçak, yüksek frekanslarda difference limeslar ile kıyaslanması* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Yoshinaga-Itano, C., Sedey, A. L., Coulter, D. K. ve Mehl, A. L. (1998). Language of early-and later-identified children with hearing loss. *Pediatrics*, 102(5), 1161-1171.

İnternet Kaynakları

- ASHA (2020). *Hearing loss in Children*. https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/hearing-loss-in-children/#collapse_6 Erişim tarihi: 03.10.2024
- Ekstra küçük ve neredeyse görünmesi kulak içi işitme cihazı*. (2024). Philips işitme merkezi. 01 Ekim, 2024 tarihinde <https://www.philipsisitme.com/urun-detay/iic-7.html> adresinden erişilmiştir.
- Hearing aid types and styles*. (2022, 16 Kasım). Healthy hearing. 01 Ekim, 2024 tarihinde <https://www.healthyhearing.com/help/hearing-aids/types> adresinden erişilmiştir.
- Helix alfa 3 serisi işitme cihazları*. (2024). Kartanesi işitme cihazı uygulama merkezi. 01 Ekim, 2024 tarihinde <https://ucuzisitemecihazı.com/urun/helix-alfa3-serisi-isitme-cihazlari> adresinden erişilmiştir.

- Koklear implant cihazları.* (2017). Meders. 01 Ekim, 2024 tarihleri arasında <https://meders.com.tr/web/koklear-implant.php> adresinden erişilmiştir.
- Kulak arkası (BTE) işitme cihazları* (2024). Ahenk işitme merkezleri. 01 Ekin, 2024 tarihinde, <https://ahenkisitme.com/isitme-cihazlari/kulak-arkasi> adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim. Erişim Adresi: https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf . Erişim Tarihi: 28.09.2024
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim tarihi: 02.10.2024
- Victory, J. (2022). *Hearing aid types and styles*. <https://www.healthyhearing.com/help/hearing-aids/types>, Erişim Tarihi: 30.09.2024.

BÖLÜM 5

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GÖRME ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Salih ÇAKMAK ¹

GİRİŞ

Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitimiyle ilgili yasal mevzuata Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin üçüncü bölümünün hemen başında yer verildiği görülmektedir. Bu yönetmeliğin üçüncü bölümünün

12. Maddesi

(1) 0-36 aylık özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için erken çocukluk dönemi eğitim hizmetleri il veya ilçe özel eğitim kurul kararı ile özel eğitim okulları, okul öncesi eğitim kurumları, bünyesinde anasınıfı bulunan eğitim kurumları ile çocuk ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda evlerde de yürütülür.

(2) Erken çocukluk dönemi eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

a) Bu hizmet velinin yazılı talebi üzerine Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu doğrultusunda il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunca planlanır.

b) Bakanlıkça hazırlanan eğitim programı esas alınarak özel eğitim ihtiyacı olan çocuk için BEP hazırlanarak aile eğitimi yoluyla hizmet verilir.

c) Erken çocukluk dönemi eğitim hizmetleri, ailelerin çocukların eğitimlerine katılım sağlayacak şekilde kurumda veya evde yürütülür.

¹ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü Görme Engellilerin Eğitimi AD.
salih_cakmak@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9248-0050

Görme engeli olan çocukların bebeklikten itibaren hareket kabiliyetleri desteklenmeli, onların daha rahat hareket edebilmeleri için ortamsal düzenlemeler yapılmalı ve ailenin görme engeli olan çocuğun hareketini destekleyecek olumlu tutumlar sergilemelidir. Bu olanaklardan mahrum kalan görme engelli çocuklarda duruş (*postür*) ve yürüyüş bozuklukları sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Bu bozukluklar sıklıkla; baş kontrolü (başın bir yöne yatık olması), omuzların öne eğik bir duruşu, gövdenin öne ya da yana yatık olması, sırt bölgesinde kavislenme, karnın öne çıkık bir şekilde durması, ayakların sağa ve sola aşırı derecede yüksek bir açıyla dışa bakması, düz tabanlık, ayak tabanları yere sürterek yürüme, yavaş yürüme, çok kısa adımlarla yürüme, sağa-sola sallanarak yürüme, robotik yürüme (el ve kolların yürürken hiç hareket etmemesi veya sınırlı hareket etmesi), hantal ve sürekli olarak bir yere çarpacakmış gibi tereddüt ederek yürüme olarak kendini göstermektedir (Altunay Arslantekin, 2015). Bu tür olumsuzlukların yaşanmaması için anne babalar küçük yaşlardan itibaren görme engelli çocukların motor becerilerini geliştirecek etkinlikler yapmalı, çocuklarının evdeki ya da farklı ortamlardaki eşyalara, nesnelere çarpıp yaralanacağı korkusundan vazgeçmeli ve çocuğunun uzun süreler boyunca ekran karşısında tutmamasıdır.

Bağımsız hareket becerileri; bina içi ve bina dışı bağımsız hareket becerileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bina içi bağımsız hareket becerileri; gören rehber becerileri, kendini koruma teknikleri, baston becerileri olarak üç ana grupta ele alınmaktadır. Gören rehber becerileri; rehberle yürüme, rehberle dar yerden geçme, rehberle yürürken taraf değiştirme, rehberle merdiven çıkma ve inme, yürüyen merdivenlerden çıkma ve inme, rehberle kapıdan girme/çıkma, rehberle yürürken 180 derece dönme, rehberle sandalyeye ya da koltuğa oturma becerileridir. Kendini koruma teknikleri; nesnelerin tampon olarak kullanılması, yüksek kol- alçak kol korunma tekniği ile yürüme, elle duvar/nesne takip ederek yürüme becerileridir (Hill ve Ponder 1976; Altunay, 2000). Baston becerileri ise; çapraz baston tekniği ile kenar takibi, çapraz baston tekniğiyle yürürken el değiştirme, bastonla kapıdan girme- çıkma, bastonla merdiven inme ve çıkma, nesneleri inceleme, yürüyen merdivenle çıkma ve inme, asansöre binme becerileridir.

KAYNAKLAR

- Altunay, B. (2000). Görme engelli öğrencilere, belirlenen rotalar boyunca bağımsız hareketlerin kazandırılmasında fiziksel yardım ve sözel ipucuyla sunulan bireyselleştirilmiş rota öğretim materyalinin etkililiği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Altunay Arslantekin, B. (2013). Görme yetersizliği olan ve görme kaybı olan öğrenciler. 433 Polat & Altunay Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi Atilla Cavkaytar (Ed.), Özel eğitim içinde (s. 207-234). Ankara: Vize.
- Altunay Arslantekin, B. (2015). Görme yetersizliği olan öğrencilerin bağımsız hareket becerilerinin değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim, 40(180), 37-49.
- Ataman, A. (2004). *Görme yetersizliğinin çocuklar üzerindeki etkileri*. Umran Tüfekçioğlu (Ed.), İşt-

- me, konuşma ve görme sorunları olan çocukların eğitimi içinde (s. 235- 274). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi
- Baird, S. M., & Mayfield, P. (1997). Mother's interpretations of the behavior of their infants. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91(5), 467-483.
- Barraga, N. C., & Erin, J. N. (1992). Visual handicaps & learning. Austin: Pro-ed.
- Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bishop, V. E., & Barraga, N. C. (2004). Teaching visually impaired children. Springfield: Charles C Thomas.
- Blake, R., & Sekuler, R. (2006). Perception. New York: McGraw-Hill.
- Celeste, M. (2005). Impact of twin-to-twin transfusion syndrome, preterm birth and vision loss on development. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(9), 535-548
- Corn, A. L., & Erin, J. N. (Eds.). (2010). Foundations of low vision: Clinical and functional perspectives. New York: AFB.
- Davidson, P., & Harrison, G. (2000). The effectiveness of early intervention for children with visual impairments. In M. J. Guralnick (Ed.), The effectiveness of early intervention (pp. 483-495). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co
- Deitz, S. J., & Ferrell, K.A. (1994). Project PRISM: A national collaborative study on the early development of children with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 88(5), 470-472.
- Dennison, E. (2000). The VIISA Project: A model national in-service training program for infants and young children with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness (JVIB)*, 94(11).
- Fazzi, E., Signorini, S. G., Bova, S. M., Onde, P., & Bianchi, P. E. (2005, September). Early intervention in visually impaired children. In *International Congress Series* (Vol. 1282, pp. 117-121). Elsevier.
- Hazekamp, J. ve Huebner, K. M. (Eds.). (1989). Program planning and evaluation for blind and visually impaired students: National guidelines for educational excellence. New York: American Foundation for the Blind.
- Hill, E. W., & Ponder, P. (1976). Orientation and mobility techniques: A guide for the practitioner. Arlington: American Foundation for the Blind.
- Isenberg, S. J. (Eds.). (1993). The eye in infancy. Chicago: Mosby-Year Book.
- Marks, R. (1990). A study to evaluate the effectiveness of the Marks functional vision assessment for multihandicapped persons. Masters Theses, University of Montana.
- Levis S ve Iselin A.S. (2002). A Comparison of the Independent Living Skills of Primary Students with Visual Impairments and Their Sighted Peers: A Pilot Study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, May 2002.335-344.
- Marston, J. R., & Golledge, R. G. (2003). The hidden demand for participation in activities and travel by persons who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 97(8), 475-488.
- MEB, (2018). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf 28.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- MEB, (20224). https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_10/11230736_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2023_2024.pdf 28.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- O'Dwyer, P. A. (2009). Göz kitabı: Göz sağlığı hakkında her şey. Ankara: Arkadaş.
- Varol, N. (1996). Erken çocukluk dönemindeki görme yetersizliği olan çocukların eğitimi. Ankara: Karatepe.
- O'Dwyer, P. A. (2011). Az gören çocukların aileleri için el kitabı. Ankara: Arkadaş.
- Roentgen, U. R., Gelderblom, G. J., Soede, M., & De Witte, L. P. (2008). Inventory of electronic mobility aids for persons with visual impairments: A literature review. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 102(11), 702-724.
- Sihota, R., & Tandon, R. (Eds.). (2011). Parsons' diseases of the eye. New Delhi: Elsevier

- Swallow, R.M ve Huebner, K.M. (1987). A Guide to Developing Independent Life Skills for Blind and Visual Impaired Children and Youths. AFB Press, New York
- Turnbull, A., Turnbull, R., & Wehmeyer, M. L. (2007). Exceptional lives: Special education in today's schools (5th ed.). Upper Saddle River: Pearson Merrill Prentice Hall
- Varol, N. (1996). "Erken Çocukluk Dönemindeki Görme Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi". Ka-ratepe Yayınları

BÖLÜM 6

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÇOCUKLAR VE EĞİTİMİ

Erkan KARAMAN¹
Rukiye KONUK ER²

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi (0-8 yaş) ileriki yaşlarda bireylerden beklenen davranışların zemininin olduğu dönemdir. Erken çocukluk dönemi; renk, sayı, şekil gibi kavramların öğreniminin ve karşılaştırma, sınıflama, sıralama yapabilme gibi temel aritmetik beceriler ile ince motor becerilerin gelişimine yönelik tutma, yırtma, katlama vb. becerilerin öğreniminin gerçekleştiği dönemdir. Erken çocukluk döneminde bilişsel, sosyal-duygusal, motor, dil ve konuşma gelişimi ile uyumsal becerilerine yönelik tüm gelişim alanların desteklenmesi yaşamın diğer dönemleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Erken çocukluk döneminde çeşitli nörolojik yetersizlikten kaynaklı öğrenmede güçlükler gözlemlenebilmektedir. Nörolojik kökenli bir yetersizlik türü olan özel öğrenme güçlüğü’nün erken çocukluk döneminde ilk sinyallerinin doğru anlaşılması, özel öğrenme güçlüğü riski altında olan çocuklara erken müdahalenin nasıl olması gerektiği ve Türkiye’de erken çocukluk döneminde özel öğrenme güçlüğü olan çocukların eğitimleri bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Özel Öğrenme Güçlüğü (ÖÖG), genel olarak bireyin yaşına uygun şekilde kendisinden beklenen okuma, yazma ve aritmetik becerileri alanlarında beklenmedik bir başarı-

¹ Arş. Gör. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, erkankaraman@ohu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7949-1460

² Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, rkonuk@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9500-0534

şekilde yer alan araştırma konusu olmuştur. ÖÖG tanılmasında kullanılan modellerin tamamına çeşitli araştırmacılar farklı eleştirilerini ifade etmişlerdir. Türkiye’de ÖÖG tanılmasının Tutarsızlık Modeli ekseninde yürütüldüğü bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Türkiye’de Tepkiye Müdahale ve Güçlü ve Zayıf Yönlerin Örüntüsü Modellerinde ÖÖG tanılmasına ilişkin yürütülen araştırma sayılarında sınırlılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de öz kültüre uyumlu ölçme ve değerlendirme araçlarının son yıllarda gelişim göstermesi erken çocukluk döneminde ÖÖG tanılmasına yönelik umut vadeden gelişmeler içerisinde yer almaktadır. Türkiye’de ÖÖG riski altında olan çocukların erken tanılmasına yönelik farklı modellerin test edilmesini içeren bilimsel dayanaklı uygulama sayılarının artırılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, G. (2019). Öğrenme güçlüğü risk grubunda olan anasınıfı çocuklarının özelliklerinin aile ve öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).
- Agostini, F., Zoccolotti, P., & Casagrande, M. (2022). Domain-general cognitive skills in children with mathematical difficulties and dyscalculia: A systematic review of the literature. *Brain Sciences*, 12(2), 239. MDPI. <https://doi.org/10.3390/brainsci12020239>
- Alarcón, M., DeFries, J. C., Light, J. G., & Pennington, B. F. (1997). A twin study of mathematics disability. *Journal of learning disabilities*, 30(6), 617-623.
- Allington, R. L. (2002). Research on reading/learning disability interventions. What research has to say about reading instruction, 3, 261-290.
- Alloway, T. P. (2009). Working memory, but not IQ, predicts subsequent learning in children with learning difficulties. *European journal of psychological assessment*, 25(2), 92-98.
- American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th ed. Arlington: American Psychiatric Association, 2013.
- Andersson, U., & Östergren, R. (2012). Number magnitude processing and basic cognitive functions in children with mathematical learning disabilities. *Learning and Individual Differences*, 22(6), 701-714.
- Arias-Gundín, O., & García Llamazares, A. (2021). Efficacy of the RTI model in the treatment of reading learning disabilities. *Education Sciences*, 11(5), 209.
- Barela, J. A., Dias, J. L., Godoi, D., Viana, A. R., & de Freitas, P. B. (2011). Postural control and automaticity in dyslexic children: The relationship between visual information and body sway. *Research in developmental disabilities*, 32(5), 1814-1821.
- Bender, W. N. (2008). Öğrenme güçlüğü olan bireyler ve eğitimleri. (Çev. Ed. Sarı, H.) Ankara: Nobel yayıncılık.
- Bryan, T. (2005). Science-based advances in the social domain of learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 28, 119-121.
- Carvalho, M. R. S., & Haase, V. G. (2019). Genetics of dyscalculia 1: in search of genes. *International Handbook of Mathematical Learning Difficulties: From the Laboratory to the Classroom*, 329-343.
- Catts H. W., Nielsen D. C., Bridges M. S., Liu Y. S., Bontempo D. E. (2015). Early identification of reading disabilities within an RTI framework. *Journal of Learning Disabilities*, 48(3), 281-297. <https://doi.org/10.1177/0022219413498115>

- Christo, C., & Ponzuric, J. (2017). CASP position paper: Specific learning disabilities and patterns of strengths and weaknesses. *Contemporary School Psychology*, 21, 7-9.
- Cirık, M., Sak, U., Arslan, D., Karaduman, E., & Openin, E. (2023). ASIS cognitive profiles of children with learning disabilities. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 39(1), 72-80.
- Cirino, P. T., Fuchs, L. S., Elias, J. T., Powell, S. R., & Schumacher, R. F. (2015). Cognitive and mathematical profiles for different forms of learning difficulties. *Journal of learning disabilities*, 48(2), 156-175.
- Clayton, F. J., West, G., Sears, C., Hulme, C., & Lervåg, A. (2020). A longitudinal study of early reading development: Letter-sound knowledge, phoneme awareness and RAN, but not letter-sound integration, predict variations in reading development. *Scientific Studies of Reading*, 24(2), 91-107.
- Colenbrander, D., Ricketts, J., & Breadmore, H. L. (2018). Early identification of dyslexia: Understanding the issues. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 49(4), 817-828.
- Danna, J., Puyjarinet, F., & Jolly, C. (2023). Tools and methods for diagnosing developmental dysgraphia in the digital age: a state of the art. *Children*, 10(12), 1925.
- Dombrowski, S. C., Benson, N. F., & Maki, K. E. (2024). A Systematic Review of the PSW Diagnostic Accuracy Evidence for SLD Identification: Is It Time to Abandon PSW?. *School Psychology Review*, 1-19.
- Ferri, B. A. (2012). Undermining inclusion? A critical reading of response to intervention (RTI). *International journal of inclusive education*, 16(8), 863-880.
- Firat, T. ve Bildiren, A. (2022). Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencileri Tanılamaya Yönelik Modeller ve Türkiye'deki Durum. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12 (2), 663-674.
- Firat, T., & Bildiren, A. (2024). Developmental characteristics of children with learning disabilities aged 0-6 based on parental observations. *Current Psychology*, 43(4), 2909-2921.
- Flanagan, D. P., & Schneider, W. J. (2016). Cross-Battery Assessment? XBA PSW? A case of mistaken identity: A commentary on Kranzler and colleagues' "Classification agreement analysis of Cross-Battery Assessment in the identification of specific learning disorders in children and youth". *International Journal of School & Educational Psychology*, 4(3), 137-145.
- Fletcher, J. M., & Vaughn, S. (2009). Response to intervention models as alternatives to traditional views of learning disabilities: Response to the commentaries. *Child Development Perspectives*, 3(1), 48-50.
- Fletcher, J. M., Foorman, B. R., Boudousquie, A., Barnes, M. A., Schatschneider, C., & Francis, D. J. (2002). Assessment of reading and learning disabilities a research-based intervention-oriented approach. *Journal of School Psychology*, 40(1), 27-63.
- Geary, D. C. (2004). Mathematics and learning disabilities. *Journal of learning disabilities*, 37(1), 4-15.
- Geary, D. C. (2013). Early foundations for mathematics learning and their relations to learning disabilities. *Current directions in psychological science*, 22(1), 23-27.
- Geary, D. C., & Hoard, M. K. (2001). Numerical and arithmetical deficits in learning-disabled children: Relation to dyscalculia and dyslexia. *Aphasiology*, 15(7), 635-647.
- Geary, D. C., Hamson, C. O., & Hoard, M. K. (2000). Numerical and arithmetical cognition: A longitudinal study of process and concept deficits in children with learning disability. *Journal of experimental child psychology*, 77(3), 236-263.
- Getchell, N., Pabreja, P., Neeld, K., & Carrio, V. (2007). Comparing children with and without dyslexia on the movement assessment battery for children and the test of gross motor development. *Perceptual and motor skills*, 105(1), 207-214.
- Goulème, N., Villeneuve, P., Gérard, C. L., & Bucci, M. P. (2017). Influence of both cutaneous input from the foot soles and visual information on the control of postural stability in dyslexic children. *Gait & posture*, 56, 141-146.
- Gresham, F. M., & Vellutino, F. R. (2010). What is the role of intelligence in the identification of spe-

- cific learning disabilities? Issues and clarifications. *Learning Disabilities Research & Practice*, 25(4), 194-206.
- Grizzle, K. L. (2007). Developmental dyslexia. *Pediatric Clinics of North America*, 54(3), 507-523.
- Halberda, J., & Feigenson, L. (2008). Developmental change in the acuity of the "Number Sense": The Approximate Number System in 3-, 4-, 5-, and 6-year-olds and adults. *Developmental psychology*, 44(5), 1457.
- Hale, J. B., Kaufman, A., Naglieri, J. A., & Kavale, K. A. (2006). Implementation of IDEA: Integrating response to intervention and cognitive assessment methods. *Psychology in the Schools*, 43(7), 753-770.
- Hall, A. (2008). Specific learning difficulties, *Psychiatry* 7(6):260-265 DOI:10.1016/j.mp-psy.2008.04.009
- Hecht, S. A., Torgesen, J. K., Wagner, R. K., & Rashotte, C. A. (2001). The relations between phonological processing abilities and emerging individual differences in mathematical computation skills: A longitudinal study from second to fifth grades. *Journal of Experimental Child Psychology*, 79(2), 192-227.
- Ibrahim, S., Harun, D., Baharudin, S., & Hui, E. J. T. (2019). Motor performance and functional mobility in children with specific learning disabilities. *Med J Malaysia*, 74(1), 35.
- Ihori, D., & Olvera, P. (2015). Discrepancies, responses, and patterns: selecting a method of assessment for specific learning disabilities. *Contemporary School Psychology*, 19, 1-11.
- İlman, E. (2023). Erken çocukluk döneminde özel öğrenme güçlüğüyle ilgili Türkiye'de yapılan lisansüstü çalışmaların incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 381-400.
- Jelle Vuijk, P., Hartman, E., Mombarg, R., Scherder, E., & Visscher, C. (2011). Associations between academic and motor performance in a heterogeneous sample of children with learning disabilities. *Journal of learning disabilities*, 44(3), 276-282.
- Jongmans, M. J., Smits-Engelsman, B. C., & Schoemaker, M. M. (2003). Consequences of comorbidity of developmental coordination disorders and learning disabilities for severity and pattern of perceptual—motor dysfunction. *Journal of learning disabilities*, 36(6), 528-537.
- Kaya, S., Ak, A. S., & Melekoğlu, M. A. (2022). Özel öğrenme güçlüğünde erken müdahale ve erken tanı: Müdahaleye tepki modeli. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 3679-3692.
- Kirk, S. A., & Bateman, B. (1962). Diagnosis and remediation of learning disabilities. *Exceptional children*, 29(2), 73-78.
- Kroesbergen, E. H., & Van Dijk, M. (2015). Working memory and number sense as predictors of mathematical (dis-) ability. *Zeitschrift für Psychologie*.
- Kuntho, J., Al-Maadeed, S., Kuntho, S., Akbari, Y., & Saleh, M. (2024). Automated systems for diagnosis of dysgraphia in children: A survey and novel framework. *International Journal on Document Analysis and Recognition (IJ DAR)*, 1-29.
- Landerl, K., Bevan, A., & Butterworth, B. (2004). Developmental dyscalculia and basic numerical capacities: A study of 8–9-year-old students. *Cognition*, 93(2), 99-125.
- Lange, S. M., & Thompson, B. (2006). Early Identification and Interventions for Children at Risk for Learning Disabilities. *International Journal of Special Education*, 21(3), 108-119.
- Lingam R, Golding J, Jongmans MJ, Hunt LP, Ellis M. & Emond, A. (2010). The Association Between Developmental Coordination Disorder and Other Developmental Traits. *Pediatrics*, 1;126(5), 1109-1118. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-2789>.
- Liu, S., Cheng, C., Wu, P., Zhang, L., Wang, Z., Wei, W., ... & Zhao, J. (2022). Phonological processing, visuospatial skills, and pattern understanding in Chinese developmental dyscalculia. *Journal of Learning Disabilities*, 55(6), 499-512.
- Luculano, T., Tang, J., Hall, C. W., & Butterworth, B. (2008). Core information processing deficits in developmental dyscalculia and low numeracy. *Developmental science*, 11(5), 669-680.
- Lyon, G. R. (2004). The NICHD Research Program in Reading development, Reading disorders and Reading Instruction. In National Center for Learning Disabilities (chap.) Retrieved Oc-

- tober 10, 2004, from National Center for Learning Disabilities: http://www.ncld.org/research/keys99_nichd.cfm
- Maag, J. (2005). Social skills training for youth with emotional and behavioral disorders and learning disabilities: Problems, conclusions and suggestions. *Exceptionality*, 13(3), 155-172.
- Maiuri, J. (2020). The effects of the better emotional and social times program on emotional and social skills associated with children with learning disabilities. *Journal of Education and Development*, 4(1), 13.
- Margalit, M. (1998). Sense of coherence and loneliness experience among kindergarten children with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 31, 173-180.
- Mazzocco, M. M. (2005). Challenges in identifying target skills for math disability screening and intervention. *Journal of learning disabilities*, 38(4), 318-323.
- Mazzocco, M. M., & Thompson, R. E. (2005). Kindergarten predictors of math learning disability. *Learning Disabilities Research & Practice*, 20(3), 142-155.
- Mazzocco, M. M., Feigenson, L., & Halberda, J. (2011). Preschoolers' precision of the approximate number system predicts later school mathematics performance. *PLoS one*, 6(9), e23749.
- McDonald, P. A., & Berg, D. H. (2018). Identifying the nature of impairments in executive functioning and working memory of children with severe difficulties in arithmetic. *Child Neuropsychology*, 24(8), 1047-1062.
- McKenzie, R. G. (2009). Obscuring vital distinctions: The oversimplification of learning disabilities within RTI. *Learning Disability Quarterly*, 32(4), 203-215.
- Most, T. Al-Yagon, M., Tur-Kaspa, H. and Margalit, M. (2000) Phonological awareness, peer nominations and social competence among preschool children at risk for developing learning disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 47(1), 89-105.
- Mutlu, Y., & Akgün, L. (2017). Matematik öğrenme güçlüğünü tanılamada yeni bir model önerisi: Çoklu süzgeç modeli. *İlköğretim online*, 16(3), 1153-1173.
- NJCLD. (1990). Learning disabilities: Issues on definition. Collective perspectives on issues affecting learning disabilities. Austin, TX: Pro-Ed
- Oral, E. (2017). 60-72 aylık çocuklar için özgül öğrenme bozukluğu tarama ölçeğinin geliştirilmesi (Tez No. 487429) [*Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi*]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özyürek, Ö. (2019). ÖÖB tanısı olan bir grubun belirti şiddeti annelerinin ebeveynlik tarzlarına dair çocukların algıları, annelerin stresle başa çıkma, ebeveynlik yetkinliği ve ödev çatışması açısından kontrol grubu ile karşılaştırılarak incelenmesi (Tez No. 552942) [*Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi*]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Phipps, L., & Beaujean, A. A. (2016). Review of the pattern of strengths and weaknesses approach in specific learning disability identification. *Research and Practice in the Schools*, 4(1), 18-28.
- Piazza, M., Facoetti, A., Trussardi, A. N., Berteletti, I., Conte, S., Lucangeli, D., ... & Zorzi, M. (2010). Developmental trajectory of number acuity reveals a severe impairment in developmental dyscalculia. *Cognition*, 116(1), 33-41.
- Piazza, M., Izard, V., Pinel, P., Le Bihan, D., & Dehaene, S. (2004). Tuning curves for approximate numerosity in the human intraparietal sulcus. *Neuron*, 44(3), 547-555.
- Psyridou, M., Eklund, K., Poikkeus, A. M., & Torppa, M. (2018). Reading outcomes of children with delayed early vocabulary: A follow-up from age 2-16. *Research in Developmental Disabilities*, 78, 114-124.
- Reschly, D. J., & Hosp, J. L. (2004). State SLD identification policies and practices. *Learning Disability Quarterly*, 27(4), 197-213.
- Reynolds, M. R., & Turek, J. J. (2012). A dynamic developmental link between verbal comprehension-knowledge (Gc) and reading comprehension: Verbal comprehension-knowledge drives positive change in reading comprehension. *Journal of School Psychology*, 50(6), 841-863.

- Ronconi, L., Melcher, D., & Franchin, L. (2020). Investigating the role of temporal processing in developmental dyslexia: Evidence for a specific deficit in rapid visual segmentation. *Psychonomic Bulletin & Review*, 27(4), 724-734.
- Rousselle, L., & Noël, M. P. (2007). Basic numerical skills in children with mathematics learning disabilities: A comparison of symbolic vs non-symbolic number magnitude processing. *Cognition*, 102(3), 361-395.
- Russell, R. L., & Ginsburg, H. P. (1984). Cognitive analysis of children's mathematics difficulties. *Cognition and instruction*, 1(2), 217-244.
- Saday Duman, N. (2014). Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklarda Eğitsel Tedavinin Benlik Saygısı Düzeyine Etkisi (Tez No. 384232) [*Tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi*]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Šafářová, K., Mekyska, J., & Zvončák, V. (2021). Developmental dysgraphia: A new approach to diagnosis. *The International Journal of Assessment and Evaluation*, 28(1), 143.
- Sağlam, A. ve Çiftci, S. (2022). İki kere farklılık üzerine bir çalışma: Özel yetenekli öğrencilerde öğrenme güçlüğü. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58, 218 – 231.
- Sakiz, H. (2018). Kapsayıcı eğitim bağlamında öğrenme güçlüğü çeken öğrenciler: tanımlama ve okul yönetimi sorunları. *Uluslararası Kapsayıcı Eğitim Dergisi*, 22 (3), 285-305.
- Sattler, J. M. (2001). *Assessment of children: Cognitive applications*. Jerome M Sattler Publisher.
- Scarborough, H. S. (1990). Very early language deficits in dyslexic children. *Child development*, 61(6), 1728-1743.
- Schneider, W., Roth, E., & Ennemoser, M. (2000). Training phonological skills and letter knowledge in children at risk for dyslexia: a comparison of three kindergarten intervention programs. *Journal of Educational Psychology*, 92(2), 284.
- Shalev, R. S., & Gross-Tsur, V. (2001). Developmental dyscalculia. *Pediatric neurology*, 24(5), 337-342.
- Skagerlund, K., & Träff, U. (2014). Development of magnitude processing in children with developmental dyscalculia: space, time, and number. *Frontiers in psychology*, 5, 675.
- Temple, C. M., & Sherwood, S. (2002). Representation and retrieval of arithmetical facts: Developmental difficulties. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology: Section A*, 55(3), 733-752.
- Thompson, P. A., Hulme, C., Nash, H. M., Gooch, D., Hayiou-Thomas, E., & Snowling, M. J. (2015). Developmental dyslexia: predicting individual risk. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(9), 976-987.
- Torgesen, J. K. (2004). Preventing early reading failure. *American Educator*, 28(3), 6-9.
- Torgesen, J. K., & Mathes, P. G. (1998). What every teacher should know about phonological awareness. Florida Department of Education, Division of Schools and Community Education, Bureau of Instructional Support and Community Services.
- Torppa, M., Poikkeus, A. M., Laakso, M. L., Eklund, K., & Lyytinen, H. (2006). Predicting delayed letter knowledge development and its relation to grade 1 reading achievement among children with and without familial risk for dyslexia. *Developmental psychology*, 42(6), 1128.
- Tunçtürk, M., Ermiş, Ç. & Mutlu, C. (2019). Gelişimsel Koordinasyon Bozukluğu, *İKSSTD*, 11(Ek sayı):56-68. doi: 10.5222/iksstd.2019.08831.
- Tur-Kaspa, H. (2004). Social-information-processing skills of kindergarten children with developmental learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 19(1), 3
- Udoh, N. A., & Okoro, C. C. (2013). Developmental Dyspraxia—Implications for the Child, Family and School. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 2(4), 208–224.
- Vellutino, F. R., Fletcher, J. M., Snowling, M. J., & Scanlon, D. M. (2004). Specific reading disability (dyslexia): What have we learned in the past four decades?. *Journal of child psychology and psychiatry*, 45(1), 2-40.

- Villeneuve, E. F., Hajovsky, D. B., Mason, B. A., & Lewno, B. M. (2019). Cognitive ability and math computation developmental relations with math problem solving: An integrated, multigroup approach. *School Psychology, 34*(1), 96.
- Westendorp, M., Hartman, E., Houwen, S., Smith, J., & Visscher, C. (2011). The relationship between gross motor skills and academic achievement in children with learning disabilities. *Research in developmental disabilities, 32*(6), 2773-2779.
- Wilkey, E. D., Pollack, C., & Price, G. R. (2020). Dyscalculia and typical math achievement are associated with individual differences in number-specific executive function. *Child development, 91*(2), 596-619.
- Wolff, U. (2014). RAN as a predictor of reading skills, and vice versa: Results from a randomised reading intervention. *Annals of dyslexia, 64*, 151-165.
- Woodard, R. L., & Surburg, P. R. (2001). The performance of fundamental movement skills by elementary school children with learning disabilities. *Physical Educator, 58*(4), 198.
- Xu, F., & Spelke, E. S. (2000). Large number discrimination in 6-month-old infants. *Cognition, 74*(1), B1-B11.
- Zuckerman, B. (2009). Promoting early literacy in pediatric practice: twenty years of reach out and read. *Pediatrics, 124*(6), 1660-1665.

BÖLÜM 7

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDENSEL ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

*Merve AŞKIN CERAN*¹

*Murat BEKTAŞ*²

GİRİŞ

Engellilik, herhangi bir anatomik, fizyolojik veya psikolojik bozukluk nedeniyle kişinin normal aktivitelerini ve fonksiyonlarını yapamaması durumu olarak ifade edilmektedir. Engelli “doğuştan ya da daha sonradan herhangi bir sebepten dolayı kişinin bedensel, zihinsel ve psiko-sosyal yeteneklerinin çeşitli düzeylerde kayba uğraması nedeniyle günlük ihtiyaçlarını karşılamada ve toplumsal hayata uyum sağlamada güçlük çeken ve bakım, rehabilitasyon ve danışmanlığa ihtiyacı olan kişi” olarak tanımlanır (Bilge ve ark., 2005; Bilsin ve Başbakkal, 2014). Türk Dil Kurumu (TDK), engelliliği “Vücudunda eksik veya kusuru olan kişi” olarak tanımlamaktadır (TDK sözlük). Birleşmiş milletler genel kurulunda ise; Engelli, “Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşamında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar sakattır” şeklinde ifade edilmiştir (Subaşıoğlu, 2008). Ancak Literatürde bireylerin olumsuz yönde etkilenmesinin önüne geçmek veya kişilerin damgalanmasını önlemek için “*Engelli Birey*” yerine “*Özel Gereksinimli Birey*” ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Özel gereksinim; bireyin doğum öncesi, doğum sonrası ve sonrasında meydana gelen sorunlar sonucunda oluşan bilişsel, dilsel, fiziksel, sosyal, duygusal gelişimleri ve hareket düzeylerinde yavaşlama, gerileme, yetersizlik gö-

¹ Öğr. Gör. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu / Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, ms.cerancer3642@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-2296-2572

² Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., mbekta@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3327-8204

fiziksel altyapısının iyileştirilmesi ve öğretmenlerin özel eğitim konusunda daha fazla eğitim almaları gibi konularda hala gelişme ihtiyacı bulunmaktadır. Son yıllarda teknolojinin eğitim alanında daha fazla kullanılmaya başlanması, bedensel engelli çocukların eğitiminde yeni fırsatlar sunmaktadır. Özellikle yardımcı teknolojilerin kullanımı, bu çocukların eğitim süreçlerine daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamaktadır. Ancak, bu teknolojilerin yaygınlaştırılması ve eğitimcilerin bu konuda yeterli donanımına sahip olmaları için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Aile katılımının önemi, erken çocukluk döneminde bedensel engelli çocukların eğitiminde vurgulanan bir diğer önemli noktadır.

Ailelerin eğitim sürecine aktif katılımının, çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu birçok çalışmada ortaya konmuştur. Bu nedenle, aile eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve ailelere gerekli desteğin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de erken çocukluk döneminde bedensel engelli çocukların eğitimi konusunda önemli adımlar atılmış olsa da hala geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Eğitim politikalarının bu doğrultuda şekillendirilmesi, kaynak tahsisinin artırılması ve toplumsal farkındalığın yükseltilmesi, bu alandaki ilerlemenin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Gelecekte yapılacak araştırmalar ve uygulamalar, bedensel engelli çocukların potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerine ve toplumun eşit birer üyesi olarak yaşamlarını sürdürmelerine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Erişilebilirlik Standartları*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Akar H. ve Çelik O.T. (2020). Akıllı Tahta Kullanımının Kalıcılığa ve Derse Yönelik Tutuma Etkisi. *EKEV Akademik Dergisi*. 24(81), 171-188.
- Akyürek G., Kaya Öztürk L. ve Gürlek S. (2022). Demografik Faktörlere Göre Engelli Bireylerin Toplumsal Katılım ile Çevre Algılarının Karşılaştırılması: Kesitsel Bir Araştırma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(1), 65-75. DOI: 10.5336/healthsci.2022-90425
- Akyürek G. (2011). Engelli Kişilerin Toplumsal Katılımlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ergoterapi Programı Yüksek Lisans Tezi*.
- Alpay Çelik E. ve Erdem R. (2023). Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylerin Aileleri İçin Yapılmış Aile Eğitim Programlarının Alanyazın İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 28-60. <https://doi.org/10.17539/amauefd.1219745>
- Çakır E., Özkan Z., Arıcı A. Ve Bolat G.B. (2021). Engelli Bireylere Sahip Ailelerin Eğitim Alanında Yaşadığı Zorlukların Okul Sosyal Hizmeti Kapsamında Değerlendirilmesi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (2), 188-210. Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1030818>
- Arslan A., Ulaş A.H., Coşkun M.K. (2020). Özel Eğitimde Aile Eğitimine Yönelik Bir Derleme Çalışması. *EKEV Akademik Dergisi*. 84, 21-38.
- Arslan S., ve Altay, N. (2017). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 26(4), 546-554.
- Aydın A.R., Başaran A., Demirbağ Karayel D., Karadağ Saygı E. Ve Yılmaz Yalçınkaya E. (2016). Türkiye’de Bedensel Engelli Çocukların Tıbbi Rehabilitasyonunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri (BEÇÖR), *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği Pediatrik Rehabilitasyon Çalışma*

Grubu.

- Aykara A. (2011). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 63-84.
- Aytekin Ç. (2016). Türkiye’de Erken Müdahale Kavramına Yönelik Yapılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 4(2), 115-128.
- Aytekin Ç., ve Bayhan P. (2015). Erken Müdahalede Uygulama Basamakları. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-10.
- Babaoğlu C. (2018). “Türkiye’de Anakentlerde Engellilere Yönelik Hizmetler ve Sorun Alanları,” *TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 5 (1), 88-101.
- Bakkaloğlu H. (2020). Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Erken Çocukluk Müdahale Programları. *Tohum Otizm Vakfı Değerlendirme ve Gelişim Raporları IV*, 1-22.
- Banyai A.D. ve Brişan V.C. (2024). Robotics in Physical Rehabilitation: Systematic Review. *Healthcare*, 12(17), 1720. <https://doi.org/10.3390/healthcare12171720>
- Bardak M. (2018). Oyun Temelli Öğrenme. A. Gürol (Eds.) Erken Çocukluk Döneminde Öğrenme Yaklaşımları, *İstanbul: Efe Akademi Yayınları*, 207-230.
- Barın Ö. ve Tabuk M. (2023). Öğretim materyallerinin matematik dersi başarısı üzerine etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 1310-1325.
- Bayrak S. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımının Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(26), 262-272.
- Beisbier S. ve Cahill S. (2021). Occupational Therapy Interventions for Children and Youth Ages 5 to 21 Years. *The American Journal of Occupational Therapy*, 75(4), 7504390010. <https://doi.org/10.5014/ajot.2021.754001>
- Berkant H.G. ve Atılğan G. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Eğitim Yansımaları*, 1(1), 13-25.
- Bilge A., Ekti Genç R., Nişli İ. (2005). Toplumsal Bir Sorun Olan Engellilik ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 21 (2): 181-190.
- Bilsin E., Başbakkal Z. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 30 (2): 65-78.
- Boyukısa E. (2018). Erken Çocukluk Döneminde Bilişsel Beceriler ile Motor Beceriler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Bilim Dalı Yükseklikans Tezi* (Danışman: Prof. Dr. Birsan GÜZEL)
- Bozkurt A., ve Akalın S. (2015). Matematik Öğretiminde Materyal Geliştirmenin ve Kullanımının Yeri, Önemi ve Bu Konuda Öğretmenin Rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 1-14.
- Cavkaytar A., Batu, S. ve Çetin O.B. (2008). Perspectives of Turkish Mothers on Having a Child with Developmental Disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 101-109.
- Çapçı S. (2023). Erken Çocukluk Döneminde Sosyal-Duygusal Öğrenme Temelli Değerler Eğitimi. *YEKDER Yayınları*. E-ISBN 978-625-99996-8-5.
- Çavdar S., Şimşek Ç., Gündüz B. ve Yılmaz Yalçınkaya E. (2021). Engelli Bireyler ve Bakım Veren Ailelerinin Yaşadıkları Zorluklar: Sosyal İçerme Perspektifi. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, 5(1), 29-41.
- Çıkrıkçı N. ve Çıkrıkçı Ö. (2022). Bedensel Engelli Bireylerin Dünyasından Sosyal Hayata Entegrasyon. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 4(3), 92-121.
- Çitil M. (2013). Yasalar ve Özel Eğitim. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Dumlupınar Y. (2022). Sesli Teknolojilerin Görme Engellilerin Öğrenme ve Öğretme Süreçlerine Dair İhtiyaçları Bakımından Yeterliliğinin İncelenmesi. *Academic Social Resources Journal*, 7(44). 1687-1692.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2011). Dünya Engellilik Raporu. <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “World Report on Disability” (2023). <https://www.who.int/news-ro>

- om/fact-sheets/detail/disability-and-health
- Elvan D. ve Mutlubaş H. (2020). Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinde Teknolojinin Kullanımı ve Teknolojinin Sağladığı Yararlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(6), 100-109.
- Eren S., ve Bal A. (2021). Oyun temelli öğrenmenin bedensel engelli çocukların sosyal becerilerine etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 150-162.
- Eroğlu M. (2023). Çocukluk Döneminde Bilişsel Gelişim: Piaget ve Vygotsky'nin Bilişsel Gelişim Kuramlarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 69-77.
- Gencer M. (2019). Engellilik Durumu ve Engellilere Yönelik Toplumsal Algı: Kütahya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*.
- Guralnick M.J. (2017). Early Intervention For Children With Intellectual Disabilities: An Update. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(2), 211-229. <https://doi.org/10.1111/jar.12233>
- Gündüz B. (2021). Engelli bireyler ve bakım veren ailelerinin yaşadıkları zorluklar: Sosyal içermeye perspektifi. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, 5(1), 29-41.
- İlgar Ş. (2017). Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Öğrencilerle İlgili Farkındalığının İncelenmesi (İ.Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi örneği). *HAYEF: Journal of Education*, 14, 313-338.
- İlhan E.L, Yarımkaya E. (2024). (Ed. İlhan E.L, Yarımkaya E., ve Esentürk O.K.) Özel Gereksinimli Bireyler İçin Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. *Pegem Akademi 2. Baskı, Ankara*.
- Jensen L.D., Gonge H., Jors E., Ryom P., Foldspang A. ve Christensen M. (2006). Prevention Of Low Back Pain İn Female Eldercare Workers: Randomized Controlled Work Site Trial. *Spine*, 31(16), 1761-1769.
- Karasu T. (2017). Zihinsel engelli kaynaştırma öğrencilerinin din öğretimi (Bireyselleştirilmiş öğretim programının öğrencinin başarısına etkisi), Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK)*.
- King G., Law M., Petrenchik T., ve Hurley P. (2013). Psychosocial Determinants of Out of School Activity Participation For Children With and Without Physical Disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 33(4), 384-404.
- Kupitz A., Mühlenstrodt L., Sievering J., & Weber B. (2013). Betätigungsfelder von 7- und 8-jährigen Kindern. *Eine Delphi-Befragung zur Weiterentwicklung des PEAP (Pädiatrisches Ergotherapeutisches Assessment und Prozessinstrument): Ergoscience*. *Ergoscience*, 8(4), 134-141. <https://login.proxy.uskudar.edu.tr/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=97746273&site=eds-live>
- Kuru Aktürk N.B., ve Ekim A. (2023). Toplumda Engelli Çocuk. *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 178-185.
- Lauruschkus K, Hallström I, Westbom L, Tornberg Å, Nordmark E. (2017). Participation İn Physical Activities For Children With Cerebral Palsy: Feasibility And Effectiveness Of Physical Activity On Prescription. *Arch Physiother*, 7,13. doi: 10.1186/s40945-017-0041-9.
- Manyaslı B., Atar Ö., ve Koç H. (2021). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programına Katılan Öğrencilerin Fonksiyonel Hareket Analiz Skorlarının Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 125-135.
- MEB (1951) Özel eğitim hakkında kanun hükmünde kararname <https://mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/4.5.573.pdf>
- OECD. (2018). *Early Learning and Child Well-being: A Study of Five-year-olds in England, Estonia, and the United States*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/3990407f-en>
- Öngöz S. ve Özer Şanal S. (2017). Özel eğitimde dijital kitap kullanımı. *Eğitim teknolojileri okumaları*, 330-340.
- Özcan İ. ve Karaoğlu İ.B. (2021). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Duyguları, Tutumları, Kaygıları ile Öğretmen Yeterlilikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4),1366-1385.

- Özdemir L., Çifci H., ve Sayan Ö. (2022). Tarihsel Süreçte Özel Eğitim Uygulamaları, Kurumları ve Görevli Personellerin İncelenmesi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(9).
- Özdoğan M. ve Erdoğan Ş.E. (2023). Akıllı Ev Sistemlerinin Engelli Bireylerin Kullanımı Açısından İncelenmesi. *Teknolojik Gelişmeler Işığında Evrensel Tasarım. Serüven Yayınevi*, 100-114.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Karar Sayısı: KHK/573), (1997). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2024).
- Özmen D., ve Çetinkaya A. (2012). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.
- Özyürek A. (2022). Engelli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(4), 1121-1140. DOI: 10.33417/tsh.1061679
- Pamuk D.K. ve Bal M. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kapsayıcı Eğitimde Çocukların Dil Gelişim Sürecine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 737-754.
- Pesen Duman K., ve Cumart G. (2024). Oyun Temelli Öğrenme ve Okul Öncesi Eğitim. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 11(106), 786-795. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11109503>
- Sani Bozkurt S. (2017). Özel Eğitimde Dijital Destek: Yardımcı Teknolojiler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 37-60.
- Serttaş Z., Çalışkan S., ve Akçamete G. (2020). Özel Eğitimde Teknoloji Kullanımının Belirlenmesine Yönelik Çalışmaların İncelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 2(2), 36-55.
- Shonkoff J.P., ve Phillips D.A. (2016). From Neurons To Neighborhoods: The Science Of Early Child Development. *Washington, DC: National Academies Press*. DOI: 10.17226/9824
- Skotte J. ve Falletin N. (2008). Low Back Injury Risk During Repositioning Of Patients İn Bed: The Influence Of Handling Technique, Patient Weight And Disability. *Ergonomics*, 51(7), 1042-1052.
- Sonkaya Ü.F. ve Bayraktar S. (2021). Öğrenme Stilleri ve Öğretim: Reinert'in Öğrenme Stilleri Modeli Kategorilerine Uygun Fen Etkinlikleri. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 23-48.
- Stevens S.E., Steele,C.A., Jutai J.W., Kalnins I.V., Bortolussi J.A., ve Biggar W.D. (1996). Adolescents With Physical Disabilities: Some Psychosocial Aspects Of Health. *Journal of adolescent health*, 19(2), 157-164.
- Subakan Y. ve Koç M. (2019). Özel Eğitim Gerekli Bireylerin Gelişim ve Eğitimlerinde Kullanılan Mobil Cihazlar ve Yazılımlar. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 51-61.
- Subaşıoğlu F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430.
- Tanman A. ve Erden A. (2023). Pediatrik Rehabilitasyon Alanında Çalışan Fizyoterapistlerin Vücut Farkındalık Düzeylerinin Vücut Yapı ve Fonksiyonları ile İlişkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Tarsuslu Şimşek T., Taşçı M. ve Karabulut D. (2015), Kronik Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Başka Çocuk Yapma İsteği ve Anne Baba Birlikteliğine Etkisi, *Türk Pediatri Arş*, 50, 163-9.
- Tiryaki E. (2015). Ortaokulda Öğrenim Gören İtirme Engelli Öğrencilerin Türkçe Derslerinde Kullanılan Materyaller Üzerine Bir Değerlendirme, *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 3(1), 1-8.
- Tomris G. ve Çelik S. (2022). Erken Çocukluk Özel Eğitimi: Kuramsal ve Yasal Temeller, Dünya'daki ve Türkiye'deki Son Eğilimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 243-269.
- Uğurlu Akbay H.E. (2023). Erken Çocukluk Döneminde Duygusal Davranışsal Bozukluklar: Özel Eğitim Bağlamında Tanım, Sorunlar ve Davranışsal Desteğe Yönelik Etkili Uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (58), 3028-3055. <https://doi.org/10.53444/>

- deubefd.1344422
- UNICEF (2021), “Nearly 240 Million Children with Disabilities Around the World” raporu. <https://www.unicef.org/pacificislands/press-releases/nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicef->
- Verschuren O., Peterson M., Leferink S. ve Darrah J. (2014). Muscle Activation and Energy-Requirements For Varying Postures İn Children And Adolescents With Cerebral Palsy. *The Journal of Pediatrics*, 165,1011–6.
- Yavuzer H. (1984). Çocuk psikolojisi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yazıcıoğlu H. (2020). Görme Engelli Çocuklar, Yaşam Kalitesi ve Spor. *Aksaray Üniversitesi Spor ve Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Yıkımlı A. (2013). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının (BEP) Hazırlanması. Vuran S. (ed.) *Özel Eğitim (1. baskı)* içinde (ss. 112-128). Ankara: Maya Akademi.
- Yıldırım D. ve Akamca G.Ö. (2017). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarının İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 333-347.
- Yılmaz B. (2005). Bedensel Engelli Çocukların Temel Eğitim Okullarında Eğitim Alabilmesi İçin Gereken Mimari Düzenlemeler. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 20(3), 73-84.

BÖLÜM 8

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GÖZLENEN SÜREĞEN HASTALIKLAR VE EĞİTİMLERİ

Hakan SARI¹

Mehmet KÜÇÜKGÖZ²

Muhammet DÖNGEL³

Berke YILDIRIM⁴

GİRİŞ

Bu çalışma ile süreğen hastalıklar çeşitli yönleriyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Diğer bölümlerde süreğen hastalıkların yaygınlık durumu, nedenleri, sınıflandırılması, yasal boyutu ve eğitim durumları ayrı ayrı ele alınmıştır. Devamında Türkiye’de ve dünyada süreğen hastalıkların durumu açıklanarak örneklere yer verilmiştir. Son bölümde ise Türkiye’deki durumla ilgili değerlendirme yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

SÜREĞEN HASTALIKLAR

Hastalık, her birey için günlük yaşamda var olan bir durumdur. Gelişim sürecindeki çocuklar düşünüldüğünde hastalığın kaçınılmaz bir durum olduğu ve hastalık süresi uzadıkça etkilerinin arttığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaptığı tanımlamada

¹ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD., hakansari@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim AD. PhD, mehmetkucukgozz@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-6402-5624

³ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim AD. PhD, mdongel07@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9417-3663

⁴ Uzm. Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Konya Şehir Hastanesi Acil Tıp AD., brkeyildirim@gmail.com, ORCID iD: 0009-0003-5577-3369

tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir.

Özel Eğitime İhtiyacı Olan Birey: Çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyi (MEB, 2018).

Hastane okulu: Hastane okulları, çocuk hastanelerinde veya hastanenin çocuk servislerinde okul dönemi çocuklarının devam edebilecekleri bir ya da birkaç derslik, öğretmen ve yönetici odalarından oluşan eğitim birimleridir (Bilir ve Dönmez, 1995).

Hastane Sınıfı: Hastane okulları, 21.07.2012 tarihinde 28360 sayılı yönetmelik (Evde ve hastanede eğitim hizmetleri yönergesi) değişikliği ile “hastane sınıfları” adını almıştır.

Evde Eğitim: Eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayacak durumda olan zorunlu eğitim çağındaki özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimlerini evde tamamlaması esasına dayanan eğitim şeklidir (MEB, 2018).

Kaynaştırma: Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır (MEB, 2018).

KAYNAKLAR

- A'Bear, D. (2014). Dupporting the learning of children with chronic illness. *Canadian Journal of Action Research*. 15(1), 22-39.
- Akkuş, S. Y. & Ayhan Bütün, A. (2018). Kronik hastalığı olan çocukların davranışlarının ve yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 1-7. 29-135. <https://doi.org/10.12956/tjpd.2018.394>
- Aksoy, V. (2016). *Özel eğitim*. Pegem Akademi. Ankara.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 15-29.
- Alak, V. (1993). *Hastaneye ameliyat olmak üzere gelen 7-14 yaş grubu çocukların korkuları ve hemşirelik uygulamaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Arsıanoğlu İ. (1997). *Türk eğitim sistemi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. Ankara.
- Baykan, Z. (2000). Özürllülük, engellilik, sakatlık nedenleri ve korunma, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. Eylül 2000. <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0900/4.html> (Erişim Tarihi: 06.11.2024)
- Baykoç, N. (2006). *Hastanede çocuk ve genç*. Gazi Kitapevi. Ankara.
- Baysal, B. (1996). Süreğen hastalıklar ve hastaneye yatış: Çocuk aile ve tedavi ekibi. *Katkı Pediatri Dergisi*, 17: 912-918.
- Bernell, S., and Howard, S. W. (2016). Use your words carefully: What is a chronic disease? *Frontier Public Health*. 4(159), 1-3.
- Best, S. (2001). Definitions, supports, issues, and services in schools and communities. In J. L. Bigge, S. J. Best, & K. Wolf Heller (Eds). *Teaching individuals with physical, health, or multiple disabilities*. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall, 3-33.
- Bilir, Ş. ve Dönmez, B. N. (1995). *Çocuk ve hastane*. Sim Matbaacılık. Ankara.

- Bilir, N. ve Paksoy, N.S. (2006). *Bulaşıcı olmayan hastalıkların kontrolü ve yaşlılık sorunları; İçinde halk sağlığı temel bilgiler*. Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1019-1044.
- Borgioli, J. A. & Kennedy, C.H. (2003). Transitions between school and hospital for students with multiple disabilities: A survey of causes, educational continuity, and parental perceptions. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28 (1), 1-6.
- Bolat, E. Y. (2018). Süreğen hastalığı olan çocuklar ve hastane okulları. *Milli Eğitim*, 218, 163-185.
- Brown, R. T. & DuPaul, G. J. (1999). Introduction to the mini-series: Promoting school success in children with chronic medical conditions. *Scholl Psychology Review*, 28(2), 175-181.
- Çalık, M., Güzelççek, A. & Ethemoğlu, Ö. (2020). *Epilepsinin epidemiyolojisi: Çocukluk çağı epilepsileri*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; p.4-7.
- Champaloux, S. W. & Young, D. R. (2015). Childhood chronic health conditions and educational attainment. *Journal of Adolescent Health*, 56(1), 98-105.
- Charlton, A., Pearson, D., & Morris-Jones, P. H. (1986). Children's return to school after treatment for solid tumors. *Social Science and Medicine*, 22(12), 1337-1346.
- Çavuşoğlu, H. (2015). *Çocuk sağlığı hemşireliği*. Sistem Ofset Basımevi. Ankara.
- Çay, Ü., Özgür Gündeşlioğlu, Ö. ve Kocabaş, E. (2021). *İnfan ve çocuklarda HIV enfeksiyonu ve yönetimi*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; p.73-81.
- Çeçen, A. (2000). *İnsan hakları* (3. Basım). Savaş Yayınevi. Ankara.
- Çevik, A. & Ertaş, N. (2020). Fenilketonüri hastalığı ve hastalığa uygun gıda üretimi: Phenylketonuria disease and appropriate food production for patients. *Bozok Tıp Dergisi*, 10(1), 256-263.
- Çil, E. (2006). Konjenital kalp hastalıkları. *Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi. Kapak Hastalıkları Özel Sayısı*; 2(15):51-9
- Çolak, R. (2012). Tip 1 diyabetleri mellitus epidemiyolojisi, *Türkiye Klinikleri J Endocrin-Special Topics*. 5(3):1-4
- Demirel, A. C. (2024). Fenilketonüri vakalarında sosyal hizmet uygulaması. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournl)*, 9(114), 8135-8143.
- Durualp E, Kara FN, Yılmaz V. ve Alaybeyoğlu K (2010). Kronik hastalığı olan ve olmayan çocukların ve ebeveynlerinin görüşlerine göre yaşam kalitelerinin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 63(2): 55-63.
- Eiser, C. & Morse, R. (2001). A review of measures of quality of life for children with chronic illness. *Archives of Disease in Childhood*, 84(3), 205-211.
- Eiser, C. & Town, C. (1987). Teachers concerns about chronically sick children: Implications for Pediatricians. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 29, 56- 63.
- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49: 155-168.
- Ersoy, Ö. (2001). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimi*. Kaptan Ofset. İstanbul.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Erharta, M., Saatli, G., Özyurt-Cengiz, B., Özcan, C. & Ravens-Sieberger, U. (2008). Çocuklar için genel amaçlı sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ölçeği (Kid-KINDL) Türkçe sürümünün psikometrik özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4): 409-417.
- Fazlıoğlu, K., Hocaoglu, Ç. & Sönmez, M. F. (2010). Çocukluk çağı epilepsisinin aileye etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(2), 190-205.
- Gerrig, R. J. (2018). *Experiencing narrative worlds: On the psychological activities of reading*. Routledge.
- Gültekin, M., Boyraz, C. & Uyanık, C. (2017). Beyaz önlüğü sadece doktorlar mı giyer? Hastane sınıfı öğretmenlerinin hastane sınıflarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (60), 104-118.
- Hatun, Ş. & Gündar, Y. (2001). *Çocuklarda adolasanlarda ve genç erişkinlerde tip 1 diyabet*. Roche. İstanbul.
- Hen, M. (2020). Teaching emotional intelligence: An academic course for hospital teachers. *Continuity in Education*, 1(1), 22.

- Işıktekiner, F. S. & Altun Akbaba, S. (2011). Hastane okullarındaki sorunlar ve yaşantılar. *Eğitim ve Bilim*, 36(161), 318-331.
- Kamışlı, H., Yelken, T. Y. & Akay, C. (2016). Hastane okullarına yönelik geliştirilen eğitici eğitimi programının öğretmenler üzerindeki etkisi. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 141-155.
- Kılıç, M. (2003). Ülkemizdeki hastane ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İ. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(6), 49-74.
- Kılıçarslan Törüner, E. & Büyükgöncenç, L. (2017). *Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları*. S:185-96
- Kıyıkım, E. & Zeybek, A. Ç. A. (2022). Fenilketonüri. *Türkiye Klinikleri Neonatology-Special Topics*, 3(2), 10-14.
- Kim, T. & Biocca, F. (1997). Telepresence via television: Two dimensions of telepresence may have different connections to memory and persuasion. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3(2), JCMC325.
- Kobal, G. (2003). Ortopedik ve sürekli hastalığı olan çocuklar. A. Ataman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* (s. 361-392). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. Ankara.
- Kutluk, T. (2021). *Çocukluk çağı kanserlerinin epidemiyolojisi: Çocukluk çağında nadir görülen tümörler*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.1-3.
- Lemke, R. E. (2004). *A hospital school: An intrinsic case study*. [Unpublished doctorate dissertation], North Carolina State University, Graduate Faculty, Raleigh.
- Mikati, M. A. (2011). Febrile Seizures. In: Kliegman, R. M, Stanton, B. F, StGeme, J. W, Schor, N. F, Behrman, R. E (eds). *Nelson Textbook of Pediatrics*, 19th ed. Philadelphia, Elsevier; 2017-9.
- Nevile, M., & Roberts, J. (1999). School children with chronic illness. *Exceptionality Education Canada*, 9(3), 41-47.
- Oberstein, S.G. (2012). *Hospital-based educational services and the well-being of children with chronic illness: A self-study* (Yüksek lisans tezi, DePaul University). College of Education Theses and Dissertations. 26. veri tabanı Chicago, USA.
- Onur, B. (1999). Cumhuriyet ve çocuk. 2. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Orkin, S. H., Nathan, D. G. & Ginsburg, D. (2009). *Nathan and Oski's hematology of infancy and childhood*. Seventh Edition, W.B. Saunders Company, 2009, Philadelphia, USA.
- Öztürk M. (2005) Hemofili çocuklar ve annelerinde emosyonel zorlama. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48: 250-253.
- Patenaude, A. F., & Kupst, M. J. (2005). Psychosocial functioning in pediatric cancer. *Journal of pediatric psychology*, 30, 9-27.
- Pehlivan, M., & Kalkan, İ. (2016). Fenilketonüri: Olgu sunumu. *Aydın Sağlık Dergisi*, 2(2), 57-62
- Sarı, H. (2004). *Süreğen hastalıklı çocuklar ve eğitimleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans ders notları]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya
- Schmucker, M., Reisch, A., Pfeifer, C., De Mey, V. & Haag, M. (2020). *Mobile robotic telepresence between hospital and school: Lessons learned*. In dHealth 2020- Biomedical Informatics for Health and Care (pp. 256-262). IOS Press.
- Sexson, S. B. & Madan-Swain, A. (1993). School reentry for the child with chronic illness. *Journal of Learning Disabilities*, 26, 115-137.
- Shiu, S. (2001). Issues in the education of students with chronic illness, *International Journal of Disability: Development and Education*, 48(3), 269-281, DOI:0.1080/10349120120073412
- Souza, M. H. D. N., Nóbrega, V. M. D. & Collet, N. (2020). Social network of children with chronic disease: knowledge and practice of nursing. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 73. <https://doi.org/10.1590/0034-7167-2018-0371>
- Steinke, S., Megan Elam, M., Irwin, M.K., Sexton, K., & McGraw, A. (2016). Pediatric hospital school programming: An examination of educational services for students who are hospitalized. *Physical Disabilities: Education and Related Services*, 35(1), 28-45.

- Sucuoğlu, B ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları yaklaşımlar yöntemler ve teknikler*. Morpa Kültür Yayınları. İstanbul.
- Suzuki, L., & Kato, P. (2003). Psychosocial support for patients in pediatric oncology: The influences of parents, schools, peers, and technology. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 20(4), 159-174.
- Süleymanlar, G. (2007). Kronik böbrek hastalığı ve yetmezliği: Tanımı, evreleri ve epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi. Koruyucu Nefroloji Ulusal Böbrek Yetmezliği Önleme Programı Özel Sayısı*:3(38):1-7
- Şekerel, E ve Kalaycı, Ö. (1999). Çocukluk çağında kronik astım tedavisi. F. Kalyoncu (Ed.). *Bronş Astması ve Alerji Hastalıkları*. Güneş Kitabevi, 42-55. Ankara.
- Thies, K. M. (1999). Identifying the educational implications of chronic illness in school children. *Journal of School Health*, 69, 392-397.,
- Tonbul, Y. & Altınhan, N. (2018). Hastane okullarından hastane sınıflarına geçişle birlikte ortaya çıkan sorunların okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri üzerinden incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 48(224), 381-396.
- Tüfekçi, F. G., & Aytekin, A. (2015). Konjenital kalp hastalıkları. *Türkiye Klinikleri Pediatric Nursing-Special Topics*, 1(3), 59-66.
- Türkiye Özürlüler Araştırması (2002). *Türkiye özürlüler araştırması raporu*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2004; 51. Ankara.
- Türk Hematoloji Derneği (2011). *Hemofili tanı ve tedavi klavuzu*. ANKARA
- Türk Hematoloji Derneği (2011). Ulusal tedavi kılavuzu, *Orak Hücreli Anemi Tanı ve Tedavi Klavuzu*. VI. Bölüm. ANKARA
- Türköz Bozdoğan, G. (2012). *Hastane ilköğretim okullarına devam eden öğrenci ailelerinin hastane ilköğretim okullarına ilişkin algıları ve beklentileri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Bolu.
- Ünüvar, P. (2011). Hastanede yatarak tedavi gören çocukların eğitsel açıdan desteklenmesi (3-7 Yaş için Örnek Çalışma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 31-44.
- Van Cleave, J., Gortmaker, S. L. & Perrin, J. M. (2010). Dynamics of obesity and chronic health conditions among children and youth. *Jama*, 303(7), 623-630.
- Yılmaz Bolat, E. (2018). Süreğen hastalığı olan çocuklar ve hastane okulları. *Milli Eğitim Dergisi*. 47 (218), 163-186.
- Yıldız, M. & Köksal, K. (2009). Birleştirilmiş sınıf uygulamasına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 17 (1), 1-14.

İnternette Erişilen Kaynaklar

- Bir Dileğim Var (2021). *Hastane sınıfları*. <https://birdilegimvar.org.tr/hastane-siniflari/> (Erişim Tarihi: 07.11.2024).
- Çocuk Göğüs Hastalıkları Derneği (t.y.). *Kistik Fibrozis nasıl bir hastalıktır ve hangi bulgular ile ortaya çıkar*. <https://www.cocukgogus.org.tr/kistik-fibrozis-nasil-bir-hastaliktir-ve-hangi-bulgular-ile-ortaya-cikar-a> (Erişim Tarihi: 25.12.2024).
- Dr. Siyami Ersek Göğüs Kalp Ve Damar Cerrahisi Eğitim Araştırma Hastanesi (2019). *Pedatrik KVC*. <https://siyamiersekeah.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.12.2024).
- Fresenius Medical Care (2005). *İstanbul: Kronik böbrek yetmezliği olan hastalara yönelik eğitim klavuzu*. [https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=Fresenius+Medical+Care+\(2005\).+I%CC%87istanbul%3A+Kronik+Bo%CC%88brek+Yetmezligi%CC%86i+Olan+Hastalara+Yo%CC%88nelik+Eg%CC%86itim+Klavuzu%2C&ie=UTF-8&oe=UTF-8](https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=Fresenius+Medical+Care+(2005).+I%CC%87istanbul%3A+Kronik+Bo%CC%88brek+Yetmezligi%CC%86i+Olan+Hastalara+Yo%CC%88nelik+Eg%CC%86itim+Klavuzu%2C&ie=UTF-8&oe=UTF-8) (Erişim Tarihi: 07.11.2024).
- Gaziantep Cengiz Gökçek Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi (2021). *Hastane okulu*. <https://cengizgokcekkdch.saglik.gov.tr/TR,38967/hastane-okulu.html> (Erişim Tarihi:05.11.2024).
- Gökler, I. (2004). *Çocukluk dönemi kronik hastalıklarının psikososyal boyutlarına ilişkin çalışmala-*

- rın yöntemsel açıdan gözden geçirilmesi: İleriye yönelik öneriler.* <http://www.cgrsder.org.tr/111-content.htm> (Erişim Tarihi:05.11.2024).
- Haberal, M. (1997). http://www.genbilim.com/bobrek_yetmezligi1.htm. (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı (2014). *Toplum için bilgilendirme dizisi*. <https://www.genome.gov/Genetic-Disorders/Phenylketonuria#al-1> (Erişim Tarihi: 29.12.2024).
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı (2023). *Toplum için bilgilendirme dizisi*. <https://medlineplus.gov/ency/article/001166.htm> (Erişim Tarihi: 22.12.2024).
- Hospital School (2021). *Robot hizmeti*. <https://hospitalschoolsa.sa.edu.au/programs/Telepresence> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2018). *Öğretmenim elimi tut*. <http://oet.istmem.com/> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- KAÇUV (2021). *Hastane sınıfı*. <https://kacuv.org/hastane-sinifi/> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (1973). *1739 sayılı milli eğitim temel kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 01.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2001). *Milli eğitim bakanlığı okul kütüphaneleri yönetmeliği*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4845&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2010). *Milli eğitim bakanlığı evde ve hastanede eğitim hizmetleri yönergesi*. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/871.pdf> (Erişim Tarihi: 04.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2011). *Milli eğitim bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname*. https://trabzonarge.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/30011817_mill_egitim_bakanliginin_teskilat_ve_gorevleri_hakkinda_kanun_hukmunde_kararname.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *Milli eğitim bakanlığı özel eğitim kurumları yönetmeliği*. https://oookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_05/24111452_zeleitimyinetmelik.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Milli eğitim bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015). *Hastanede eğitim hizmetleri kılavuzu*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/29123929_mebhastanesnflar.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Milli eğitim bakanlığı özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli-gi_07072018.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2024). *Haberler*. <https://www.meb.gov.tr/evde-ve-hastanede-sunulan-imkn-larla-11-bin-ogrencinin-egitimi-kesintisiz-suruyor/haber/35343/tr> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).
- Sağlık Bakanlığı (2021). *Kamu hastaneleri iyi uygulama örnekleri verimlilik ve kalite uygulamaları hastane okulları* <https://iyiuygulamaornekler.saglik.gov.tr/TR,61575/hastane-okulu.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2024).
- Sönmezer, M. Ç. (t.y.). *HIV enfeksiyonun klinik özellikleri ve tedavisi*: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları Ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı. https://hatam.hacettepe.edu.tr/HATAM_HIV_AIDS_klinik_ozel_041217.pdf. (Erişim Tarihi: 05.12.2024).
- Şahinbey Rehberlik Araştırma Merkezi (2024). *Hastane sınıfları listesi*. https://sahinbeyram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/27/08/149757/dosyalar/2024_11/05144054_hastanesiniflarilistesi.pdf?CHK=c92282c935a6371bd7133c6ba7b84f26 (Erişim Tarihi: 05.12.2024).
- Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizme Derneği (t.y.). *Diyabet şeker hastalığı raporu*. <https://temd.org.tr/hastaliklar/diyabet-seker-hastaligi> (Erişim Tarihi:28.12.2024).

- Türk Pediatri Kurumu (2022). 57. *Türk pediatri kongresi; Bildiri özetleri kitabı* [İnternet] <https://turkpediatri.org.tr/storage/57tpkkitap-1-3-1668180904AxrI7.pdf> (Erişim tarihi: 15.12.2024).
- Türk Tıbbi Onkoloji Derneği (t.y.). *Kanserin biyolojisi*. <https://www.kanser.org/saglik/toplum/sayfa/kanserin-biyolojisi> (Erişim Tarihi: 27.12.2024).
- Türkiye Ulusal Allerji ve Klinik İmmünoloji Derneği (t.y.). *Astım raporu*. <https://www.aid.org.tr/hastaliklar/alerji-ve-bagisiklik-sistemi-hastaliklari/astim/> (Erişim Tarihi: 25.12.2024).

BÖLÜM 9

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE DİL VE İLETİŞİM GÜÇLÜĞÜ OLAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

Oğuz ÇETİN¹

GİRİŞ

Dil ve iletişim güçlüğü, bireylerin dil becerilerinde veya iletişim yeteneklerinde yaşadığı zorlukları ifade eder. Bu güçlükler, çocukların sosyal etkileşimleri, akademik başarıları ve genel yaşam kaliteleri üzerinde önemli etkilere neden olabilir. Dil, yalnızca kelimelerin kullanımını değil, aynı zamanda düşüncelerin, hislerin ve niyetlerin de ifade edilmesini içerir. Dolayısıyla, dil ve iletişim güçlüğü, bireyin genel gelişimini etkileyen çok boyutlu bir sorundur.

Erken çocukluk dönemi, bireylerin dil ve iletişim becerilerinin temellerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde, çocuklar çevreleriyle etkileşim kurarak dil gelişimlerini sürdürürler. Ancak bazı çocuklar, doğuştan gelen ya da çevresel faktörler nedeniyle dil ve iletişim güçlükleri yaşayabilmektedirler. Bu durum, çocukların sosyal etkileşimlerini, akademik başarılarını ve genel yaşam kalitelerini olumsuz etkileyebilir (Law vd., 2005). Dil ve iletişim güçlükleri, yalnızca dilin kelime bilgisi ve gramer kurallarından ibaret olmayıp, aynı zamanda sosyal etkileşim ve duygusal ifade gibi boyutları da kapsamaktadır. Eğitimcilerin, bu çocukların bireysel ihtiyaçlarına uygun eğitim programları tasarlamaları, gelişim süreçlerini desteklemek adına kritik bir öneme sahiptir. Dil ve iletişim güçlükleri, bireylerin dil becerilerini etkileyen ve bu beceriler aracılığıyla etkili iletişim kurma yeteneklerini sınırlandıran çeşitli durumları ifade eder. Bu güçlükler, dilin üretimi, anlama veya her ikisini de etkileyebilir. Erken çocukluk dönemi, dil gelişiminin kritik bir süreç olduğu

¹ Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi AD., oguzcetin@ohu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0986-5137

lükleri üzerine yapılan araştırmalar, gelecekte daha kapsamlı ve bireyselleştirilmiş müdahale programlarının geliştirilmesine yönelik önemli veriler sunmaktadır. Erken çocukluk döneminde dil ve iletişim gücüğü yaşayan çocukların eğitimi, multidisipliner bir yaklaşımı gerektiren karmaşık ancak çözüme yönelik pek çok fırsat sunan bir alandır. Çocukların bireysel farklılıklarını dikkate alarak geliştirilen eğitim programları, onların topluma daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamaktadır. Gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalar ve eğitim politikaları, bu çocuklar için daha kapsamlı ve etkili destek mekanizmalarının oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, U. M. (2019). Nörogelişimsel bozukluklar: bir ağacın farklı dalları. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, 11(1), 1–4. <https://doi.org/10.5222/iksstd.2019.26121>
- American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (2024a). *Language Disorders*. <https://www.asha.org/>. <https://www.asha.org/public/speech/disorders/childsandl/>
- American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (2024b). *What Is Speech? What Is Language?* <https://www.asha.org/>. <https://www.asha.org/public/speech/development/speech-and-language>
- Anlar, B., ve Yalaz, K. (1990). *Denver II Gelişimsel Tarama Testi. Türk çocuklarına uyarlanması ve standardizasyonu*. (s. 5–9). Ankara Hacettepe Çocuk Nörolojisi Gelişimsel Tıp Araştırmaları Grubu Yayını.
- Arkonaç, S. A. (2003). *Psikoloji zihin süreçleri bilimi*. Alfa Yayıncılık.
- Arslan, A., Ulaş, A. H., ve Coşkun, M. K. (2020). Özel eğitimde aile eğitimine yönelik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, 84, 21–37.
- Ataseven, H. (2019). *Dil gelişimini destekleyici oyun etkinlikleri programının 5-6 yaş grubu mülteci çocukların dil gelişimlerine ve günlük yaşam becerilerine etkisinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, B. (2020). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (7. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baer, D. M., ve Guess, D. (1971). Receptive training of adjectival inflections in mental retardates. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 4(2), 129–139. <https://doi.org/10.1901/jaba.1971.4-129>
- Baker, J., ve Westrup, H. (2000). *English language teacher's handbook: How to teach large classes with few resources*. Bloomsbury Publishing.
- Başal, H. A. (2003). *Nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bates, J. E., Freeland, C. A. B., ve Lounsbury, M. L. (1979). Measurement of Infant Difficultness. *Child Development*, 50(3), 794803.
- Baykoç-Dönmez, N. (1986). Çocuklarda dilin kazanılması. *Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırması Semineri*, 90–96.
- Baykoç-Dönmez, N., Abidoğlu, Ü., Dinçer, Ç., Erdemir, N., ve Gümüşçü, Ş. (2000). Okul öncesi dönemde dil gelişimi etkinlikleri. In *İstanbul Ya-Pa Yayınları*. Ya-Pa Yayınları.
- Bergen, D. (2002). The role of pretend play in children's cognitive development. *Early Childhood Research ve Practice*, 4(1), n1n1.
- Berk, L. E. (2007). *Development through to lifespan*. Pearson.
- Berk, L. E., ve Winsler, A. (1995). *Scaffolding Children's Learning: Vygotsky and Early Childhood Education*. NAEYC Research into Practice Series. Volume 7. ERIC.
- Berument, S. K., ve Güven, A. G. (2013). Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi: I. alıcı dil kelime alt testi standardizasyon ve güvenilirlik geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(3),

- 192–201.
- Bilgin, B., ve Ütine, G. E. (2014). Beckwith-Wiedemann sendromu. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 57(2), 123–134.
- Bishop, D. V. M. (2014a). Ten questions about terminology for children with unexplained language problems. *International Journal of Language veamp; Communication Disorders*, 49(4), 381–415. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12101>
- Bishop, D. V. M. (2014b). *Uncommon Understanding (Classic Edition): Development and disorders of language comprehension in children*. Psychology Press.
- Bleile, K. (2004). *Manual of articulation and phonological disorders: Infancy through adulthood* (2nd ed.). Thomson/Delmar Learning.
- Bloom, L., ve Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. Wiley.
- Bricker, D. D. (1972). Imitative sign training as a facilitator of word-object association with low-functioning children. *American Journal of Mental Deficiency*.
- Bricker, W. A., ve Bricker, D. D. (1970). Development of receptive vocabulary in severely retarded children. *Amer J Ment Deficiency*.
- Che, F., Li, C., Zhang, L., Qian, C., Mo, L., Li, B., Wu, H., Wang, L., ve Yang, Y. (2024). Novel FOXP2 variant associated with speech and language dysfunction in a Chinese family and literature review. *Journal of Applied Genetics*, 65(2), 367–373. <https://doi.org/10.1007/s13353-024-00849-0>
- Conti-Ramsden, G., ve Durkin, K. (2012). Language Development and Assessment in the Preschool Period. *Neuropsychology Review*, 22(4), 384–401. <https://doi.org/10.1007/s11065-012-9208-z>
- Conti-Ramsden, G., ve Durkin, K. (2016). Language Impairment and Adolescent Outcomes. *The Wiley Handbook of Developmental Psychology in Practice*, 407–439. <https://doi.org/10.1002/9781119095699.ch16>
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranış*. Remzi Kitapevi.
- Çakır, T. (2013). Çocukta dil gelişimi ve kuramsal yaklaşımlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 110–134.
- Çelik, İ. (2017). Noam Chomsky ve psiko-linguistik dil gelişim kuramı. *Electronic Turkish Studies*, 12(28), 193–208. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12507>
- Dağabakan, F. Ö., ve Dağabakan, D. (2007). Dil ve çocukta dil gelişim kuramları. *Milli Eğitim Dergisi*, 36(174), 155–161.
- Dettmer, S., Simpson, R. L., Myles, B. S., ve Ganz, J. B. (2000). The Use of Visual Supports to Facilitate Transitions of Students with Autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 15(3), 163–169. <https://doi.org/10.1177/108835760001500307>
- Dockrell, J. E., ve Lindsay, G. (2001). Children with Specific Speech and Language Difficulties—the teachers' perspective. *Oxford Review of Education*, 27(3), 369–394. <https://doi.org/10.1080/03054980120067410>
- Doğan, A., ve Ulutaş Keskinkılıç, A. (2022). Diyalojik okumanın beş-altı yaş çocukların erken okuryazarlık becerilerine etkisinin incelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 16, 189–207.
- Duru, H., Güneş Akgün, E., ve Maviş, İ. (2018). Dil ve konuşma terapisi mesleğine yönelik farkındalığın belirlenmesi. *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi (DKYAD)*, 1(3), 257–280.
- Ege, P. (2010). Türkçe'deki ünsüzlerin edinimi: Bir norm çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 16–34.
- Eisenberg, S. (2014). What Works in Therapy: Further Thoughts on Improving Clinical Practice for Children With Language Disorders. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 45(2), 117–126. https://doi.org/10.1044/2014_lshss-14-0021
- Enderby, P., ve Emerson, J. (1996). Speech and language therapy: does it work? *BMJ*, 312(7047), 1655–1658.

- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve ergen gelişimi* (A. Dönmez, A. Çelen, ve B. Onur, Trans.; 5. Baskı). İmge Yayınevi.
- Girolametto, L., Greenberg, J., ve Manolson, H. (1986). Developing Dialogue Skills: The Hanen Early Language Parent Program. *Seminars in Speech and Language*, 7(04), 367–382. <https://doi.org/10.1055/s-0028-1085235>
- Gogate, L. J., ve Hollich, G. (2010). Invariance detection within an interactive system: a perceptual gateway to language development. *Psychological review*, 117(2), 496–516.
- Gray, C. A., ve Garand, J. D. (1993). Social Stories: Improving Responses of Students with Autism with Accurate Social Information. *Focus on Autistic Behavior*, 8(1), 1–10. <https://doi.org/10.1177/108835769300800101>
- Guralnick, M. J. (2001). A developmental systems model for early intervention. *Infants ve Young Children*, 14(2), 118.
- Guralnick, M. J. (2016). Early intervention for young children with developmental delays: Contributions of the developmental systems approach. H. Sukkar, C. Dunst, ve J. Kirkby (Ed.), *Early Childhood Intervention* içinde (1. Baskı, s. 33–51). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315688442>
- Güven, O. S. (2014). *İki dil testinin (tedil ve todil) tipik ve atipik dil gelişimi gösteren çocuklarda ayırt ediciliğinin incelenmesi* [Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, S., ve Topbaş, S. (2014). Erken dil gelişimi testi-üçüncü versiyonu'nun (Test of early language development-) Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik ön çalışması. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6(2), 151–176.
- Halle, J. W. (1982). Teaching Functional Language to the Handicapped: An Integrative Model of Natural Environment Teaching Techniques. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 7(4), 29–37. <https://doi.org/10.1177/154079698200700404>
- Hammer, C. S., Hoff, E., Uchikoshi, Y., Gillanders, C., Castro, D. C., ve Sandilos, L. E. (2014). The language and literacy development of young dual language learners: A critical review. *Early childhood research quarterly*, 29(4), 715–733.
- Hart, B. (1985). Naturalistic language training techniques. S. Warren ve A. Rogers-Warren (Ed.), *Teaching functional language* içinde (s. 63–88). University Park Press.
- Hart, B., ve Risley, T. R. (1974). Using preschool materials to modify the language of disadvantaged children 1. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 7(2), 243–256. <https://doi.org/10.1901/jaba.1974.7-243>
- Hart, B., Risley, T. R., ve Kirby, J. R. (1997). Meaningful differences in the everyday experience of young American children. *Canadian Journal of Education*, 22(3), 323.
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental review*, 26(1), 55–88.
- Hoff, E., ve Shatz, M. (2009). *Blackwell handbook of language development*. John Wiley ve Sons.
- Johnson, D. W., ve Johnson, R. T. (2009). An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379. <https://doi.org/10.3102/0013189x09339057>
- Kaiser, A. P., Yoder, P. J., ve Keetz, A. (1992). Evaluating milieu teaching. S. Warren ve J. Reichle (Ed.), *Causes and Effects in Communication and Language Intervention* içinde (s. 9–47). Paul H. Brookes Publishing.
- Karacan, E. (2000a). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3(4), 263–268.
- Karacan, E. (2000b). Çocuklarda dil gelişimini etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(7), 1–8.
- Karakurt, Ç. (2019). *Okul öncesi eğitime devam eden 48-72 aylık çocukların öz düzenleme becerileri ile dil becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kızıldaş, E. (2009). *Okul öncesi eğitimde uygulanan aile katılım çalışmalarının 5-6 yaş grubu çocukla-*

- rın dil becerilerinin gelişimine etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kirkland, L. D., ve Patterson, J. (2005). Developing Oral Language in Primary Classrooms. *Early Childhood Education Journal*, 32(6), 391–395. <https://doi.org/10.1007/s10643-005-0009-3>
- Kirkland, L., Aldridge, J., ve Kuby, P. (2002). *Jumpstarters: Integrating environmental print throughout the curriculum*. Birmingham, AL: Campus Press.
- Kjelgaard, M. M., ve Tager-Flusberg, H. (2001). An investigation of language impairment in autism: Implications for genetic subgroups. *Language and Cognitive Processes*, 16(2-3), 287–308. <https://doi.org/10.1080/01690960042000058>
- Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1–21.
- Koyuncu, Z., ve Mercan, B. (2019). Konuşma ve dile özgü nörogelişimsel bozukluklar. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, 11(Ek sayı), 40–46. <https://doi.org/10.5222/iksstd.2019.76598>
- Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience*, 5(11), 831–843. <https://doi.org/10.1038/nrn1533>
- Law, J., Boyle, J., Harris, F., Harkness, A., ve Nye, C. (2000). Prevalence and natural history of primary speech and language delay: findings from a systematic review of the literature. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 35(2), 165–188. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.2000.tb00001.x>
- Law, J., Garrett, Z., ve Nye, C. (2005). Speech and Language Therapy Interventions for Children with Primary Speech and Language Delay or Disorder. *Campbell Systematic Reviews*, 1(1), 1–85. <https://doi.org/10.4073/csr.2005.5>
- Mahoney, G., ve Perales, F. (2003). Using Relationship-Focused Intervention to Enhance the Social—Emotional Functioning of Young Children with Autism Spectrum Disorders. *Topics in Early Childhood Special Education*, 23(2), 74–86. <https://doi.org/10.1177/02711214030230020301>
- Martins, N. M. (2020). *The Use of Visual Supports and Aids to Benefit the Productivity and Success of Students in Special Education, General Education, and Alternate Education Programs*. Alliant International University.
- Morgan, A., Fisher, S. E., Scheffer, I., ve Hildebrand, M. (2017). *FOXP2-related speech and language disorder*.
- Mutlu, A. İ., Bacık Trank, Ş., ve Gündüz, B. (2020). 6 ve 16 yaş okul çocukları arasındaki ssı-4-tr/keşide-4 dördüncü baskısının Türkçe versiyonunun güvenilirliği ve geçerliliği. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, 3(2), 135–144.
- Noonan, M. J., ve McCormick, L. (1993). *Early intervention in natural environments: Methods and procedures*. ERIC.
- Norbury, C. F., Tomblin, J. B., ve Bishop, D. V. M. (2008). *Understanding Developmental Language Disorders: From Theory to Practice* (1st ed.). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203882580>
- Oğuzkan, Ş., ve Oral, G. (1987). *Okul öncesi eğitimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Owens, R. (2007). *Introduction to communication disorders: A lifespan perspective*. Allyn ve Bacon.
- Öner, N. (1997). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testler*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özekes, M. (2013). Peabody Resim Kelime Testi 3.01-3.12 Yaş Aralığı İzmir Bölgesi Standardizasyonu Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 90–107.
- Özel, E., ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9–34. <https://doi.org/10.21560/spcd.60151>
- Paul, R. (2017). *Language disorders from a developmental perspective: Essays in honor of Robin S. Chapman*. Psychology Press.
- Roberts, M. Y., ve Kaiser, A. P. (2011). The effectiveness of parent-implemented language interventions: A meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20, 180–199. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2011](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2011)

- Saaristo-Helin, K., Kunnari, S., ve Savinainen-Makkonen, T. (2011). Phonological development in children learning Finnish: A review. *First Language*, 31(3), 342–363. <https://doi.org/10.1177/0142723710396793>
- Shore, L. B. (1997). Enabling and Empowering Families: Principles and Guidelines for Practice. *Pediatric Physical Therapy*, 9(1), 4243.
- Snell, M. E., ve Brown, F. (2000). *Teaching Functional Communication Skills Instruction of Students with Severe Disabilities* (5th Edition). Prentice-Hall.
- Souto-Manning, M., ve Swick, K. J. (2006). Teachers' Beliefs about Parent and Family Involvement: Rethinking our Family Involvement Paradigm. *Early Childhood Education Journal*, 34(2), 187–193. <https://doi.org/10.1007/s10643-006-0063-5>
- Sylvia, K., ve MacPherson, K. (2002). Parents and parenting in the early years: research evidence. *DfES Research Digest* 2002, 13.
- Tamis-LeMonda, C. S., ve Rodriguez, E. T. (2008). Parents' role in fostering young children's learning and language development. *Encyclopedia on early childhood development*, 1, 1–11.
- Tomasello, M. (2003). The key is social cognition. D. Gentner ve S. Goldin-Meadow (Ed.), *Language in mind: Advances in the study of language and thought* içinde (s. 47–58). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/4117.003.0008>
- Tomasello, M., Carpenter, M., ve Liszkowski, U. (2007). A New Look at Infant Pointing. *Child Development*, 78(3), 705–722. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01025.x>
- Topbaş, S. (2006). Türkçe sesletim-sesbilgisi testi: Geçerlik-güvenirlik ve standardizasyon çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 39–56.
- Topbaş, S. (2007). *Dil ve kavram değişimi*. Kök Yayıncılık.
- Wasik, B. A., Bond, M. A., ve Hindman, A. (2006). The effects of a language and literacy intervention on Head Start children and teachers. *Journal of educational Psychology*, 98(1), 6363.
- Weitzman, E. (2013). More Than Words—The Hanen Program for Parents of Children with Autism Spectrum Disorder: A Teaching Model for Parent-implemented Language Intervention. *Perspectives on Language Learning and Education*, 20(3), 96–111. <https://doi.org/10.1044/lle20.3.86>
- Wetherby, A. M., ve Prizant, B. M. (1992). *Facilitating language and communication development in autism: Assessment and intervention guidelines*.
- Yalçın, E. D., ve Koçak, N. (2018). Brankial arklarla ilgili sendromlar. H. Öztunç (Ed.), *Oral ve makillofasiyal bölgeyi etkileyen sendromlar* içinde (cilt 4, sayı 3, s. 55–60). Türkiye Klinikleri.
- Yavuzer, H. (1998). *Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimiyle çocuğunuzun ilk altı yılı*. Remzi Kitabevi.

BÖLÜM 10

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖZEL EĞİTİMDE AİLE EĞİTİMİ

Ahmet İlkhân YETKİN¹

GİRİŞ

Aile, insanlığın oluşumuyla ortaya çıkan bir kavramdır. İnsanlığın ilk zamanlarından beri doğa içerisinde hayatta kalma sürecinde birlikte yaşama ihtiyacını doğurmasıyla insanların yaşama biçimleri değişerek toplumsal yapının temelini oluşturan aile kavramı ortaya çıkmıştır (Cavkaytar, Ardic ve Aksoy, 2014). Türk Dil Kurumu (TDK)’na göre “ Evlilik ve soy bağı ile anne, baba, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan ve toplumun en küçük yapısını oluşturan birim, olarak açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Aile toplum içerisinde farklı türlerde şekillenebilmektedir. Bunlarda ilki geniş aile kavramıdır. Aile içerisinde en az üç kuşağın yer aldığı yapı olarak tanımlanabilmektedir. Bir diğer aile türü ise çekirdek ailedir. Bu aile yapısı ise ebeveynlerin ve çocukların içinde bulunduğu yapıyı tanımlamaktadır. Modern çağın getirdikleri arasında yer alan yeni bir aile türü ise tek ebeveynli aile yapısıdır. Bu aileler de tek bir ebeveyn ve çocuklar yer almaktadır. Aile yapısı boşanma ya da eş kaybına göre şekillenmektedir (Bailey, McWilliam ve Buysse, 1998; Kurşuncu ve Sümer, 2021).

Bu dönemlerde çocukların ihtiyaçlarının erken dönemde tanınması ve müdahale edilmesi büyük önem taşır. Çocukların ihtiyaçlarının giderilebilmesi için uzmanların bu dönem de iş birliği içerisinde olması gereken en önemli unsur ailedir. Aileler, bu sürecin ayrılmaz bir parçası olarak, çocuğun eğitim ve gelişim sürecini destekler (Dunst ve Trivette, 2009). Ailelerin çocukların eğitim süreçlerine katılması özellikle erken çocukluk özel eğitim hizmetlerinin istendik şekilde sunulması için bir ön koşul ve hizmetlerinin en temel bileşenidir (Ardic, 2010). Bu nedenle, çocuğun özel eğitim hizmetlerine duyduğu

¹ Dr. Öğr. Üyesi İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, ahmetilkhan.yetkin@inonu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-1199-7283

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
- Ardıç, A. (2010). Aile eğitimi uygulama modelleri. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitimde aile rehberliği*. içinde (249-288). Ankara: Maya Akademi.
- Bailey, D. B., McWilliam, R. A., & Buysse, V. (1998). Family involvement in school-age children's education. *Exceptional Children*, 65(1), 7-21.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(02).
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Broderick, P. C., & Blewitt, P. (2010). *The life span: Human development for helping professionals* (3rd ed.). Pearson.
- Brown, L. (2019). Familycentered Practices in Early Childhood Special Education". *Early Childhood Education Journal*.
- Cavkaytar, A., Ardıç, A., & Aksoy, V. (2014). Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracının Geçerlik ve Güvenirliğinin Güncellenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(02), 1-14.
- Christenson, S. L., & Sheridan, S. M. (2001). *Schools and families: Creating essential connections for learning*. The Guilford Press.
- Çağdaş, A., & Seçer, Z. (2004). *Parental Training for Happier and Healthier Tomorrows*. Konya, Eğitim Publishers.
- Dale, N. (1996). *Working with families of children with special needs: Partnership and practice*. London: Routledge.
- Division for Early Childhood. (2014). *DEC recommended practices in early intervention/early childhood special education 2014*.
- Doe, J. (2018). "Effective Family Training Programs for Children with Special Needs". Education Research Review.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Hamby, D. W. (2006). Family support program quality and parent, family and child benefits. *Journal of Early Intervention*, 28(1), 45-61.
- Dunst, C. J., & Trivette, C. M. (2009). Capacity-building family-systems intervention practices. *Journal of Family Social Work*, 12(2), 119-143.
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview Press.
- Epstein, J. L. (2010). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 92(3), 81-96.
- Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
- Gordon, J. (2009). An evidence-based approach for supporting parents experiencing chronic sorrow. *Pediatric Nursery*, 35(2), 115-119.
- Guralnick, M. J. (1997). The effectiveness of early intervention for vulnerable children: A developmental perspective. *American Journal on Mental Retardation*, 102(4), 319-345.
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Coping strategies and the impact of challenging behaviours on special educators' burnout. *Mental Retardation*, 40(2), 148-156.
- Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A. W., & Lewis-Palmer, T. (2005). School-wide positive behavior support: An example from a middle school. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 7(1), 5-19.
- Kellar-Guenther, Y., Rosenberg, S. A., Block, S. R., & Robinson, C. C. (2014). Parent involvement in early intervention: What role does setting play?. *Early Years*, 34(1), 81-93.
- Kucharczyk, S., Shaw, E., Myles, B. S., Sullivan, L., Szidon, K., & Tuchman-Ginsberg, L. (2012). Gui-

- dance & Coaching on Evidence-Based Practices for Learners with Autism Spectrum Disorders. *National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders*.
- Kurşuncu, M. A. & Hatipoğlu Sümer, Z. (2021) Nuclear Family Emotional Functioning and Marital Satisfaction: The Cultural Lens of Self-Construal, *The American Journal of Family Therapy*, <https://doi.org/10.1080/01926187.2021.1992804>
- Maoney, G., & Wheeden, C. A. (1997). Parent-child interaction-the foundation for family-centered early intervention practice: A response to Baird and Peterson. *Topics in Early Childhood Special Education*, 17(2), 165-184. doi: 10.1177/027112149701700204
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R. R., Spiker, D., & Wheeden, C. A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 18(1), 5-17. doi: 10.1177/027112149801800104
- Mahoney, G., Kim, J., & Lin, C. (2007). Pivotal behaviour model of developmental learning. *Infants and Young Children*, 20(4), 311-325. doi: 10.1177/027112149801800104
- Mahoney, G., Kaiser, A. P., & Hancock, T. (2005). The effects of responsive teaching on the developmental functioning of young children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(2), 81-90.
- McLean, M., Sandall, S. R., & Smith, B. J. (2016). A history of early childhood special education. Reichow, B., Boyd, B. a., Barton, E. E. ve Odom, S. L. (Ed), *Handbook of early childhood special education içinde* (s. 3-19). Switzerland: Springer.
- McWilliam, R. A. (2010). *Working with families of young children with special needs*. The Guilford Press.
- MEB. (2018). Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için okul öncesi özel eğitim öğretim programı. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/09145549_Okul_Yncesi_son_pdf.pdf
- National Professional Development Center (2011). National Professional Development Center on Autism. <https://autismpdc.fpg.unc.edu/national-professional-development-center-autism-spectrum-disorder-adresinden-edinilmistir>.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [*Special Education Services Regulation*] (2006).
- Public Law (1975). https://www2.ed.gov/about/offices/list/osers/idea35/history/index_pg10.html adresinden edinilmiştir.
- Robinson, C. C. (1988). *Parent Involvement in Early Childhood Special Education*.
- Rush, D. D., & Shelden, M. L. L. (2011). *The early childhood coaching handbook*. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.
- Sameroff, A. J., & MacKenzie, M. J. (2003). Research strategies for capturing transactional models of development: The limits of the possible. *Development and psychopathology*, 15(3), 613-640.
- Seligman, M. (2000). *Conducting effective conferences with parents of children with disabilities: A guide for teachers*. New York: Guilford Press.
- Smith, T. E. C., Gartin, B. C., Murdick, N. L. ve Hilton, A. (2006). *Families and children with special needs: Professional and family partnership*. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Smith, T. & Jones, A. (2020). "Early Childhood Special Education and Family Involvement". *Journal of Special Education*.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy Press.
- Sheldon, S. B., & Epstein, J. L. (2005). Involvement counts: Family and community partnerships and mathematics achievement. *The Journal of Educational Research*, 98(4), 196-206.
- Singer, G. H. S. (2006). Meta-analysis of comparative studies of depression in mothers of children with and without developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 111(3), 155-169.
- Tomeny, K. R., McWilliam, R. A., & Tomeny, T. S. (2020). Caregiver-implemented intervention for young children with autism spectrum disorder: A systematic review of coaching components.

- Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 7(2), 168-181. <https://doi.org/10.1007/s40489-019-00186-7>
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., Erwin, E. J., Soodak, L. C., & Shogren, K. A. (2015). Family engagement and involvement in early childhood special education. *Early Childhood Education Journal*, 43(3), 183-193. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0645-1>
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., & Wehmeyer, M. L. (2010). *Exceptional lives: Special education in today's schools* (7th ed.). Pearson.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2024.
- Weiss, M. J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6(1), 115-130.

BÖLÜM 12

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK ÖZEL EĞİTİMİNİN YASAL ÇERÇEVESİ

*M. Abdalbaki KARACA*¹

*Necati ÇOBANOĞLU*²

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, bireylerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin şekillendiği önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Harbin ve arkadaşları, 2000). Bu nedenle erken müdahale, özel gereksinimli çocukların erken yaşlardan itibaren desteklenmesi açısından önemli bir adımdır. Erken Çocukluk Özel Eğitimi, 0-6 yaş aralığında gelişimsel yetersizliği veya gelişim riski altında olan çocukların ve ailelerinin desteklenmesine odaklanan bir eğitim yaklaşımıdır. Türkiye’de erken çocukluk özel eğitimi genellikle 3-6 yaş aralığında okul öncesi özel eğitim olarak ele alınsa da, son yıllarda 0-36 ay arasındaki çocuklar için de erken müdahale programları geliştirilmektedir.

Erken Çocukluk Özel Eğitimi, Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren belirli yasal çerçeveler oluşturulmaya başlanmıştır. Türkiye’de erken çocukluk özel eğitimine ilişkin yasal düzenlemeler, çocuk haklarının korunması ve özel eğitimin sağlanması konusunda kapsamlı bir yapıya sahiptir (Avcıoğlu, 2011). Alanda erken müdahale, aile katılımı, doğal ortamda eğitim ve kanıta dayalı uygulamaların önemi vurgulanmaktadır. Erken Çocukluk Özel Eğitimi uygulamalarında, davranışçı, yapılandırmacı ve ekolojik kuramlar gibi çeşitli teorik yaklaşımlar ve aile merkezli uygulamalar öne çıkmaktadır. Ayrıca, kapsayıcı eğitim, etiketlemeden bağımsız olarak tüm çocuklara eşit eğitim fırsatları sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de son yıllarda sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin çalışmalarıyla

¹ Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD., akaracaegitim@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4192-6307

² Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Özel Yetenekliler Eğitimi AD., necaticobanoglu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-8469-2352

KAYNAKLAR

- AB Bakanlığı. (2006). *Rights of the child. Screening chapter 23 judiciary and fundamental rights agenda item III: fundamental rights*. Retrieved from [https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/23/SC23DET_Basic%20Human%20Rights%20\(Rights%20of%20Child\).pdf](https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/23/SC23DET_Basic%20Human%20Rights%20(Rights%20of%20Child).pdf)
- Akhanlı, M., Tama, G., & Bülbül, M. (2024). Özel gereksinimli öğrencilerde bireyselleştirilmiş eğitim. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 11(107), 979–988. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11405475>
- Arat, Z. F. (2007). *Human rights in Turkey*. University of Pennsylvania Press.
- Avcıoğlu, H. (2011). Türkiye’de özel eğitimin yasal çerçevesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 43–56.
- Baykoç, N. (2014). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitimin tarihsel gelişimi içinde* (pp. 29–51). Eğiten Kitap.
- Bowe, F. G. (2007). *Early childhood special education: Birth to eight* (4th ed.). Thomson Delmar Learning.
- Çelik, E. (2016). Onuncu yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve sözleşme ruhu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 219–246. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.239943>
- Çitil, M., & Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye’de engelli hakları ve engelliler hukukunun durumu. *AAD*, 9(35), 233–278.
- Güleryüz, Ş. O. (2009). Kaynaştırma eğitimine devam eden engelli öğrencilerin akranları ile ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Gürsel, O. (2010). Özel eğitimde değerlendirme. H. İ. Diken (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 29–58). Pegem Akademi.
- Harbin, G. L., McWilliam, R. A., & Gallagher, J. J. (2000). Services for young children with disabilities and their families. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (2nd ed., pp. 387–415). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511529320.020>
- Hodgkin, R., & Newell, P. (2007). *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child* (3rd ed.). UNICEF.
- İmamoğlu, M. (2022). Historical development of special education services in Türkiye. *International Journal of Barrier Free Life and Society*, 6(1), 21–31. <https://doi.org/10.29329/baflas.2022.547.2>
- Karaca, M. A. (2018). *Kaynaştırma eğitimi programının öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarındaki mesleki yeterliliklerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karasu, T., & Mutlu, Y. (2014). Öğretmenlerin perspektifinden özel eğitimde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri: Muş il örneği. *Anemon*, 2(1), 47–66.
- Korkut, Ö., & Baş, S. (2024). Çocuk hukuku genel esaslar ve güncel meseleler. Adalet Yayınevi.
- Kurt, A. (2022). Bütünleştirilmenin tarihsel gelişimi, mevcut durumu ve yaşanan sorunlar. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 16–34.
- Meisels, S. J., & Shonkoff, J. P. (2000). Early childhood intervention: A continuing evolution. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (2nd ed., pp. 3–35). Cambridge University Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Odom, S. L., & Wolery, M. (2003). A unified theory of practice in early intervention/early childhood special education: Evidence-based practices. *The Journal of Special Education*, 37(3), 164–173. <https://doi.org/10.1177/00224669030370030601>
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71–83. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000098

- Republic of Turkey. (1982). *Constitution of the Republic of Turkey*. Retrieved from <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/ea266075-d26a-4bad-8007-efa2b7b773a8.pdf>
- Resmi Gazete. (2005). Engelliler Hakkında Kanun (5378 sayılı kanun). 7 Temmuz 2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- Robertson, C., & Messenger, W. (2010). Early childhood intervention in the UK: Family, needs, standards and challenges. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(2), 161–171. <https://doi.org/10.20489/intjecse.107967>
- Sazak-Pınar, E. (2006). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71–83. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000098
- Şirin, M. C. (2019). Engelli çocukların eğitim hakkı: İdarenin görevlerine dair hukuki bir değerlendirmeye. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 131–158.
- Şişman, Y. (2014). Engelliler açısından eşitlik, ayrımcılık ve eğitim hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 32, 57–85. <https://doi.org/10.21560/spcd.37719>
- Sohns, A., Hartung, A., De Camargo, O. K., & Hartung, A. (2010). The early-aid-system in Germany. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(2), 111–123. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.663.7264&rep=rep1&type=pdf>
- Toran, M. (2012). Çocukluğun ve erken çocukluk eğitiminin tarihi ve kuramsal temelleri. N. Avcı & M. Toran (Eds.), *Okul Öncesi Eğitime Giriş* içinde (pp. 1–19). Eğiten Kitap, Ankara.
- Tomris, G., & Çelik, S. (2022). Erken Çocukluk Özel Eğitimi: Kuramsal ve Yasal Temeller, Dünyadaki ve Türkiye’deki Son Eğilimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 243–269. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.748893>
- UN. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. New York: United Nations.
- United Nations. (2009). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. United Nations General Assembly. <https://www.un.org/disabilities/convention>

BÖLÜM 12

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMLERİ

Sıla DOĞMAZ TUNALI¹

GİRİŞ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), otizm olarak da bilinen, yaygın, yüksek oranda kalıtsal ve heterojen bir nöro gelişimsel bozukluktur. Bu bozukluk, bilişsel özellikleri içerir ve genellikle diğer durumlarla birlikte görülür. Otizme sahip bireylerin davranışları, güçlü yönleri ve zorlukları, en az 80 yıldır bilim insanlarının ve klinisyenlerin dikkatini çekmektedir (McGee ve Lord, 2001). Otizm spektrum bozukluğu, heterojen bir bozukluktur. Otizm terimi “yaygın gelişimsel bozukluklar” (YGB) genel tanı kategorisi içinde bir alt grup olarak kabul edildikten sonra, özel bir tanıyı tanımlamak için çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Yaygın gelişimsel bozukluklar, sosyal iletişim eksikliklerinin daha geniş bir yelpazesini ifade etmek amacıyla 1980 yılında Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı, Üçüncü Baskı (DSM-III) içine dahil edilen bir dizi bozukluktur. Yaygın gelişimsel bozukluklar arasında net sınırların olmaması ve bunları güvenilir bir şekilde ayırt etmenin zorlukları nedeniyle, en son tanı sistemleri olan Uluslararası Hastalık Sınıflandırması 11. Revizyon (ICD-11) ve DSM-5, Otizm Spektrum Bozukluğu şemsiye terimini kullanmakta ve bireyleri ek klinik belirleyiciler ve niteleyiciler kullanarak ayırt etmektedir. Bu bölümde, Otizm Spektrum Bozukluğu terimi, otizmin geniş yelpazesini ve bireyler arasındaki farklılıkları daha kapsamlı bir şekilde yansıttığı için tercih edilecektir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi AD., sila.dogmaz@inonu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8040-8409

KAYNAKLAR

- Ainsworth, M. K., Evmenova, A. S., Behrmann, M., & Jerome, M. (2016). Teaching phonics to groups of middle school students with autism, intellectual disabilities and complex communication needs. *Research in Developmental Disabilities*, 56, 165-76. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2016.06.001>
- Akçakın, M. (1993). Normal eğitim gören otistik çocuklarla özel eğitim gören otistik çocukların karşılaştırıldığı bir izleme çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(8), 3-9.
- Aksüt, M. (2001). Yeni Bin Yılın Yeni Eğitim Merkezleri (Oçem'ler) ve Otistik Bireylerin Eğitimi. *Sosyal Bilimler dergisi*, 3(2), 41-55.
- American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Ed, Text Revision. Washington, DC, *American Psychiatric Association*, 2022.
- Anderson, J., & Le, D. D. (2011). Abatement of intractable vocal stereotypy using an overcorrection procedure. *Behavioral Interventions*, 26(2), 134-146. <https://doi.org/10.1002/bin.326>
- Asperger, H. (1944). Die „Autistischen psychopathen“ im Kindesalter. *Archiv für psychiatrie und nervenkrankheiten*, 117(1), 76-136.
- Baranek, G. T., Watson, L. R., Turner-Brown, L., Field, S. H., Crais, E. R., Wakeford, L., ... & Reznick, J. S. (2015). Preliminary efficacy of adapted responsive teaching for infants at risk of autism spectrum disorder in a community sample. *Autism research and treatment*, 2015(1), 386951.
- Barbaro, J., & Dissanayake, C. (2013). Early markers of autism spectrum disorders in infants and toddlers prospectively identified in the Social Attention and Communication Study. *Autism*, 17(1), 64-86.
- Barlow, K. E., Tiger, J. H., Slocum, S. K., & Miller, S. J. (2013). Comparing acquisition of exchange-based and signed mands with children with autism. *Analysis of Verbal Behavior*, 29, 59-69. <https://doi.org/10.1007/bf03393124>
- Bondy, A. S., & Frost, L. A. (1998). The picture exchange communication system. In *Seminars in speech and language* (Vol. 19, No. 04, pp. 373-389). © 1998 by Thieme Medical Publishers, Inc..
- Boyd, B. A., Odom, S. L., Humphreys, B. P., & Sam, A. M. (2010). Infants and toddlers with autism spectrum disorder: Early identification and early intervention. *Journal of Early Intervention*, 32(2), 75-98.
- Brady, N. C., Storkel, H. L., Bushnell, P., Barker, R. M., Saunders, K., Daniels, D., & Fleming, K. (2015). Investigating a multimodal intervention for children with limited expressive vocabularies associated with autism. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 24(3), 438-59. https://doi.org/10.1044/2015_ajslp-14-0093
- Bruce, T. (2012). *Early childhood education*. Hachette UK.
- Bryson, S. E., Rogers, S. J., & Fombonne, E. (2003). Autism spectrum disorders: early detection, intervention, education, and psychopharmacological management. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(8), 506-516.
- Carroll, R. A., Kodak, T., & Adolf, K. J. (2016). Effect of delayed reinforcement on skill acquisition during discrete-trial instruction: Implications for treatment-integrity errors in academic settings. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 49(1), 176-81. <https://doi.org/10.1002/jaba.268>
- Clay, C. J., Clohisey, A. M., Ball, A. M., Haider, A. F., Schmitz, B. A., & Kahng, S. (2017). Further evaluation of presentation format of competing stimuli for treatment of automatically maintained challenging behavior. *Behavior Modification*, 42(3), 382-397. <https://doi.org/10.1177/0145445517740322>
- Clemons, L. L., Mason, B. A., Garrison-Kane, L., & Wills, H. P. (2016). Self-monitoring for high school students with disabilities. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 18(3), 145-155. <https://doi.org/10.1177/1098300715596134>
- Crespi, B. J. (2010). Revisiting Bleuler: relationship between autism and schizophrenia. *The British Journal of Psychiatry*, 196(6), 495-495.

- Daelmans, B., Darmstadt, G. L., Lombardi, J., Black, M. M., Britto, P. R., Lye, S., ... & Richter, L. M. (2017). Early childhood development: the foundation of sustainable development. *The Lancet*, 389(10064), 9-11.
- Dawson, G., Rogers, S., Munson, J., Smith, M., Winter, J., Greenson, J., ... & Varley, J. (2010). Randomized, controlled trial of an intervention for toddlers with autism: the Early Start Denver Model. *Pediatrics*, 125(1), e17-e23.
- Dawson-Squibb, J. J., Davids, E. L., Viljoen, M., Rice, K., & Stein, D. J. (2023). The WHO International Classification of Diseases 11th revision (ICD-11). In *Handbook of clinical child psychology: Integrating Theory and Research into Practice* (pp. 53-78). Cham: Springer International Publishing.
- Diken, İ. H. ve Toper, Ö. (2023). *Otizm Spektrum Bozukluğu: İlişki Temelli-Gelişimsel-Davranışsal Yaklaşımlar ve Müdahaleler*. Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Diken, İ. H., Ardiç, A., Diken, Ö., & Gilliam, J. E. (2012). Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2 Türkçe versiyonu'nun (GOBDÖ-2-TV) geçerlik ve güvenilirliğinin araştırılması: *Türkiye Standardizasyon Çalışması. Eğitim ve Bilim*, 37(166), 318-328.
- Dixon, M. R., Peach, J., Daar, J. H., & Penrod, C. (2017). Teaching complex verbal operants to children with autism and establishing generalization using the peak curriculum. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 50(2), 317-331. <https://doi.org/10.1002/jaba.373>
- Eikeseth, S. ve Klintwall, L. (2014). Educational interventions for young children with autism spectrum disorders. In V. B. Patel, V. R. Preedy ve C. R. Martin (Eds.), *Comprehensive guide to autism* (pp. 2101-2123). New York: Springer.
- Eilers, H. J., & Hayes, S. C. (2015). Exposure and response prevention therapy with cognitive defusion exercises to reduce repetitive and restrictive behaviors displayed by children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 19, 18-31. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2014.12.014>
- Evans, B. (2013). How autism became autism: The radical transformation of a central concept of child development in Britain. *History of the human sciences*, 26(3), 3-31.
- Faja, S., & Dawson, G. (2017). *Autism spectrum disorder*. Child and Adolescent Psychopathology, Third Edition, 745-782.
- Fisher, W. W., Pawich, T. L., Dickes, N., Paden, A. R., & Toussaint, K. (2014). Increasing the saliency of behavior-consequence relations for children with autism who exhibit persistent errors. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 47(4), 738-48. <https://doi.org/10.1002/jaba.172>
- Freeman, A. S., MacDuff, G. S., & Fry, C. M. (2024). *Princeton Child Development Institute. In Ethical Applied Behavior Analysis Models for Individuals Impacted by Autism* (pp. 329-344).
- Freeman, B. J., Ritvo, E. R., Guthrie, D., Schroth, P., & Ball, J. (1978). The Behavior Observation Scale for autism: Initial methodology, data analysis, and preliminary findings on 89 children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 17(4), 576-588.
- Frith, U. (1991). Asperger and his syndrome. *Autism and Asperger syndrome*, 14, 1-36.
- Frith, U., & Happé, F. (2005). Autism spectrum disorder. *Current biology*, 15(19), R786-R790.
- Gassaloğlu, S. İ., Baykara, B., Avcil, S., & Demiral, Y. (2016). Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(4), 266-274.
- Gilliam, J. E. (1995). *Gilliam autism rating scale (GARS)*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Gilliam, J. E. (2005). *Gilliam autism rating scale: Second edition*. Austin, TX: PRO-ED.
- Greenspan, S., & Wieder, S. (2008). DIR®/Floortime™ model. *The International Council on Developmental and Learning Disorders*.
- Guthrie, W., Swineford, L. B., Nottke, C., & Wetherby, A. M. (2013). Early diagnosis of autism spectrum disorder: Stability and change in clinical diagnosis and symptom presentation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(5), 582-590.
- Hancock, T.B., Ledbetter-Cho, K., Howell, A., Lang, R. (2016). Enhanced Milieu Teaching. In: Lang, R., Hancock, T., Singh, N. (eds) *Early Intervention for Young Children with Autism Spe-*

- trum Disorder*. Evidence-Based Practices in Behavioral Health. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-30925-5_7
- Hardan, A. Y., Gengoux, G. W., Berquist, K. L., Libove, R. A., Ardel, C. M., Phillips, J., ... & Minjarez, M. B. (2015). A randomized controlled trial of Pivotal Response Treatment Group for parents of children with autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(8), 884-892.
- Hazlett, H. C., Gu, H., Munsell, B. C., Kim, S. H., Styner, M., Wolff, J. J., ... & Statistical Analysis Group Core H. 17. (2017). Early brain development in infants at high risk for autism spectrum disorder. *Nature*, 542(7641), 348-351.
- Hess, E. (2012). DIR Floortime: A developmental/relational play therapy approach for treating children impacted by autism. In *Play-based interventions for children and adolescents with autism spectrum disorders* (pp. 231-248). Routledge.
- Hong, E. R., Neely, L., Rispoli, M. J., Trepinski, T. M., Gregori, E., & Davis, T. (2015). A comparison of general and explicit delay cues to reinforcement for tangible-maintained challenging behaviour. *Developmental Neurorehabilitation*, 18(6), 395-401. <https://doi.org/10.3109/17518423.2013.874378>
- Ingersoll, B., Wainer, A. L., Berger, N. I., Pickard, K. E., & Bonter, N. (2016). Comparison of a self-directed and therapist-assisted telehealth parent-mediated intervention for children with ASD: A pilot RCT. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(7), 2275-2284. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2755-z>
- Kaiser, A. P., & Roberts, M. Y. (2013). Parent-implemented enhanced milieu teaching with preschool children who have intellectual disabilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56(1), 295-309.
- Kanner, L. (1943). Autistic Disturbances of Affective Contact. *Nervous Child*, 2, 217-250.
- Karabekiroğlu, K., Cakin-Memik, N., Özcan-Ozel, Ö., Toros, F., Öztıp, D., Özbaran, B., Cengel-Kültür, E., Akbaş, S., Taşdemir, G. N., Ayaz, M., Aydın, C., Bildik, T., Erermiş, S. & Yaman, A. K. (2009). DEHNB ve otizm ile ilgili bilgi düzeyleri ve damgalama: Sınıf öğretmenleri ve anne-babalara çok merkezli bir çalışma. *Klinik Psikiyatri*, 12, 79-89.
- Kasari, C., Lawton, K., Shih, W., Barker, T. V., Landa, R., Lord, C., Orlich, F., King, B., Wetherby, A., & Senturk, D. (2014). Caregiver-mediated intervention for low-resourced preschoolers with autism: an RCT. *Pediatrics*, 134(1), 72-79. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-3229>
- Klintwall, L. ve Eikeseth, S. (2014). Early and intensive behavioral intervention (EIBI) in autism. In V.B. Patel, V. R. Preedy ve C. R. Martin (Eds.), *Comprehensive guide to autism* (pp. 2101-2123). New York: Springer.
- Kodak, T., & Bergmann, S. (2020). Autism spectrum disorder: characteristics, associated behaviors, and early intervention. *Pediatric Clinics of North America*.
- Koegel, L. K., Ashbaugh, K., & Koegel, R. L. (2016). Pivotal response treatment. *Early intervention for young children with autism spectrum disorder*, 85-112.
- Krug, D. A., Arick, J., & Almond, P. (1980). Behavior checklist for identifying severely handicapped individuals with high levels of autistic behavior. *Child psychology & psychiatry & allied disciplines*.
- Krug, D. A., Arick, J. R., & Almond, P. (2008). *Autism screening instrument for educational planning*. Austin: Pro-ed.
- Kuo, N., & Plavnick, J. B. (2015). Using an antecedent art intervention to improve the behavior of a child with Autism. *Art Therapy*, 32(2), 54-59. <https://doi.org/10.1080/07421656.2015.1028312>
- Lombardo, M. V., Lai, M. C., & Baron-Cohen, S. (2019). Big data approaches to decomposing heterogeneity across the autism spectrum. *Molecular psychiatry*, 24(10), 1435-1450.
- Lord, C., Brugha, T. S., Charman, T., Cusack, J., Dumas, G., Frazier, T., ... & Veenstra-VanderWeele, J. (2020). Autism spectrum disorder. *Nature reviews Disease primers*, 6(1), 1-23.
- Mahoney, G., Perales, F., Wiggers, B., & Herman, B. B. (2006). Responsive Teaching: Early intervention for children with Down syndrome and other disabilities. *Down Syndrome Research and*

- Practice*, 11(1), 18-28.
- McGee, J. P., & Lord, C. (Eds.). (2001). *Educating children with autism*. National Academies Press.
- Mercer, J. (2017). Examining DIR/Floortime™ as a treatment for children with autism spectrum disorders: A review of research and theory. *Research on Social Work Practice*, 27(5), 625-635.
- Mesibov, G. B. ve Shea, V. (2010). The TEACCH program in the era of evidence-based practice. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(5), 570-579.
- Mesibov, G. B. ve Shea, V. (2011). TEACCH. In J. S. Kreutzer, J. DeLuca ve B. Caplan (eds.), *Encyclopedia of Clinical Neuropsychology*(pp. 2472-2477). New York: Springer.
- Mesibov, G. B., Shea, V. ve Schopler, E. (2004). *The TEACCH approach to autism spectrum disorders*. New York: Springer Science & Business Media.
- NAC. (2009). National Standards Project, Phase 1. Randolph, Massachusetts. <https://nationalautismcenter.org/national-standards/phase-1-2009/> adresinden erişildi.
- NAC. (2015). Findings and Conclusions: National Standards Project, phase 2. Randolph, Massachusetts. <https://nationalautismcenter.org/national-standards/phase-2-2015/> adresinden erişildi.
- Odom, S. L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S. J., & Hatton, D. D. (2010). Evidence-based practices in interventions for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing school failure: Alternative education for children and youth*, 54(4), 275-282.
- Ökcün-Akçamış, M. Ç., Acarlar, F., Alak, G., & Keçeli-Kaysılı, B. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar için erken sosyal iletişim ve etkileşim ölçeği (EŞİE) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-22.
- Öner, P., Öner, O., & Münir, K. (2014). Three-item Direct Observation Screen (TIDOS) for autism spectrum disorder. *Autism*, 18(6), 733-742.
- Rakap, S., Birkan, B., & Kalkan, S. (2017). Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu ve özel eğitim [Autism spectrum disorder and special education in Turkey]. *Istanbul: Tohum Autism Foundation*.
- Renshaw, T. L. ve Kuriakose, S. (2011). Pivotal response treatment for children with autism: Core principles and applications for school psychologists. *Journal of Applied School Psychology*, 27(2), 181-200.
- Rice, L. M., Wall, C. A., Fogel, A., & Shic, F. (2015). Computer-assisted face processing instruction improves emotion recognition, mentalizing, and social skills in students with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(7), 2176-2186. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2380-2>
- Robins, D.L., Fein, D., & Barton, M.L. (1999). Follow-up Interview for the Modified Checklist for Autism in Toddlers (M-CHAT FUI). Self-published.
- Robison, J. E. (2017). Kanner, Asperger, and Frankl: A third man at the genesis of the autism diagnosis. *Autism*, 21(7), 862-871.
- Rogers, S. (2016). Early start Denver model. In *Comprehensive models of autism spectrum disorder treatment: Points of divergence and convergence* (pp. 45-62). Springer International Publishing.
- Rogers, S. J. (2004). Developmental regression in autism spectrum disorders. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 10(2), 139-143.
- Rogers, S. J., & Dawson, G. (2020). *Early Start Denver Model for young children with autism: Promoting Language, Learning, and Engagement*. Guilford Publications.
- Rogers, S. J., Estes, A., Lord, C., Vismara, L., Winter, J., Fitzpatrick, A., ... & Dawson, G. (2012). Effects of a brief Early Start Denver Model (ESDM)-based parent intervention on toddlers at risk for autism spectrum disorders: A randomized controlled trial. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(10), 1052-1065.
- Rutter, M. (2000). Genetic studies of autism: from the 1970s into the millennium. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 3-14.
- Schopler, E., Reichler, R. J., DeVellis, R. F., & Daly, K. (1980). Toward objective classification of childhood autism: Childhood Autism Rating Scale (CARS). *Journal of Autism and Developmental Disorders*.

- Schreibman, L., Dawson, G., Stahmer, A. C., Landa, R., Rogers, S. J., McGee, G. G., ... & Halladay, A. (2015). Naturalistic developmental behavioral interventions: Empirically validated treatments for autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 2411-2428.
- Schwartz, I. S., Sandall, S. R., McBride, B. J., & Boulware, G. L. (2004). Project DATA (Developmentally Appropriate Treatment for Autism) An inclusive school-based approach to educating young children with autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(3), 156-168.
- Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N. S., Yucesoy-Ozkan, S., & Savage, M. N. (2020). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism. The University of North Carolina at Chapel Hill, Frank Porter Graham Child Development Institute, National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice Review Team. <https://ncaep.fpg.unc.edu/sites/ncaep.fpg.unc.edu/fles/imce/documents/EBP%20Report%202020.pdf>
- Sucuoğlu, B., Öktem, F., Akkık, F., & Gökler, B. (1996). Otistik çocukların değerlendirilmesinde kullanılan ölçeklere ilişkin bir çalışma. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 4(2), 116-121.
- Tekin-İftar, E. (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri. *Vize Akademik*. A Hepburn, S. (2021). *Princeton Child Development Institute (PCDI). Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders*, 3673-3676.
- Tekinsav-Sütçü, S., Aydın, A., Yılmaz-Irmak, T., Mortan, O., Sevi, S., Özmen, Z. & Şengün, E. (2008). Otizmde dil ve iletişim özelliklerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(3), 139-148.
- Thomas, C. J. (2009). *Analyses of five years of results from project data (developmentally appropriate treatment for autism), a high-quality early childhood special education program for students with autism spectrum disorders*. Doctoral thesis. University of Washington.
- Van Bourgondien, M. E. ve Coonrod, E. (2013). TEACCH: An intervention approach for children and adults with autism spectrum disorders and their families. In S. Goldstein ve J. A. Naglieri (Eds.), *Interventions for autism spectrum disorders: Translating science into practice* (pp. 59-73). New York: Springer.
- Venkatesan, S., & Iyer, K. G. (2022). Controversial themes and issues surrounding Autism: A chronological timeline analysis. *Indian Journal of Mental Health*, 9(3).
- Verhoeff, B. (2013). Autism in flux: a history of the concept from Leo Kanner to DSM-5. *History of psychiatry*, 24(4), 442-458.
- Verschuur, R., Didden, R., Lang, R., Sigafoos, J., & Huskens, B. (2014). Pivotal response treatment for children with autism spectrum disorders: A systematic review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1, 34-61.
- Volkmar, F., Chawarska, K., & Klin, A. (2005). Autism in infancy and early childhood. *Annu. Rev. Psychol.*, 56(1), 315-336.
- Warren, S. F., & Kaiser, A. P. (1986). Incidental language teaching: A critical review. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 51(4), 291-299.
- Wieder, S. (2012). DIR—The Developmental, Individual Difference, Relationship-Based Model: A Dynamic Model for the 21st Century 1. *Educating students with autism spectrum disorders*, 82-98.
- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K. A., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., ... & Schultz, T. R. (2015). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder: A comprehensive review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 1951-1966.
- Yıkgeç, A. (2005). A Validity Study of the Modified Checklist for Autism in Toddlers (M-CHAT) on a Turkish Sample (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz-Irmak, T., Tekinsav-Sütçü, S., Aydın, A., Sorias, O. (2007). Otizm Davranış Kontrol Listesinin (ABC) geçerlilik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(1), 13-23.

BÖLÜM 13

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUKTA ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

Abdullah EKER¹

GİRİŞ

Bir annenin dilinden: “Kızım 3 yaşındayken okumayı öğrendi. Sayılara ve uzay cisimlerine çok meraklıydı. Bize sürekli sorular sorardı. Kendisinde özel bir yetenek olduğunu fark ettik. Şu anda birinci sınıfta. Ancak sınıf arkadaşlarını sevmiyor. Onları küçümsüyor. Daha çok kendinden büyüklerle arkadaşlık kuruyor. Okuldaki etkinlikleri gereksiz buluyor. Düzenli ders çalışmıyor ancak performansı çok iyi. Sürekli ilginç fikirler dile getiriyor. Okulu ve öğretmenini çok eleştiriyor. Tartışmaya başladık mı sanki yetişkin gibi konuşuyor.”

Örnek olayda da görüldüğü gibi bazı çocuklar doğuştan gelen üstün yetenek ve zekâ potansiyeline sahiptirler ve tüm gelişim alanlarında yaşıtlarından çok önde üstün gelişim performansı gösterirler. Ancak bu durum sosyal ve duygusal uyum problemlerini de beraberinde getirebilmektedir. Araştırmalara göre zeka düzeyi arttıkça uyum ve kişilik problemlerinde de artış görülmektedir. Bu bağlamda üstün yeteneğe sahip öğrencilerin gelişimsel özelliklerini bilmek ve onların gereksinimlerine uygun okul öncesi eğitim programları geliştirmek gereklidir.

Erken çocuklukta üstün yetenekliler, yalnızca zekâlarıyla değil, aynı zamanda yaratıcı düşünme becerileri, duygusal zeka ve çözüm odaklılıklarıyla da tanınırlar. Bu çocuklar genellikle öğrenmeye olan aşırı ilgileri ve olağanüstü becerileriyle dikkat çekerler. Ancak, bu çocukların gelişim süreçleri özel bir dikkat gerektirir. Bu kitap bölümünde erken çocuklukta üstün yetenekli bireylerin gelişimi, tanınması, desteklenmesi ve karşılaşılan zorluklar üzerine derinlemesine bir inceleme sunmak amaçlanmaktadır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, abduallah.eker@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6409-7732

yetenekli öğrencilerin gerçek anlamda eğitimleri yüzyılın başlarında, özellikle Terman'ın araştırmasından sonra olmuştur. Ancak hızlı gelişme 1957 yılından sonra olmuştur. Bu yıllarda Türkiye'de fen lisesi, üst özel sınıf, türdeş yetenek kümeleri uygulamaları denenmiş bunlardan fen lisesi dışındakiler sonlandırılmıştır. Mevcut yönetmelikler, ilköğretim I. kademede belli ölçüde hızlandırmaya ve zenginleştirmeye yer vermektedir. Son yıllarda üstün yetenekli öğrencilerin eğitimlerinde zenginleştirme, hızlandırma ve gruplama stratejilerine göre geliştirilen ve öğretimin farklılaştırılmasına olanak tanıyan eğitsel modeller yaygın olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, F. (2001). *Üstün Yetenekli Çocuklar Aileleri ve Sorunları*, Eduser Yayınları, Ankara.
- Ataman, A. (1998). *Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler*. Eripek, S. (ed). *Özel eğitim içinde* (s.171-194). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, no:561.
- Callahan, C. M. (2005). Identifying Gifted Students From Underrepresented Populations, *Theory Into Practice*, 44(2), 98-104.
- Charles, C.M. (1992). *Öğretmenler için Piaget İlkeleri* (Çev. G. Ülgen). Ankara: Hazer Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
- Clark, B. (1997). *Growing up gifted* (5. Baskı). Upper Saddle Hill, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Colangelo, N., Davids, G. (2003). *Handbook of Gifted Education*, Pearson Education, Inc., Boston
- Cutts, N. E. and Moseley, N. (2004) *Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimi (Teaching the bright and gifted)*. (Çev. İ. Ersevîm) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Dağlıoğlu, H. E. (2010). Üstün yetenekli çocukların eğitiminde öğretmen yeterlikleri ve özellikleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 186, 72-84.
- Davaslıgil, Ü. (1995). Üstün zekâlı çocukların eğitimi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 43, 21-27.
- Donnelly, M. (1987). "At risk students". Eric Digest. Series Number 21. ED292172.
- Eker, A., Sarı, H. (2016). *A Comparison of Identification Processes Between Second and Fourth Grades Students Enrolled in Turkish Science and Art Centers: From the Experts' Perceptions*, 22. WCGTC Dünya Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Yeni Perspektifler Kongresi, 20-23 Temmuz 2017, Sidney, Avustralya.
- Enç, M. (2005). *Üstün Beyin Gücü: Gelişim ve Eğitimleri*, (2.Basım). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Ersoy, Ö., Avcı, N. (2001). *Özel Gereksinimi olan Çocuklar ve Eğitimleri*. Ya-Pa Yayınları. İstanbul.
- Franklin, C. (2000). Alternative Schools programs for at-risk youths. *Social Work in Education*. 14 (4), p.239, 13p.
- Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Jessor, R. (Ed). (1998). *New perspectives on adolescence risk behavior*. New York: Cambridge Press.
- Johnsen, S. K. (2005). *Identifying gifted students: A step-by-step guide*. Prufrock Press Inc.
- Kaplan Sayı, A. (2013). *Farklılaştırılmış Yabancı Dil Öğretiminin Üstün Zekâlı Öğrencilerde Erişkiye, Eleştirel Düşünmeye ve Yaratıcılığa Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Kaya, F. (2013). The role of peer nomination forms in the identification of lower elementary gifted and talented students. *Educational Research and Reviews*, 8(24), 2260.
- Knopper, D., Fertig, C. (2005). Differentiation for gifted children: It's all about trust. *The Illinois Association for Gifted Children Journal*, 6(1): 6-8.
- Kulik, J. A., ve Kulik, C. L. C. (1992). Meta-analytic findings on grouping programs. *Gifted Child Quarterly*, 36(2), 73-77.

- McWhirter, J.J, McWhirter, R.J. (2004). *At Risk Youth. A Comprehensive Response*. Third Edition. Thomson Brooks/Cole.
- MEB. (2018). 30471 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim adresi: <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-hizmetleri-yonetmeli-yayimlandi/icerik/1089>. (Erişim tarihi: 04.02.2019).
- MEB. (2019). *Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2018/2019*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Nalbant, A., Babaoğlu, E. (2016). Risk altındaki öğrenciler: Yozgat Örneği, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 11-30, DOI: 10.19160/e-ijer.35964
- Özbay, Y., Palancı, M. (2011). Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin psikososyal özellikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 89-108.
- Özçelik, T. (2017). *Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Geliştirilen Farklılaştırılmış Matematik Dersi Öğretim Programının Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Piirto, J. (2009). Creativity assessment. In Kerr, B. (ed). *Encyclopedia of giftedness, creativity and talent* (p. 206-209). Sage Publications, USA.
- Rogers, K. B. (2002). *Re-forming gifted education: How parents and teachers can match the program to the child*. USA: Great Potential Press.
- Renzulli, J. S., Reis, S. M. (1994). Research related to the schoolwide enrichment model. *Gifted Child Quarterly*, 38(1), 2-14.
- Renzulli, J. S. (1999). What is this thing called giftedness, and how do we develop it? A Twenty five year perspective. *Journal for the Education of the Gifted*, 23(1), 3-54.
- Renzulli, J. S. (2012). Reexamining the Role of Gifted Education and Talent Development for the 21st Century A Four-Part Theoretical Approach. *Gifted Child Quarterly*, 56 (3), 150-159. doi:10.1177/0016986212444901.
- Riley, T. L. (2011). *Teaching gifted students in the inclusive classroom. The practical Strategies in Gifted Education*. Texas: Prufrock Press.
- Sak, U. (2012). *Üstün Zekâlılar Özellikleri Tanımlamaları Eğitimleri* (2. Baskı), Ankara: Vize Yayınları.
- Sarı, H. (2003). Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi. Sünbül. A.M (ed). *Eğitime Yeni Bakışlar* (2) içinde (s.45-97). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Silverman, L. K. (2013). *Giftedness 101*. Springer Publishing Company.
- Steinberg, L. (2007). *Adolescence*. Sixth Edition. McGrawHill.
- Tekbaş, D. (2004). *Kaynaştırma ortamında üstün zekâlı çocuğa uygulanan zenginleştirme programı hakkında örnek olay incelemesi ve programın etkililiğine ilişkin bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Terman, L., M., Oden, M., H., (1976). *Genetic Studies Of Genius: Volume IV The Gifted Child Grows up Twenty – Five Years' Follow up of a Superior Group*, Stanford University Press, Stanford.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development Publications.
- Tucker, B., Hafenstein, N. (1997). Psychological intensities in young gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 41 (3), 66-75.
- Van Tassel-Baska, J. (2003). *What matters in curriculum for gifted learners: Reflections on theory, research and practice*. In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (3rd ed., 60-74). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Winebrenner, S. (1992). *Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom*. Minneapolis MN: Free Spirit Publishing Inc.
- Zamboanga, B.L., Carlo, G. ve Raffaelli, M. (2004). Problem Behavior Theory; An examination of the behavior structure system in Latino and non-Latino College students. *Interamerican Journal of Psychology*. 32(2): 253-262.

Ziegler, A. (2005). *The actiotope model of giftedness*. In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed., pp. 411-436). New York, NY: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511610455.024.

BÖLÜM 14

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ YÖNETİMİ

Hatice Begüm UYANIK¹

Muhammet Fatih SERTKAYA²

Zehra ATBAŞI³

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, bireylerin fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde, özel gereksinimli bireylerin davranış yönetimi, yalnızca onların bireysel gelişimlerini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda uzun vadede daha kapsayıcı bir toplum oluşturma hedefine de hizmet eder. Özellikle Türkiye’de özel gereksinimli çocuklar için erken müdahale ve davranış yönetimi yaklaşımları hem aileler hem de eğitimciler açısından önemli bir sorumluluk alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik stratejik yaklaşımlar geliştirmek, akademik ve sosyal başarılarını artırmak ve olası davranış problemlerini en aza indirmek adına önemli bir gerekliliktir.

Bu kitap bölümünde, erken çocukluk döneminde davranış yönetimi ile ilgili hem teorik hem de uygulamalı bilgiler sunulmaktadır. Bölümde, erken çocukluk döneminin önemi, bu dönemde karşılaşılan davranış problemlerinin türleri, bu problemlerin sınıflandırılması ve problem davranışların işlevsel değerlendirme süreci ele alınmaktadır. Ayrıca,

¹ Arş. Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, haticebegum.uyanik@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2236-0843

² Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, fatih.sertkaya@selcuk.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0612-2928

³ Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, zatbasi@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-2758-1277

KAYNAKLAR

- Apaydın, G., & Aykut, Ç. (2018). Okul öncesi kaynaştırma ortamlarında denemeye dayalı işlevsel analiz kullanımının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(3), 451-483. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.336153>
- Armstrong, K. H., Ogg, J. A., Sundman-Wheat, A. N., & John-Walsh, A. (2014). *Evidence-based interventions for children with challenging behavior*. Springer.
- Ataman, A. (2011). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Atbaşı, Z. (2020). *Olumlu davranışsal destek modeli: Önleyici ve işbirlikçi okul iklimi oluşturma*. Vize Yayıncılık.
- Aydın, A. (2006). *Otistik çocuk sahibi annelerine yönelik bir eğitim programı modeli* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aykut, Ç. (2013). Kendini izleme stratejisi: Uygulama için 10 adım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 55-65.
- Balay, R., & Sağlam, M. (2008). Sınıf içi olumsuz davranışlara ilişkin öğretmen görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/146330>
- Barnett, W. S. (2011). Preschool education as an educational reform: Issues of effectiveness and access overall impacts of preschool education. *National Institute for Early Education Research*, 1-14.
- Barnett, W. S., & Frede, E. (2010). The promise of preschool: Why we need early education for all. *American Educator*, 34(1), 21.
- Basten, M., Tiemeier, H., Althoff, R. R., van de Schoot, R., Jaddoe, V. W., Hofman, A. & van der Ende, J. (2016). The stability of problem behavior across the preschool years: An empirical approach in the general population. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(2), 393-404. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-9993-y>
- Betz, A. M., & Fisher, W. W. (2011). Functional analysis: History and methods. In W. W. Fisher (Ed.), *Handbook of applied behavior analysis* (pp. 206-222). The Guildford Press.
- Butcher, J. N., Mineka, S., & Hooley, J. M. (2013). *Abnormal psychology*. Pearson College Division.
- Chandler, L. K., & Dahlquist, C. M. (2002). *Functional assessment: Strategies to prevent and remediate challenging behavior in school settings*. Merrill Prentice Hall.
- Chezan, L. C., Drasgow, E., & Martin, C. A. (2013). Discrete-trial functional analysis and functional communication training with three adults with intellectual disabilities and problem behavior. *Journal of Behavioral Education*, 23(2), 221-246. <https://doi.org/10.1007/s10864-013-9192-2>
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2019). Basic concepts and principles. In *Applied behavior analysis* (pp. 43-67). Pearson.
- Cooper, P., & Bilton, K. M. (2002). *Attention deficit hyperactivity disorder: Practical guide for teachers*. David Fulton Pub.
- Crone, D. A., & Horner, R. H. (2003). *Building positive behavior support in schools: Functional behavioral assessment*. Guilford Press.
- Crone, D. A., Hawken, L. S., & Horner, R. H. (2010). *Responding to problem behavior in schools: The behavior education program* (2nd ed.). Guilford Press.
- Çelik, S. (2012). Problem davranışları önlemeye yönelik başarıya ilk adım erken eğitim programı anaokulu versiyonunun etkililiği. [Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Dahlquist, F. W. (2002). Amplification of signaling events in bacteria. *Science's STKE*, 2002(132). <https://doi.org/10.1126/stke.2002.132.pe24>
- Dhar, N., & Betal, A. (2022). Unlocking potential: Early childhood special education (ECSE) and its profound impact on children's development. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14, 2604-2613.
- Diken, I. H., & Rutherford, R. B. (2005). First Step to Success early intervention program: A study of effectiveness with Native-American children. *Education and Treatment of Children*, 28(4), 444-465.

- Durualp, E., & Aral, N. (2010). Altı yaşındaki çocukların sosyal becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 160-172. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87465>
- Elksnin, L., & Elksnin, N. (2006). *Teaching social-emotional skills at school and home*. Love Publishing.
- Erbaş, D. (2002). Problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planı hazırlama. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 41-50. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000065
- Erbaş, D. (2005). Olumlu davranışsal destek. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(1), 1-18.
- Ervin, R. A., Radford, P. M., Bertsch, K., Piper, A. L., Ehrhardt, K. E., & Poling, A. (2001). A descriptive analysis and critique of the empirical literature on school-based functional assessment. *School Psychology Review*, 30(2), 193-210. <https://doi.org/10.1080/02796015.2001.12086109>
- Gray, C. (2000). Writing social stories with Carol Gray: Accompanying workbook to video. Future Horizons.
- Gray, C. (2010). The new social story book, revised and expanded 10th anniversary edition: Over 150 social stories that teach everyday social skills to children with autism or Asperger's syndrome, and their peers. Future Horizons.
- Gülay, H., & Akman, B. (2009). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler. Pegem A Yayıncılık.
- Hawken, L. S., & Horner, R. H. (2003). Journal of Behavioral Education, 12(3), 225-240. <https://doi.org/10.1023/a:1025512411930>
- Hawken, P. (2007). *Blessed unrest: How the largest social movement in history is restoring grace, justice, and beauty to the world*. Penguin.
- Horner, R. H. (1994). Functional assessment: Contributions and future directions. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27(2), 401-404. <https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-401>
- Horner, R. H., Carr, E. G., Strain, P. S., Todd, A. W., & Reed, H. K. (2002). Problem behavior interventions for young children with autism: A research synthesis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32, 423-446.
- İkiz, F. E., Mete-Otlu, B., & Ekinci-Vural, D. (2016). Erken çocukluk döneminde görülen problem davranışlar: Öğretmenlerin değerlendirmesi. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Social Science Institute*, 8(17).
- Kalberg, J. R., Lane, K. L., & Menzies, H. M. (2010). Using systematic screening procedures to identify students who are nonresponsive to primary prevention efforts: Integrating academic and behavioral measures. *Education and Treatment of Children*, 33(4), 561-584. <https://doi.org/10.1353/etc.2010.0007>
- Koegel, R. L. (2006). *Pivotal response treatments for autism: Communication, social, and academic development*. Brookes Publishing.
- Kourkoutas, E. (2011). Interventions interdisciplinaires et systémiques pour des enfants hyperactifs en milieu familial et scolaire. *Précarités et éducation familiale*, 436. <https://doi.org/10.3917/eres.zaouc.2011.01.0436>
- Kurt, O., & Kutlu, M. (2019). Effectiveness of social stories in teaching abduction-prevention skills to children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(9), 3807-3818. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04096-9>
- Lösel, F., & Bender, D. (2003). Resilience and protective factors. In D. Farrington & J. Coid (Eds.), *Early prevention of adult antisocial behaviour* (pp. 130-204). Cambridge University Press.
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26(1), 86-104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.002>
- McGee, G. G., Morrier, M. J., & Daly, T. (1999). An incidental teaching approach to early intervention for toddlers with autism. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 24, 133-146.
- O'Neill, R. E., Bundock, K., Kladis, K., & Hawken, L. S. (2015). Acceptability of functional behavioral assessment procedures to special educators and school psychologists. *Behavioral Disorders*, 41(1), 51-66. <https://doi.org/10.17988/0198-7429-41.1.51>

- Olçay, S., Kiyak, Ü. E., & Toper, Ö. (2021). Sosyal öykü bilimsel-dayanaklı bir uygulama mıdır? Bir meta-analiz ve kapsamlı betimsel analiz çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(2). <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.766765>
- Özyürek, M. (1997). *Sınıfta davranış yönetimi: Uygulamalı davranış analizi*. Karatepe.
- Özyürek, M. (2004). *Sınıfta davranış değiştirme*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Peterson, S., Eldridge, R., Williams, B. F., & Williams, R. L. (2024). Ethical applied behavior analysis models for individuals impacted by autism. In *Principles of applied behavior analysis*. Taylor & Francis.
- Reed-Schindler, H. K. (2002). *Using trans-situational interventions to build behavior supports across multiple environments* (Order No. 3061963). ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Ryan, A. L., Halsey, H. N., & Matthews, W. J. (2003). Using functional assessment to promote desirable student behavior in schools. *Teaching Exceptional Children*, 35(5), 8-15. <https://doi.org/10.1177/004005990303500501>
- Sideridis, G. D. (2003). On the origins of helpless behavior of students with learning disabilities: Avoidance motivation? *International Journal of Educational Research*, 39(4-5), 497-517. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2004.06.011>
- Sideridis, G. D., Morgan, P. L., Botsas, G., Padeliadu, S., & Fuchs, D. (2006). Predicting LD on the basis of motivation, metacognition, and psychopathology. *Journal of Learning Disabilities*, 39(3), 215-229. <https://doi.org/10.1177/00222194060390030301>
- Sprenger, M. (2008). Introduction. In *The developing brain: Birth to age eight* (pp. 1-6). Corwin Press.
- Strain, P. S., Wolery, M., & Izeman, S. (1998). Considerations for administrators in the design of service options for young children with autism and their families. *Young Exceptional Children*, 1, 8-16.
- Topçu-Bilir, Z., & Sop, A. (2016). Okul öncesi dönemindeki çocukların aile ilişkileri ve çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40). <https://doi.org/10.21764/efd.10006>
- Trump, C. E., Pennington, R. C., Travers, J. C., Ringdahl, J. E., Whiteside, E. E., & Ayres, K. M. (2018). Applied behavior analysis in special education: Misconceptions and guidelines for use. *Teaching Exceptional Children*, 50(6), 381-393. <https://doi.org/10.1177/0040059918775020>
- Vuran, S. (2012). Davranış problemleri ile baş etme içinde İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma* (pp. 260-287). Pegem Akademi.
- Williams, D. L., Siegel, M., & Mazefsky, C. A. (2018). Problem behaviors in autism spectrum disorder: Association with verbal ability and adapting/coping skills. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 3668-3677. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3611-7>
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk eğitimi*. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1999). *Çocuk psikolojisi* (18. baskı). Remzi Kitabevi.
- Yücesoy, Ş., & Erbaş, D. (2002). İşlevi kaçma yoluyla olumsuz pekiştirme olan problem davranışların yer aldığı araştırmaların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 51-66.
- Yücesoy-Özkan, Ş. (2007). Zihin yetersizliği olan öğrencilere yönelik hazırlanan kendini yönetme stratejileri öğretim paketinin etkililiği. [Yayınlanmamış doktora tezi], Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yücesoy-Özkan, Ş., & Sönmez, M. (2011). Examination of single subject studies conducted on individuals with disabilities by using self-management strategies: A meta-analysis study. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(2), 809-821.
- Yücesoy-Özkan, Ş., Mart, S., Altun, D. E., Öncül, N., Genç-Tosun, D., Karaaslan, M., Gönüldaş, H., Aybek, E. C., & Çağ, M. (2024). Zihin yetersizliği olan çocuklar ve gençler için kanıta dayalı uygulamalar. https://idep.esogu.edu.tr/Storage/idep/Uploads/IDEP_KDU_RAPOR_2024.pdf

BÖLÜM 15

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMLERİ

Süleyman ARSLANTAŞ¹

GİRİŞ

Çocuk gelişim süreçlerinde ve sonrasında ortaya çıkan sorunlardan çoğunun kaynağı erken çocukluk dönemine dayanabilmektedir. İlerleyen ve kritik dönemlerde ortaya çıkacak birçok güçlük, bozukluk ve problem durum erken çocukluk döneminde edinilen, ölçülme ve belirleme kaygısı, yeterliği olmadığı için döneminde tespit edilemeyen ama gizil olarak yansıma dönemini bekleyen yani uyuyan bir özellik gösterir. İlkokul birinci sınıf ile akademik öğrenme süreçleri başladığında dikkat ve dikkatle ilgili bozukluk ve problemlerde insanların dikkatini çekmeye başlar. Çoğu zaman aile ve eğitimcilerde oluşan algı da sorunun o anki durum ve davranışlardan kaynaklandığı yanılgısına dönüşebilir. Son dönemlerde zekâ ile ilgili birçok araştırmada dikkatin, zekanın önemli bir boyutunu oluşturduğu bulguları ışığında, zekâ gelişiminde 0-6 yaş aralığının büyük bir fırsat olduğu gelişimsel gerçeği doğrultusunda, bu becerilerdeki sorunlarında bu dönemlerden bağımsız düşünülmesi beklenemez.

Hareketlilik problemleri ve hiperaktivite bozukluğu da erken çocukluk dönemindeki doğal hareket yoğunluğunun içerisinde kaybolabilmektedir. Hem aile hem de eğitimciler tarafından fark edilememekte kişilik özellikleri veya bireysel farklılık kabulünün içinde gölgelenebilmektedir. Buna dair gözlemler de ailelerin şiddetli ret tepkileri içerisinde kay-

¹ Dr. Öğr. Üyesi Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, sarslantas@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4989-2893

3. Dürtüsellik Belirtileri	Sorular tamamlanmadan cevap verme.	1	2	3	4	5
	Sırasını beklemekte zorlanma.	1	2	3	4	5
	Başkalarının sözünü kesme veya konuşmalarını bölme.	1	2	3	4	5
	Duygusal düzensizlikler (örneğin, ani öfke patlamaları, aşırı heyecan).	1	2	3	4	5
	Sosyal ilişkilerde zorluklar (örneğin, akranlarıyla çatışmalar).	1	2	3	4	5
4. Duygusal ve Sosyal Belirtiler	Duygularını düzenlemekte zorluk (örneğin, öfke nöbetleri, ani duygusal patlamalar).	1	2	3	4	5
	Akran ilişkilerinde sorunlar (örneğin, dürtüsel davranışlar nedeniyle çatışmalar).	1	2	3	4	5
	Görevlerde motivasyon eksikliği ve çabuk pes etme.	1	2	3	4	5

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Anderson, J. R. (1998). Learning and memory: An integrated approach. John Wiley & Sons Inc.
- Anderson, P. (2002). Assessment and development of executive function (EF) during childhood. *Child Neuropsychology*, 8(2), 71-82.
- Barkley, R. A. (2015). Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment (4th ed.). Guilford Press.
- Brown, T. E. (2013). A new understanding of ADHD in children and adults: Executive function impairments. Routledge.
- Craik, F. I. M., & Bialystok, E. (2006). Cognition through the lifespan: Mechanisms of change. *Trends in Cognitive Sciences*, 10(3), 131-138.
- Diamond, A. (2002). Normal development of prefrontal cortex from birth to young adulthood: Cognitive functions, anatomy, and biochemistry. In D. T. Stuss & R. T. Knight (Eds.), *Principles of frontal lobe function* (pp. 466-503). Oxford University Press.
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135-168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2014). ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies (3rd ed.). Guilford Press.
- Jensen, P. S., & Cooper, J. R. (2002). Attention deficit hyperactivity disorder: State of the science. *Current Psychiatry Reports*, 4(2), 102-109. <https://doi.org/10.1007/s11920-002-0020-0>
- Loe, I. M., & Feldman, H. M. (2007). Academic and educational outcomes of children with ADHD. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(6), 643-654. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsl054>
- Kahneman, D. (1973). Attention and effort. Prentice-Hall.

- Norman, D. A., & Shallice, T. (1986). Attention to action: Willed and automatic control of behavior. In R. J. Davidson, G. E. Schwartz, & D. Shapiro (Eds.), *Consciousness and self-regulation: Advances in research and theory* (Vol. 4, pp. 1-18). Plenum Press.
- Posner, M. I., & Petersen, S. E. (1990). The attention system of the human brain. *Annual Review of Neuroscience*, 13, 25-42.
- Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (2007). *Educating the human brain*. American Psychological Association.
- Ruff, H. A., & Rothbart, M. K. (1996). *Attention in early development: Themes and variations*. Oxford University Press.
- Sarter, M., Givens, B., & Bruno, J. P. (2001). The cognitive neuroscience of sustained attention: Where top-down meets bottom-up. *Brain Research Reviews*, 35(2), 146-160.

BÖLÜM 16

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN GELİŞİMLERİNİN DESTEKLENMESİ

Mehmet Akif KAY¹

Mehmet SAĞLAM²

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, çocuğun tüm gelişim alanlarında gelişimini destekleyerek, yaşam boyu sürecek öğrenme ve başarıların temellerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde gerçekleştirilen erken müdahaleler, özellikle gelişimsel yetersizlikleri bulunan veya gelişimsel risk altında olan çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Gelişimsel gecikmelerin erken tanınması ve çocukların ihtiyaçlarına uygun destek programlarına yönlendirilmesi, ilerleyen yaşam evrelerinde karşılaşılabilecek sınırlılıkları en aza indirerek, potansiyellerini en üst düzeyde gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu süreçte bilişsel, dilsel, motor, sosyal-duygusal ve uyumsal becerilerin düzenli olarak değerlendirilmesi, erken müdahale stratejilerinin planlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Özel gereksinimli çocukların gelişimsel süreçlerinin desteklenmesi, bilişsel eğitim programları, dil terapileri ve motor beceri geliştirici etkinlikler gibi yapılandırılmış eğitim yaklaşımlarının uygulanmasını gerektirmektedir. Eğitim teknolojilerinin etkin kullanımı ve sanal gerçeklik temelli uygulamalar gibi yenilikçi yöntemler, bu çocukların eğitim süreçlerine katılımını artırarak, eğitimde fırsat eşitliğini desteklemektedir. Ayrıca, ebeveyn-

¹ Dr. Öğr. Üyesi Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Çocuk gelişimi Bölümü, mehmetakif.kay@batman.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7996-9310

² Prof. Dr. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, mehmet.saglam@inonu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-1784-4472

Özel gereksinimli çocukların eğitiminde kapsayıcı eğitim yaklaşımlarının etkin bir şekilde uygulanması ve ailelerin bu sürece aktif katılımlarının sağlanması, eğitim çıktı- larının iyileştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, erken çocukluk özel eğitim programlarının içeriği ve öğretmen rehberliklerinin güçlendirilmesi, özel gereksi- nimli çocukların ihtiyaçlarına uygun eğitim düzenlemelerinin yapılabilmesi için gerekli- dir. Bu sayede, özel gereksinimli çocukların sosyal, duygusal, dil ve motor gelişimlerinin desteklenmesi ve topluma uyum sağlayan bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlanabilir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, eğitim programlarının aile katılımı ve kapsayıcı eğitim uy- gulamaları çerçevesinde geliştirilmesine ve öğretmenlerin bu konulardaki bilgi ve beceri- lerinin artırılmasına odaklanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ainscow, M., & Messiou, K. (2018). Engaging with the views of students to promote inclusion in education. *Journal of Educational Change*, 19, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10833-017-9312-1>
- Akhmetzyanova, A. I. (2014). The development of self-care skills of children with severe mental retardation in the context of Lekoteka. *World Applied Sciences Journal*, 29(6), 724-727.
- Akoğlu, G., & Şipal, R. F. (2012). Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklara yönelik erken mü- dahale yaklaşımları: Dünyadan ve Türkiye’den uygulamalar. *Journal of Society & Social Work*, 23(1).
- Alkan-Ersoy, Ö. (2010). Özel gereksinimi olan çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar. F. Temel (Ed.), **Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (ss. 406-435). Anı Ya- yıncılık.
- Ar, Ö. F., Şen, M., & Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 637-646.
- Aral, N; Gürsoy, F. (2012). *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Morpa Yayıncılık.
- Ardıç, A. (2018). Özel gereksinimli çocuk ve aile. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi* (ss. 19-50). Vize Yayıncılık.
- Arıkan, A., Tomris, G., Yılmaz Bursa, G., & Tuna, D. M. (2021). Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmede okul öncesi çocuk kitaplarımız nitelikli mi?. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 19-44.
- Ashwini, K., Ponuma, R., & Amutha, R. (2021). Fine motor skills and cognitive development using virtual reality-based games in children. In *Handbook of Decision Support Systems for Neurologi- cal Disorders* (pp. 187-201). Academic Press.
- Atbaşı, Z., & Özdemir, C. (2020). Türkiye’de özel eğitim hizmetlerinin sunumu. U. Sak & S. Toraman (Edt.), *Türkiye’de özel eğitim hizmetleri* (ss. 49-68). Avşar Ofset.
- Beamish, W., & Saggars, B. (2014). Strengthening social and emotional learning in children with special needs. *Health and Wellbeing in Childhood*, 303-315.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(02),99-109. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000062
- Bozak, B., Sazak, E., Evgin, Ç. A. Y., & Dada, Ş. D. (2020). Erken çocukluk özel eğitimine yönelik Türkiye’de gerçekleştirilmiş tek denekli araştırmaların gözden geçirilmesi: Meta analiz örneği. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (6), 1-25.
- Bozkurt, S. S. (2017). Özel eğitimde dijital destek: Yardımcı teknolojiler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 37-60.

- Bredekamp, S. (2015). *Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar* (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition) (H. Z. İnan & T. İnan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Carta, J. J., McElhattan, T. E., & Guerrero, G. (2016). The application of response to intervention to young children with identified disabilities. B. Reichow, B. A. Boyd, E. E. Barton, & S. L. Odom (Eds.), *Handbook of Early Childhood Special Education* (pp. 163-178). Springer International Publishing.
- Case-Smith, J. (2013). Systematic review of interventions to promote social-emotional development in young children with or at risk for disability. *The American Journal of Occupational Therapy*, 67(4), 395-404.
- Chow, W. T. (2010). Using environmental sounds to initiate receptive language training for children with autism [Yayımlanmamış doktora tezi]. Western Michigan University.
- Cook, R. E., Klein, M. D., & Chen, D. (2015). *Adapting early childhood curricula for children with special needs*. Pearson Publishing.
- Çitil, M., & Polatoğlu, Y. (2020). Türkiye’de eğitsel değerlendirme ve tanılama. U. Sak & S. Toraman (Edt.), *Türkiye’de özel eğitim hizmetleri* (ss. 77-107). Avşar Ofset.
- Demirci, A., & Kartal, M. (2012). Çocukluk dönemine ait önemli bir sorun: Gelişme geriliği ve erken tanının önemi. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(4), 1-6.
- Diken, İ. H., Cavkaytar, A., Batu, S., Bozkurt, F., & Kurtyılmaz, Y. (2008). The effectiveness of the First Step to Success early intervention program in Turkey: Results of the pilot study. Paper presented at the meeting of the 32nd Teacher Educators for Children with Behavioral Disorders (TECBD), Tempe, Arizona, USA.
- Dogru, S. Y., & Cepdibi, S. (2018). Early childhood special education for children who need special education in Turkey. *Special Education*, 4(10).
- Dong, X., Liang, H., Ding, X., & Zhang, Y. (2024). Enhancing children’s cognitive skills: An experimental study on virtual reality-based gamified educational practices. *Education and Information Technologies*, 29(6), 7569-7594.
- Ergin, E., Kılıçoğlu, E. A., & Ergin, B. (2023). Resimli erken çocukluk dönemi kitaplarının okul türü temelinde bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(237), 33-52.
- Ferasinta, F., Hidayatin, T., Dinata, E. Z., & Sartika, A. (2024). Improving fine motor skills in children with special needs through foam squeezing play therapy. *Health and Technology Journal (HTechJ)*, 2(1), 52-56.
- Flores-Gallegos, R., Rodriguez-Leis, P., & Fernández, T. (2022). Effects of a virtual reality training program on visual attention and motor performance in children with reading learning disability. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 32, 100394.
- Goldstein, H., & Wetherby, B. (1984). Application of a functional perspective on receptive language development to early intervention. *Remedial and Special Education*, 5(2), 48-58.
- Güven, G., & Azkeskin Efe, K. (2020). Erken çocukluk eğitimi ve özel eğitim. İ. H. Diken (Edt.), *Erken çocukluk eğitimi* (6. Baskı) (ss. 2-50). Pegem Akademi.
- Greenspan, S. I., Wieder, S., & Simons, R. (1998). *The child with special needs: Encouraging intellectual and emotional growth*. Perseus Books.
- Hakobyan, A., & Harutyunyan, Z. (2021). The importance of self-care skills development for children with autistic spectrum disorder from the parents’ perspective. *Armenian Journal of Special Education*, 5(2), 21-38.
- Hojjati, M., & Khalilkhaneh, M. (2014). Evaluate the ability of autistic children to use expressive language and receptive language. *International Journal of Pediatrics*, 2(4.1), 267-275.
- Kaya, S., Ak, A. S., & Melekoğlu, M. A. (2022). Özel öğrenme güçlüğünde erken müdahale ve erken tanı: Müdahaleye tepki modeli. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 3679-3692.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 69-83.
- Kırcaaalı İftar, G. (1998). Erken çocukluk ve okul öncesi dönemlerinde özel eğitim. S. Eripek (Ed.),

- Özel eğitim (ss. 29-35). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Kılıçkaya, A., & Zelyurt, H. (2015). Okul öncesi programlarında özel gereksinimli bireylerin yer alma durumlarının incelenmesi (1989-2013). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(4), 200-212.
- Kol, S., & Tokdakaya, U. F. (2022). Examination of the opinions of pre-school teachers working in special education institutions on the problem behaviors in children: Özel eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışlara yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 19(2), 329-341.
- Kosari, S., Hemayat-Talab, R., Arab-Ameri, E., & Keyhani, F. (2013). The effect of physical exercise on the development of gross motor skills in children with attention deficit/hyperactivity disorder. *Zahedan Journal of Research in Medical Sciences*, 15(2).
- Lane, J. D., Shepley, C., & Lieberman-Betz, R. (2016). Promoting expressive language in young children with or at-risk for autism spectrum disorder in a preschool classroom. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 3216-3231.
- Lin, L. Y., Cherng, R. J., & Chen, Y. J. (2017). Effect of touch screen tablet use on fine motor development of young children. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 37(5), 457-467.
- Madan, R., & Tekin, D. (2015). 0-6 yaş grubu çocukların gelişim takipleri programı. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*. Vol(1)
- Mohd Nordin, A., Ismail, J., & Kamal Nor, N. (2021). Motor development in children with autism spectrum disorder. *Frontiers in Pediatrics*, 9, 598276. <https://doi.org/10.3389/fped.2021.598276>
- Musa, F. B. C., & Ahmad, N. A. B. (2019). Evaluating the awareness of fine motor skills in teaching and learning for students with special education needs (learning disabilities) among teachers. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(11), 1213-1220.
- Olakanmi, O. A., Akcayir, G., Ishola, O. M., & Demmans Epp, C. (2020). Using technology in special education: Current practices and trends. *Educational Technology Research and Development*, 68(4), 1711-1738.
- Özaydın, L. (2017). Türkiye’de engeli olan çocuklar için kapsayıcı erken çocukluk eğitimi: Destek hizmetler. Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi, 21-22 Eylül, Anadolu Hotels Downtown, Ankara. https://egitimdebirlikteyiz.meb.gov.tr/CmsFiles/Mater-yaller/15/Ulusal_konferans_TR_hq.pdf adresinden 05.10.2024 tarihinde indirilmiştir.
- Parhoon, K., Parhoon, H., & Movallali, G. (2014). Effectiveness of training sensory stimulation on gross motor skills of 5-7 years old children with Down syndrome. *International Journal of Academic Research in Psychology*, 1(1), 18-27.
- Paul, R. (1991). Profiles of toddlers with slow expressive language development. *Topics in Language Disorders*, 11(4), 1-13.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71-83.
- Piştav Akmeşe, P., & Kayhan, N. (2014). Okul öncesi ve ilkökula devam eden özel gereksinimli öğrencilerin aile katılım düzeylerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 699-721.
- Rosmala, D., Hidayati, A. N., & Abdullah, F. (2021). Early language development of a child with expressive language disorder: A parents’ narration. *J-SHMIC: Journal of English for Academic*, 8(1), 86-96.
- Sazak, E., & Terzioğlu, I. (2018). Özel gereksinimli bireylerde sosyal becerilerin öğretimi. E. Sazak (Edt.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerin öğretimi* (ss. 91-122). Pegem Akademi.
- Tepeli, Y., & Karadeniz, H. K. (2013). Otizmlili ve normal gelişim gösteren çocukların alıcı dil becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1, 73-89.
- Tejano, L. D. (2023). Competency level of parents of children with special needs in providing assistance for acquiring self-care skills. *Social Sciences, Humanities and Education Journal (SHE*

- Journal*), 4(3), 640-650.
- Tufan, M., & Yıldırım, Y. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin erken müdahale ve kaynaştırma kavramları hakkındaki bilgi düzeylerinin ve özel gereksinimli çocuklar için yaptıkları öğretimsel uyarlamaların incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 2(4), 1-13.
- Umar, Ç. N. (2016). Erken çocukluk çağında özel eğitim. Ö. Özyılmaz & H. Kadioğlu Ateş (Edt.), *Erken çocukluk dönemine disiplinler arası bakış* (ss. 423-482). Lap Lambert Academie Publishing.
- Uysal, H., & Akman, B. (2015). Erken müdahale programlarının erken çocukluk eğitimindeki rolü: Erken çocukluk eğitime yapılan yatırım geleceğe yapılan yatırım mıdır? *Turkish Studies*, 10(3), 1053-1068.
- Ünay, E., Erçiçek, B., & Günel, Y. (2021). Okul öncesi eğitim kurumları yöneticilerinin kapsayıcı eğitime yönelik görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 179-213.
- Walsh, R. T., Kosidoy, M., & Swanson, L. (2009). Promoting social-emotional development through creative drama for students with special needs. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 10(1), 153-166.
- Williams, H. G., & Monsma, E. V. (2017). Assessment of gross motor development. In *Psychoeducational Assessment of Preschool Children* (pp. 397-464). Routledge.
- Wing, L. (2012). *Otizm el kitabı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Yazçayır, G., Önal, Y., Akkaya, G., & Semiz, Y. E. (2022). Erken çocukluk özel eğitim programlarına ilişkin eğitimcilerin deneyimlerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 699-721. <https://doi.org/10.19171/uefad.1165334>

BÖLÜM 17

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN CİNSEL İSTİSMARI VE İSTİSMARA YÖNELİK EĞİTİM

Hatice YALÇIN¹

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerinin temellerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde yaşanan olumsuzluklar, sadece çocuğun mevcut sağlığını değil, aynı zamanda gelecekteki yaşamını da derinden etkilemektedir (Guralnick, 2016). Çocuklar, yaşadıkları çevredeki güvenlik ve destekleyici faktörlere büyük ölçüde bağımlıdır ancak, bazı çocuklar, diğerlerinden daha fazla risk altındadır. Özellikle özel gereksinimli çocuklar, toplumsal ve bireysel farklılıklar nedeniyle potansiyel tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Özel gereksinimli çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik açıdan savunmasız durumdadırlar ve cinsel istismar gibi travmatik olaylara karşı daha fazla risk taşıyabilmektedirler (Dettmer vd., 2000).

Özel gereksinimli çocuklar, doğrudan ya da dolaylı olarak cinsel istismara uğrama olasılığı yüksek olan bir grup oluşturmaktadır (Sullivan ve Knutson, 2000). Özel gereksinimli çocuklar genellikle fiziksel, zihinsel, duygusal veya gelişimsel engelleri bulunan bireylerdir. Bu çocuklar, toplumsal yaşamda daha fazla desteğe ihtiyaç duyan ve çevreleriyle etkileşimlerinde belirli zorluklarla karşılaşan bireylerdir ve bu nedenle, cinsel istismar gibi travmatik deneyimlere karşı daha fazla risk altındadırlar. Özel gereksinimli çocukların cinsel istismara uğrama riski; fiziksel ve zihinsel engellerin savunmasızlık yaratması, iletişim zorlukları, toplumsal önyargılar ve farkındalık eksiklikleri, sosyal bağımsızlık ve

¹ Doç. Dr. Muğla Özel Deniz Evreni Çocuk Gelişim Merkezi, h.hatice@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3557-8649

Özel gereksinimli çocuklar, başkalarının kendilerine dokunmasına nasıl tepki vereceklerini ve kişisel alanlarını nasıl koruyacaklarını öğrenmelidir. “Hayır” demek, sesini yükseltmek veya yardım istemek gibi savunma mekanizmalarını öğretmek, özel gereksinimli çocukların kendilerini savunabilmesi için hayati önem taşır. Ayrıca, çocuklara «birinin seni rahatsız ettiğinde ya da istemediğin bir şey yaparsa, hemen bir yetişkine bildir» gibi temel güvenlik kuralları öğretilmelidir. Özel gereksinimli çocuklar, yaşadıkları her türlü olumsuz deneyimi ifade edebilme becerisi kazandırılmalıdır. Bu, konuşma engeli ya da dil zorlukları yaşayan çocuklar için özel olarak geliştirilmiş işaret dili, resimli kartlar, duygusal ifadeler veya beden dili kullanımı gibi alternatif iletişim yöntemlerini içerebilir (Bulut ve Karaman, 2018). Çocukların bir tehlike durumunda duygularını ve düşüncelerini başkalarına doğru şekilde ifade edebilmesi sağlanmalıdır. Cinsel istismarın önlenmesi amacıyla özel gereksinimli çocuklar, daha fazla izlenmeli ve gözlemlenmelidir (Polat, 2007).

Özel gereksinimli çocukların ruhsal sağlığı, gelişimi ve cinsel eğitimi konusunda konu ile ilişkili uzmanlar tarafından rehberlik edilmesi, potansiyel istismar vakalarının önlenmesine yardımcı olabilir. Özel gereksinimli çocuklar, farklı göstergelerle tepkilerini ortaya koyabilirler. Bu nedenle, herhangi bir şüpheli davranış, yalnızca cinsel istismarı değil, aynı zamanda başka herhangi bir kötü muameleyi de işaret ediyor olabilir. Gözlemler sayesinde, potansiyel istismar vakaları erken tespit edilebilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, E. (2010). Çocuk hukuku çocukların hakları ve korunması. Ankara: Pegem Akademi
- Alenezi, S., Alnamnakani, M.A., Temsah, M.H., Murshid, R., Alfahad, F., Alqurashi, H., (2022). Epidemiology of child maltreatment. *Children*, 9, 312-328
- Alaggia, R., Collin Vézina, D., & Lateef, R. (2017). Facilitators and barriers to child sexual abuse (CSA) disclosures: A research update (2000-2016). *Trauma, Violence & Abuse*, 21, 1-26
- Altıparmak, S., Yıldırım, G., Yardımcı, F. ve Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14, 354-361
- Arısoy, A. (2023). Engelli birey olmak. Ankara: Ekin Yayıncılık.
- Cohen, L.J., Galynker, I. (2002). Clinical features of pedophilia and implications for treatment. *J Psychiatr Pract*. 8:276-289.
- Cowell, R.A., Cicchetti, D., Rogosch, F.A. & Toth, S. L. (2015). Childhood maltreatment and its effect on neurocognitive functioning: Timing and chronicity matter. *Development and Psychopathology*, 27(2), 521-533. <https://doi.org/10.1017/S0954579415000139>
- Buchanan, A., Wilcins, R. (1991). Sexual abuse of mentally handicapped: difficulties in establishing prevalence, *Psychiatric Bulletin*, 15: 601-615.
- Bulut, S., & Karaman, H. B. (2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 277-301
- Bulut, S. (2007). Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma Rehberlik Dergisi*, 3(28), 139-156
- Büber, Ö., Oksal, H. ve Şimşir Büber, S. (2023). Zihinsel engelli çocuk ve ergenlerin cinsel istismarı.

- Kesit Akademi Dergisi*, 9 (35), 745-757.
- Daro, D., Donnelly, A.C. (2002). Child abuse prevention: Accomplishments and challenges. In: Myers JEB, Berliner L, Briere J, Hendrix CT, Jenny C, Reid TA, eds. *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dettmer, S., Simpson, R. L., Myles, B. S., ve Ganz, J. B. (2000). The use of visual supports to facilitate transitions of students with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 15(3), 163–169. <https://doi.org/10.1177/108835760001500307>
- Eastvold, A., Suchy, Y., & Strassberg, D. (2011). Executive function profiles of pedophilic and non-pedophilic child molesters. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 17(2), 295–307. <https://doi.org/10.1017/S1355617710001669>
- Embry, R.A. (2001). Examination of risk factors for maltreatment of deaf children: Findings from a National Survey. Paper presented at the 7th International Family Violence Research Conference, Portsmouth, NH
- Friedrich, W. N. (1998). Behavioral manifestations of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 22, 523–531
- Freisthler, B., Merritt, D.H., Lascala, E.A. (2006). Understanding the ecology of child maltreatment: A review of the literature and directions for future research. *Child Maltreat.* 11, 263-280
- Gannon, T. A. (2021). A compositional explanatory theory of pedophilia. *Aggression and Violent Behavior*, 61, Article 101662. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101662>
- Global Report (2020). Çocuğa karşı şiddetin önlenmesine ilişkin küresel durum raporu 2020- global status report on preventing violence against children, Geneva: World Health Organization.
- Guralnick, M. J. (2016). Early intervention for young children with developmental delays: Contributions of the developmental systems approach. H. Sukkar, C. Dunst, ve J. Kirkby (Ed.), *Early Childhood Intervention* içinde (1. Baskı, s. 33–51). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315688442>
- Hershkwitz, I., Lamb, M. E., & Horowitz, D. (2007). Victimization of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(4), 629-635. doi:10.1037/0002-9432.77.4.629
- Koyuncuoğlu, A. & Koyuncuoğlu, D. (2023). Çocukluk çağı cinsel istismarın akut ve kronik etkileri. *Spor, Eğitim ve Çocuk*. 3(2), 21-29. <https://doi.org/10.5505/sec.2023.76576>
- Küçük, S., Platin, N., & Erdem, E. (2017). Hafif zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinde çocuk cinsel istismarı konusunda farkındalık yaratma: Eğitim uygulaması örneği. *Journal of Human Sciences*, 14(3), 2865-2874. doi:10.14687/jhs.v14i3.4349
- Küçük, S. (2016) Analyses of child sex abuse cases in Turkey: A provincial case, *Journal of Child Sexual Abuse*, 25,3: 262-275. DOI: 10.1080/10538712.2016.1153557
- Kvam, M. H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse & Neglect*, 24(8), 1073-1084. doi:10.1016/S0145-2134(00)00159-9
- Madrid, B. J., Lopez, G. D., Dans, L. F., Fry, D. A., Duka-Pante, F. G. H., & Muyot, A. T. (2020). Safe schools for teens: preventing sexual abuse of urban poor teens, proof-of-concept study-Improving teachers' and students' knowledge, skills and attitudes. *Heliyon*, 6(6), e04080
- Neutze, J., Seto, M. C., Schaefer, G. A., Mundt, I. A., & Beier, K. M. (2011). Predictors of child pornography offenses and child sexual abuse in a community sample of pedophiles and hebephiles. *Sexual Abuse*, 23(2), 212–242. <https://doi.org/10.1177/1079063210382043>
- Öztürk, A.B. (2009). Çocuğun cinsel istismarı ve aileyle çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20(2): 89-99
- Paslı, F. (2020). Çocuğa yönelik fiziksel istismar. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*. 1(1), 60-72
- Polat, O. (2007). Tüm boyutları ile çocuk istismarı. İstanbul: Seçkin Yayınlar.
- Sayem, A. M. (2011). Violence, negligence and suicidal tendency among physically disabled

- led street children. *Asian Social Work and Policy Review*, 5(1), 44-59. doi: 10.1111/j.1753-1411.2010.00048.x.
- Seto, M.C. (2009). Pedophilia. *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 5:391-407
- Shenoy, M. (2003) A systematic review of literature on abuse of the disabled child. Unpublished MSc Thesis. School of Postgraduate Medical Education, University of Warwick, Warwick, UK
- Shoib, S., Amanda, T. W., Saeed, F., Armiya'u, A. Y. U., Patel, V., Chandradasa, M., & De Berardis, D. (2022). Relationship between childhood sexual abuse and suicidal behaviour in South Asian countries: a scoping review. *Psychiatry Research Communications*, 100066
- Sullivan, P.M. & Knutson, J.F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1257-1274.
- Tıraş, Ü., Dilli, D., Dallar, Y., Oral R. (2009). Evaluation and follow-up of cases diagnosed as child abuse and neglect at a tertiary hospital in Turkey. *Turk Med Sci*, 39: 969-977. doi:10.3906/sag0805-30
- Tıraşçı, Y., Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*. 34(1):70-74.
- Tonmyr, L., & Shields, M. (2017). Childhood sexual abuse and substance abuse: A gender paradox. *Child Abuse & Neglect*, 63, 284-294
- Turan, A. ve Tıraş, Z. (2016). Çocuk ihmal ve istismarı. (Editör: N. Sargın, S. Avşaroğlu, A. Ünal), Eğitim ve Psikolojiden Yansımalar, Konya: Çizgi Kitabevi, 37-58
- Turner, D., & Rettenberger, M. (2020). Neuropsychological functioning in child sexual abusers: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 54, Article 101405. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101405>
- UNICEF (2012). Cinsel istismar mağduru çocuklara bakım kılavuzu. International Rescue Committee. Uluslararası Kurtarma Komitesi. New York, <https://www.unicef.org/turkiye/media/3626>
- Ünsal, A. (1998). Çocuk istismar ve ihmaliinde önemli bir etmen olarak aile. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14(3), 301-315
- Vizcarra, M. B., Cortes, J., Bustos, L. & Munoz, N. (2001) Child abuse in the city of Temuco. Prevalence study and associated factors. *Revista Medica de Chile*, 129, 1425-1432.

BÖLÜM 18

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN AİLELERİNİN PSİKOLOJİK SÜREÇLERİ VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ

*Hakan SARI*¹

*Burcu YAPAR ÖZ*²

*Fatih KOÇAK*³

GİRİŞ

Bu bölümde, erken çocukluk döneminde özel gereksinimli bireylerin ailelerinin yaşadığı süreçler ve bu süreçte ailelere sunulan psikolojik hizmetler ele alınmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin karşılaştıkları duygusal, sosyal ve ekonomik güçlükler, aile içi ilişkilerde meydana gelen değişimler ve ebeveynlerin psikolojik süreçleri üzerinde durulmuştur. Alanyazınında özel gereksinimli bireylerin aileleri ile yapılan çalışma sonuçları aktarılmıştır.

Bu bölüm sonunda okurların;

1. Özel gereksinimli bireylerin ailelerinin erken çocukluk döneminde karşılaştıkları zorlukların neler olduğu,
2. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin desteklenmesinin neden önemli olduğu,
3. Psikolojik danışmanlık hizmetleri ile ailelere ne gibi destekler sağlandığı ve
4. Bir vaka örneği üzerinden danışmanlık sürecinin nasıl olduğu hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir.

¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Özel Eğitim AD., hakansari@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

² Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Otizm Spektrum Bozukluğu Eğitimi AD., byapar35@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0307-9004

³ Dr. Öğr. Üyesi Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü Otizm Spektrum Bozukluğu Eğitimi AD., fatihkocak77@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0490-3616

4. Psiko-eğitim temelli grup müdahaleleri ve destek grupları oluşturularak ailelerin sosyal ağlarının güçlendirilmesi ve yalnızlık duygularının azaltılması hedeflenmelidir.
5. Ailelerin geleceğe yönelik kaygılarını azaltmak için özel gereksinimli çocukların bağımsız yaşam becerileri, sosyal uyum ve meslek edinimi gibi alanlarda bilgilendirici ve destekleyici programlar hazırlanmalıdır.
6. Eğitim kurumları ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan uzmanların, aile odaklı ve bütüncül yaklaşımlar konusunda hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi sağlanmalıdır.
7. Ailelerin psikolojik dayanıklılığını ve baş etme becerilerini artırmak amacıyla düzenli olarak bireysel ve aile içi destek programları uygulanmalıdır.
8. Özel gereksinimli bireylerin ailelerinin yaşadığı psikolojik sorunlarla baş etmelerini kolaylaştırmak için sosyal hizmet uzmanları ve psikolojik danışmanlardan oluşan çok disiplinli ekiplerle çalışmalar yapılmalıdır.
9. Ailelerin yaşadığı stres ve bakım yükünü azaltmak için ev temelli destek hizmetleri ile molaya yönelik kısa süreli bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
10. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları, özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak destek sistemlerini sürdürülebilir hâle getirecek politikaları geliştirmeli ve etkin bir biçimde hayata geçirmelidir.

KAYNAKLAR

- Abd El-Tawab, N. A., Mohammed, S. G., ve Mahmoud, M. A. (2024). Effect of family counseling program on psychological stress and self-efficacy among parents of autistic children. *Assiut Scientific Nursing Journal*, 12(41), 151–163. <https://doi.org/10.21608/asnj.2024.261682.1748>
- Akdoğan, B. (2018). Özel gereksinimli çocuklara sahip ailelere yönelik psikolojik danışmanlık hizmetleri. *Psikolojik Danışma Dergisi*, 30(2), 145-162.
- Akoğlu, B. (2022). Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde psikolojik sağlamlık üzerine sistematik bir derleme. *Mutluluk ve İyi Oluş Dergisi*, 7(13), 47-56.
- Ardıç, A. (2019). Özel Gereksinimli Çocuk ve Aile. A. Cavkaytar (Ed). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde*. (s. 19-52). Vize Akademik.
- Arslan, B. (2022). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde psikolojik sağlamlık üzerine sistematik bir derleme. *Mutluluk ve İyi Oluş Dergisi*, 7(13), 47-56.
- Arslan, M. (2022). Erken çocukluk döneminde baba katılımı konusunda yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erken Çocukluk Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 78-96.
- Aydın, R. (2021). Özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık ve stresle başa çıkma yöntemlerinin sosyal hizmet açısından incelenmesi. *Psikoloji ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 15(2), 45-63.
- Baş, G. (2018). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yalnızlık düzeyleri ve evlilik doyumu ile ilişkilerinin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 10(1), 23-41.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. doi:10.1037/0003-066x.32.7.513

- Canary, H. E. (2008). Creating supportive connections: A decade of research on support for families of children with disabilities. *Health Communication*, 23(5), 413-426. <https://doi.org/10.1080/10410230802342085>
- Case, S. (2000). Refocusing on the parent: What are the social issues of concern for parents of disabled children? *Disability ve Society*, 15(2), 271-292. <https://doi.org/10.1080/09687590025676>
- Cheng, A. W. Y., ve Lai, C. Y. Y. (2023). Parental stress in families of children with special educational needs: A systematic review. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1198302. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1198302>
- Cuzzocrea, F., Mordaca, A. M., Costa, S., Filippello, P., ve Larcana, R. (2016). Parental stress, coping strategies, and social support in families of children with a disability. *Child Care in Practice*, 22(1), 3-19. <https://doi.org/10.1080/13575279.2015.1064357>
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları* (Çev: T. Ergene) Ankara: Mentis Yayınları.
- Cormier, S., & Hackney, H. (2014). *Psikolojik danışma: Stratejiler ve müdahaleler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dale, N. (2008). *Working with families of children with special needs: Partnership and practice*. Routledge.
- Doğan, M. (2015). Yetersizliği olan çocuklar, aile ve aile eğitimi: Kavramsal ve uygulamaya dönük gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 111-127.
- Douglas, N., vd. (2016). *Working with families of children with special needs: Partnership and practice*. Routledge.
- Durmaz, Z. (2023). Özel gereksinimli çocuğu olan ve olmayan ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(2), 112-130.
- Dursun, H. (2022). Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukları olan ailelerin psikolojik dayanıklılık ve psikolojik iyi olma düzeylerinin incelenmesi. *Özel Eğitim ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 55-72.
- Gallagher, S., Phillips, A. C., Oliver, C., ve Carroll, D. (2008). Predictors of psychological morbidity in parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Pediatric Psychology*, 33(10), 1129-1136. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsn040>
- Goddard, J. A., Lehr, R., ve Lapadat, J. C. (2000). Parents of children with disabilities: Telling a different story. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 34(4), 273-289.
- Goudie, A., Narcisse, M. R., Hall, D. E., ve Kuo, D. Z. (2014). Financial and psychological stressors associated with caring for children with disability. *Families, Systems, ve Health*, 32(3), 280-290. <https://doi.org/10.1037/fsh0000027>
- Goudie, A., vd. (2014). Psychological impact on mothers of children with disabilities: A longitudinal study. *Pediatrics*, 133(6), e1557-e1563.
- Gur, A., ve Reich, A. (2023). Psychological flexibility of parents of children with disabilities: A systematic literature review. *Research in Developmental Disabilities*, 136, 104490. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2023.104490>
- Hanline, M. F. (1991). Transitions and critical events in the family life cycle: Implications for providing support to families of children with disabilities. *Psychology in the Schools*, 28(1), 53-59.
- Heiman, T., ve Berger, O. (2008). Parents of children with Asperger syndrome or with learning disabilities: Family environment and social support. *Research in Developmental Disabilities*, 29(4), 289-300. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.05.005>
- Holland, S. (1996). The special needs of parents. *Educational Psychology in Practice*, 12(1), 24-30. <https://doi.org/10.1080/0266736960120106>
- Hornby, G., ve Murray, R. (1983). Group programmes for parents of children with various handicaps. *Child Care, Health and Development*, 9(4), 185-198.
- Hsiao, Y. J. (2017). Parental stress in families of children with disabilities. *Journal of Child and Family Studies*, 26(9), 2329-2341.

- Kapur, M. (2011). *Counselling children with psychological problems*. Pearson.
- Lee, S., ve Gardner, J. (2010). Grandparents' involvement and support in families with children with disabilities. *Journal of Family Issues*, 31(9), 1212-1237.
- McConnell, D., Savage, A., ve Breitzkreuz, R. (2014). Resilience in families raising children with disabilities and behavior problems. *Research in Developmental Disabilities*, 35(4), 833-848. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.01.015>
- McGill, P., Papachristoforou, E., ve Cooper, V. (2006). Support for family carers of children and young people with developmental disabilities and challenging behaviour. *Child: Care, Health ve Development*, 32(2), 159-165.
- McWilliam, R. A. (2010). *Working with families of young children with special needs*. The Guilford Press.
- Okur, S., ve Bayhan, P. (2022). Özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik psikolojik danışma uygulamaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 12(1), 88-103.
- Olsen, S. F., Marshall, E. S., Mandelco, B. L., Allred, K. W., Dyches, T. T., ve Sansom, N. (1999). Support, communication, and hardiness in families with children with disabilities. *Journal of Family Nursing*, 5(3), 275-291.
- Resch, J. A., Mireles, G., Benz, M. R., Grenwelge, C., Peterson, R., ve Zhang, D. (2010). Giving parents a voice: A qualitative study of the challenges experienced by parents of children with disabilities. *Rehabilitation Psychology*, 55(2), 139-150.
- Rositas, R., Fitriani, H., Muslihat, A., ve Tabroni, I. (2023). Psychological dynamics of parents: Educational adaptations of children with special needs in schools and homes. *International Journal of Integrative Sciences*, 2(2), 97-108. <https://doi.org/10.55927/ijis.v2i2.3090>
- Sarı, E. (2016). *Psikolojik danışma ve psikoterapi*. Ankara: Vize Yayıncılık, 4.
- Tétreault, S., Blais-Michaud, S., Marier Deschênes, P., Beaupré, P., Gascon, H., Boucher, N., ve Carrière, M. (2014). How to support families of children with disabilities? An exploratory study of social support services. *Child and Family Social Work*, 19(3), 272-281.
- Trute, B. (2003). Grandparents of children with developmental disabilities: Intergenerational support and family well-being. *Families in Society*, 84(1), 119-126.
- Woolfson, L. (2010). Family well-being and disabled children: A psychosocial model of disability-related child behaviour problems. *British Journal of Health Psychology*, 15(1), 61-78.

BÖLÜM 19

ERKEN ÇOCUKLUKTA BİRDEN FAZLA YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

Adile Emel SARDOHAN YILDIRIM ¹

Muhammed Ali ÇANKAYA ²

GİRİŞ

Çocuklar bireysel ve gelişimsel özelliklerinde farklılıklara sahiptir. Bu özelliklerde farklılaşmalar bazı çocukların performanslarının akranlarından yüksek olmasında kendini gösterirken bazı çocukların performanslarının akranlarından düşük olmasında kendini gösterir. Akranlarından düşük performans gösteren çocukların etkilendiği yetersizlikler birden fazla olabilmektedir. Bu çocuklar eğitim ihtiyaçlarında akranlarından veya tek bir yetersizlikten etkilenmiş çocuklardan farklılaşmaktadır. Erken çocukluk dönemleriyse akranları gibi birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocukların da önemli gelişim evrelerini sergiledikleri dönemlerdir. Bu dönemde edindikleri beceriler çocukların tüm hayatları boyunca sergileyecekleri beceriler için önem teşkil etmektedir. Çocuklar erken çocukluk döneminde iletişim, sosyal, akademik, öz-bakım ve fiziksel becerilerinin birçoğunu edinmektedir. Birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocukların bu becerilerdeki ihtiyaçlarına göre eğitimleri düzenlenmektedir ve "çocuklar" uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmektedirler (Alimović ve Pinjatela, 2015; Rogers ve Johnson, 2018).

¹ Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, eserdohan@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2393-299X

² Özel Eğitim Öğretmeni, alicnky66@gmail.com, ORCID iD: 0009-0005-3755-3500

tersizlikten etkilenmiş çocukların akranları gibi, önemli gelişim evrelerini sergiledikleri dönem erken çocukluk dönemidir. Bu dönemde edindikleri beceriler çocukların tüm hayatları boyunca sergileyecekleri iletişim, sosyal, akademik, öz-bakım ve fiziksel becerilerin mihenk taşı olmaktadır. Birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocuklar bu becerilerdeki ihtiyaçlarına göre bireyselleştirilmiş eğitim ihtiyaçları doğrultusunda en az kısıtlayıcı eğitim ortamına yerleştirilmektedir. Birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocuklara sunulacak erken çocukluk müdahalelerinin başarıya ulaşması için öğretmenlerin etkili sınıf ve davranış yönetimi gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu çocuklar etkilendikleri yetersizlik türlerine bağlı olarak çok yoğun davranış problemleri sergileyebilir. Bunun için öğretmenler sınıflarında gerekli önlemleri almalı ve gerekli uygulamaları yapmalıdır. Böylece birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocukların istedik davranışlar sergilemesinin önündeki engeller kalkacaktır. Etkili sınıf ve davranış yönetimi doğrultusunda uygulanan müdahalelerle çocukların iletişim, sosyal, akademik, öz-bakım ve fiziksel becerilerde başarıya ulaşması sağlanacaktır. Bu müdahaleler pekiştirme ve ipucuna bağlı olarak uygulanmakta, çocukların istedik davranışları sergileme durumları pekiştirilirken, öğretimde kullanılan ipucu kademeli olarak silikleştirilmektedir. Erken çocuklukta birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocuklara uygulanan müdahaleler doğal öğretim yöntemleri ve yanlışsız öğretim yöntemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu müdahalelerin başarıya ulaşması için öğretmenler mesleki olarak donanımlı hale gelmelidir. Öğretmenler çocukların bireysel farklılıkları konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Çocukların paydaşlarıyla iş birliği içinde olan öğretmenlerse birden fazla yetersizlikten etkilenmiş çocukların özellikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olacaktır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, S., Kizir, M., & Eratay, E. (2017). Ağır Ve Çoklu Yetersizliği (Açye) Olan Bireylerle Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(01), 45-59.
- Akarsu, Ö., & Kostak, M. A. (2016). Family Burden And Self-Care Skills Of Children With Intellectual Disability, Life Satisfaction Of Their Mothers And The Effective Factors. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 8(2), 18-35.
- Alimović, S., & Pinjatela, R. Early Intervention For Children With Multiple Disabilities In Croatia. *Early Childhood Development Support From The Developmental Psychology Perspective*, 155.
- Almalki, N. (2016). What Is The Best Strategy" Evidence-Based Practice" To Teach Literacy Skills For Students With Multiple Disabilities? A Systematic Review. *World Journal Of Education*, 6(6), 18-30.
- Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change?. *Journal of educational change*, 6(2), 109-124.
- Apache, R. G. (2005). Activity-Based Intervention In Motor Skill Development. *Perceptual And Motor Skills*, 100(3_Suppl), 1011-1020.
- Bakkaloglu, H. (2008). The Effectiveness Of Activity-Based Intervention Program On The Transition Skills Of Children With Developmental Disabilities Aged Between 3 And 6 Years. *Educatio-*

- nal Sciences: Theory And Practice*, 8(2), 393-406.
- Çetin, M. E., & Sönmezsoy, M. (2018). Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Annelerin Yaşadığı Güçlüklerin Belirlenmesi. *İlköğretim Online (Elektronik)*.
- Filiz, S., Uyar, D., & Şafak, P. (2024). Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Ağır Ve Çoklu Yetersizliği Olan Çocuklara İlişkin Metaforik Algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(1), 157-185.
- Grisham-Brown, J., Schuster, J. W., Hemmeter, M. L., & Collins, B. C. (2000). Using An Embedding Strategy To Teach Preschoolers With Significant Disabilities. *Journal Of Behavioral Education*, 10, 139-162.
- Kolçak, N., & Kart, Ö. Ü. A. N. İtirme Yetersizliğine Ek Yetersizliği Olan Öğrencilerin Eğitimlerine Yönelik Öğretmen Ve Aile Görüşleri. *International Scientific Research And Innovation Congress June 5-6, 2024 / Ankara, Türkiye*
- Martinez, M. (2020). Naturalistic Instructional Approaches İn The Early Childhood Inclusive Classroom.
- Mensch, S. M., Echteld, M. A., Lemmens, R., Oppewal, A., Evenhuis, H. M., & Rameckers, E. A. (2019). The Relationship Between Motor Abilities And Quality Of Life İn Children With Severe Multiple Disabilities. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 63(2), 100-112.
- Nair, M. K. C., Harikumar Nair, G. S., Beena, M., Princly, P., Abhiram Chandran, S., George, B., ... & Russell, P. S. S. (2014). Cdc Kerala 16: Early Detection Of Developmental Delay/Disability Among Children Below 6 Y—A District Model. *The Indian Journal Of Pediatrics*, 81, 151-155.
- Odluyurt, S. (2019). Kaynaştırma Ve Bütünleştirme Nedir? E. S. Batu (Ed.). *Kaynaştırma Ortamında Uygulamalar (S. 1-16)*. Ankara: Vize Akademik
- Rakap, S. (2017). Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Desteklenmesinde Doğal Öğretim Yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(03), 471-492.
- Roche, L. (2017). *Evaluating And Enhancing Communication Skills İn Four Adolescents With Pro-found And Multiple Disabilities* (Doctoral Dissertation, Open Access Te Herenga Waka-Victoria University Of Wellington).
- Rogers, W., & Johnson, N. (2018). Strategies To Include Students With Severe/Multiple Disabilities Within The General Education Classroom. *Physical Disabilities: Education And Related Services*, 37(2), 1-12.
- Snyder, P., Hemmeter, M. L., Mclean, M., Sandall, S., & McLaughlin, T. (2013). Embedded Instruction To Support Early Learning İn Response-To-Intervention Frameworks. In V. Buyse & E. Peisner-Feinberg (Eds.), *Handbook Of Response-To-Intervention İn Early Childhood* (Pp. 283-298). Baltimore, Md: Brookes.
- Sunardi, M. (2018). Ecological Counseling Model To Reduce Parenting Stress On Multiple Disabilities And A Visual İmpairment (Mdvi) Parents. In *2nd Indoeduc4all-Indonesian Education For All (Indoeduc 2018)* (Pp. 121-126). Atlantis Press.
- Tekinarslan, İ. Ç., Sivrikaya, T., Keskin, N. K., Özlü, Ö., & Rasmussen, M. U. (2018). Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ebeveynlerinin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 17(1), 82-101.
- Tekin-İftar, E., & Kırcaali-İftar, G. (2012). *Özel Eğitimde Yanlızsız Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Vize Yayıncılık.
- Türkiye Bılsmsel ve Teknik Arastırma Kurumu (2006). Türkiye özürlüler araştırması 2002 ikincil analizi.
- Yıldırım, A. E. S. (2017). *Aile Merkezli Eğitim Modeli ile Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ailelerin Güçlendirilmesi Sürecinin İncelenmesi* (Yayın No. 468240) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yönetmeliği, Ö. E. H. (2018). Tc Resmi Gazete, 30471, 7 Temmuz 2018.
- Warren, S. F., & Kaiser, A. P. (1986). Incidental Language Teaching: A Critical Review. *Journal Of Speech And Hearing Disorders*, 51(4), 291-299.

BÖLÜM 20

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNDE KULLANILAN YARDIMCI TEKNOLOJİLER

*Hakan SARI*¹

*Emine Beste AKSOY*²

GİRİŞ

Yardımcı Teknoloji (YT) bireylerin fonksiyonel yeteneklerini korumak, artırmak veya geliştirmek amacıyla kullanılan herhangi bir eşya, ekipman veya üründür (Wielandt vd., 2006). AT hizmeti ise engelli bireyin bir YT cihazını seçmesine, edinmesine veya kullanmasına doğrudan yardımcı olan hizmetleri ifade eder (Assistive Technology Act of 1998, Pol, L. 105-394). Bu kavram farklı yetersizliklere sahip çocukların davranışsal ve sosyal fayda elde etmelerine destek olurken, olumsuz koşulların etkilerini azaltmayı hedefleyen çeşitli teknolojik kaynakları da kapsamaktadır (Bauer vd., 2011; Brown vd., 2009; Shih, 2011). YT cihazları boyutlarına göre küçük veya büyük olabilir ve günlük yaşamı kolaylaştıran araçlar olarak işlev görür. Bu teknolojiler bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri için önemli bir unsur olmakla birlikte, evrensel tasarım ilkeleriyle uyumlu olarak topluma entegrasyonu ve sosyal katılımı destekler. Böylece bireyler kimliklerini ve sosyal etkileşimlerini yaratıcı biçimde şekillendirme imkânı bulurlar (Gierrach ve Stindt, 2009; McKnight ve Davies, 2012).

Özellikle özel gereksinimli bebekler ve küçük çocuklar için YT yaşam kalitesini artırma potansiyeli taşır. Yardımcı teknolojiler çocukların günlük aktivitelerine aktif katılımını

¹ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD., hakansari@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4528-8936

² Arş. Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi AD., eminebeste.aksoy@erbakan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9952-591X

etmektedir. Bu nedenle YT'nin değerlendirilmesi seçimi ve uygulanması süreçlerinde bireylerin ihtiyaçlarının yanı sıra ailelerin ve uzmanların iş birliği içinde çalışması kritik önem taşır.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aile.gov.tr/media/133056/engelli_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2009). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2009). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/sozlesme-surumleri-ve-ek-protokol/normal-surum/
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2014a). *Aile eğitim rehberi motor fonksiyonel problemi olan çocuklar*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.tr/media/5634/motor-fonksiyonel-problemi-olan-cocuklar-aile-egitim-rehberi.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2014b). *Aile eğitim rehberi işitme engelli çocuklar*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.tr/media/5633/isitme-engelli-cocuklar-aile-egitim-rehberi.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2014c). *Aile eğitim rehberi görme engelli çocuklar*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.tr/media/5632/gorme-engelli-cocuklar-aile-egitim-rehberi-link-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf
- Alkahtani, K. (2013). Teachers' knowledge and use of assistive technology for children with special educational needs. *Journal of Special Education (JSE)*, 3(2), 65–86.
- Americans with Disabilities Act ADA PL 101-336. (1990). What is the Americans with Disabilities Act (ADA). https://adata.org/learn-about-ada
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (2025). American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. https://www.aaidd.org/intellectual-disability/definition
- American Psychiatric Association (2025). *Autism Spectrum Disorder*. https://www.apa.org/topics/autism-spectrum-disorder#:~:text=Autism%20spectrum%20disorder%20(ASD)%20refers,behaviors%2C%20interests%2C%20and%20activities.
- Angelo, J., & Lane, S. (Eds.). (1997). *Assistive technology for rehabilitation therapists*. Philadelphia, PA: F.A. Davis Company.
- American Speech-Language-Hearing Association (2024). *Augmentative and Alternative Communication (AAC)* https://www.asha.org/public/speech/disorders/aac/?srsltid=AfmBOopvLN-J66O1ur8N7qhJt25Xmh8WKluIOFwULNPt8Z8g3Q1R5usl
- Aslan, C. (2018). Özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknolojilere yönelik tutumları. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 102-120.
- Assistive Technology Act of 1998. Pol, L. 105-394 (1998). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-105publ394/pdf/PLAW-105publ394.pdf
- Assistive Technology Industry Association (2025). *What is AT?* https://www.atia.org/home/at-resources/what-is-at/
- Banerjee, R., & Horn, E. M. (2005). Use of sociodramatic play to develop literacy skills in early childhood settings. In E. M. Horn & H. Jones (Eds.), *Young exceptional children: Supporting early literacy in young children* (Monograph Series No. 7, pp. 101–112). Sopris West.
- Bauer, S. M., Elsaesser, L. J., & Arthanat, S. (2011). Assistive technology device classification based

- upon the World Health Organization's, International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 6(3), 243-259.
- Bausch, M. E., Mittler, J. E., Hasselbring, T. S., & Cross, D. P. (2005). The Assistive Technology Act of 2004: What does it say and what does it mean? *Physical Disabilities: Education and Related Services*, 23(2), 59-67.
- Beukelman, D. R., & Mirenda, P. (2005). *Augmentative and alternative communication: Supporting children and adults with complex communication needs* (3rd ed.). Paul H. Brookes Publishing Co.
- Bowser, G., & Reed, P. (2000). Considering your child's need for assistive technology. *LD Online*. <https://www.ldonline.org/article/6246/>
- Brown, R. L., Schalock, R. L., & Brown, I. (2009). Quality of life: Its application to persons with intellectual disabilities and their families—Introduction and overview. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 6(1), 2-6. <https://doi.org/10.1111/j.1741-1130.2008.00202.x>
- Bruder, M. B., & Bologna, T. M. (1993). Collaboration and service coordination for effective early intervention. In W. Brown, S. K. Thurman, & L. F. Pearl (Eds.), *Family-centered early intervention with infants and toddlers: Innovative cross-disciplinary approaches* (pp. 103-127). Paul H. Brookes.
- Burkhart, L. J. (1993). *Total augmentative communication in the early childhood classroom*. Linda J. Burkhart.
- Buyse, V., & Hollingsworth, H. L. (2009). Program quality and early childhood inclusion: Recommendations for professional development. *Topics in Early Childhood Special Education*, 29(2), 119-128. <https://doi.org/10.1177/0271121409332233>
- Campbell, P. H., Milbourne, S., Dugan, L. M., & Wilcox, M. J. (2006). A review of evidence on practices for teaching young children to use assistive technology devices. *Topics in Early Childhood Special Education*, 26(1), 3-13. <https://doi.org/10.1177/02711214060260010101>
- Calculator, S. N. (2009). Augmentative and alternative communication (AAC) and inclusive education for students with the most severe disabilities. *International Journal of Inclusive Education*, 13(1), 93-113. <https://doi.org/10.1080/13603110701284656>
- Cavkaytar, A., & Diken, İ. (2012). *Özel eğitim 1: Özel eğitim ve özel eğitim gerektirenler* (1. baskı). Vize Basın Yayın.
- Chisolm, T. H., Noe, C. M., McArdle, R., & Abrams, H. (2007). Evidence for the use of hearing assistive technology by adults: The role of the FM system. *Trends in amplification*, 11(2), 73-89. <https://doi.org/10.1177/1084713807300879>
- Cook, A. M., & Polgar, J. M. (2015). *Assistive technologies Principles and practice* (4th ed.). Elsevier Health Sciences.
- Çakmak, S. (Ed.). (2016). *Özel Eğitim ve Yardımcı Teknolojiler*. Vize Yayıncılık.
- Drescher, P. L., & Ed, M. (2009). Assistive technology for access to computers. In *Wisconsin Assistive Technology Initiative (WATI)* (Ed.), *Assessing students' needs for assistive technology: A resource manual for school district teams* (5th ed., pp. 1-23). WATI.
- Dunst, C. J., & Paget, K. D. (1991). Parent-professional partnerships and family empowerment. In M. Fine (Ed.), *Collaborative involvement with parents of exceptional children* (pp. 25-44). Clinical Psychology Publishing Co.
- Erdem, R. (2017). Students with special educational needs and assistive technologies: A literature review. *Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 16(1), 128-146.
- Evmenova, S., & Behrmann, M. (2011). Research-based strategies for teaching content to children with intellectual disabilities: Adapted videos. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46(3), 315-325.
- Francis, P. M., Mellor, D., & Firth, L. (2009). Techniques and recommendations for the inclusion of users with autism in the design of assistive technologies. *Assistive Technology*, 21(1), 57-68. <https://doi.org/10.1080/10400430902945561>

- Gençay, Y. (2018). *Eğitimde Fatih projesinin uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi ve işletmelerde insan kaynakları eğitiminde kullanılabilirliğinin analizi* (Yüksek lisans tezi), Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Gierrach, J., & Stindt, K. (2009). Assistive technology for activities of daily living. In J. Gierrach (Ed.), *Assessing students' needs for assistive technology (ASNAT) 5th edition—complete version* (pp. 1–16). WATI.
- Goldsmith, T. R., & LeBlanc, L. A. (2004). Use of technology in interventions for children with autism. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention*, 1(2), 166–178. <https://doi.org/10.1037/h0100287>
- Hatton, C., & Emerson, E. (2015). *International review of research in developmental disabilities: Health disparities and intellectual disabilities*. Academic Press Elsevier.
- Haveman, M., Perry, J., Salvador-Carulla, L., Walsh, P. N., Kerr, M., Van Schroyen Lantman-De Valk, H., et al. (2011). Ageing and health status in adults with intellectual disabilities: Results of the European POMONA II study. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 36(1), 49–60. <https://doi.org/10.3109/13668250.2010.549464>
- Hersh, M. A., & Johnson, M. A. (2008). Assistive technology for daily living. In *Assistive technology for visually impaired and blind people* (pp. 615–657). Springer.
- Individuals with Disabilities Education Act. (1997). *Infant and toddlers with disabilities*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpgclclefindmkaj/<https://ectacenter.org/~pdfs/idea/pl105-17partC.pdf>
- Individuals With Disabilities Act. (2004a). Sec. 602. Definitions. <https://pdp.ed.gov/osep/regulation/programregsidea602#atservice>
- Individuals With Disabilities Act. (2004b). About IDEA. <https://sites.ed.gov/idea/about-idea/>
- Individuals With Disabilities Act. (2004c). Sec. 300.8 (c). <https://sites.ed.gov/idea/regs/b/a/300.8/c>
- Jansson, G. (2008). Haptics as a substitute for vision. In *Assistive technology for visually impaired and blind people* (pp. 135–166). Springer.
- Judge, S. (2002). Family-centered assistive technology assessment and intervention practices for early intervention. *Infants and Young Children*, 15(1), 60–68.
- Van Dam, K., Gielissen, M., Bles, R., Van der Poel, A., & Boon, B. (2023). The impact of assistive living technology on perceived independence of people with a physical disability in executing daily activities: A systematic literature review. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 18(1), 1–10.
- Kreuzer, D. T. (2007). *An analysis of writing practices in 4th- and 5th-grade students with visual impairments* [Doctoral dissertation], University of California Berkeley with San Francisco State University.
- Kurnaz, E. (2019). Özel gereksinimli bireyler için yardımcı teknolojiler. O. Kurt (Ed), *Özel gereksinimli bireyler için afet ve acil durum yönetimi* (s.97-120) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Lang, R., Ramdoss, S., Raulston, T., Carnett, A., Sigafoos, J., Didden, R., Moore, D., & O'Reilly, M. F. (2014). Assistive technology for people with autism spectrum disorders. In E. G. Lancioni & N. N. Singh (Eds.), *Assistive technologies for people with diverse abilities* (pp. 157–190). Springer.
- Lifter, K., Ellis, J., Cannon, B., & Anderson, S. R. (2005). Developmental specificity in targeting and teaching play activities to children with pervasive developmental disorders. *Journal of Early Intervention*, 27(4), 247–267. <https://doi.org/10.1177/105381510502700405>
- Lindstrom-Drescher, P. (2009). Assistive technology for access to computers. In J. Gierrach (Ed.), *Assessing students' needs for assistive technology (ASNAT)* (5th ed., pp. 1–23).
- Long, M. T., Janet-Thomas, M. & Hall, J. M. (2009). Promoting fine and gross motor and adaptive skills development. In S. A. Raver (Eds.), *Early Childhood Special Education-0 to 8 years: Strategies for positive outcomes*. (pp. 177–198). Pearson Education.
- Mallin, S. S. V., & de Carvalho, H. G. (2015). Assistive technology and user-centered design: Emotion as an element for innovation. *Procedia Manufacturing*, 3, 5570–5578.

- Manjari, K., Verma, M., & Singal, G. (2020). A survey on assistive technology for visually impaired. *Internet of Things*, 11, 100188. <https://doi.org/10.1016/j.iot.2020.100188>
- McGonigel, M., & Garland, C. (1988). The individualized family service plan and the early intervention team: Team and family issues and recommended practices. *Infants and Young Children*, 7(1), 10–21.
- McKnight, L., & Davies, C. (2012). The Kellogg College Centre for Research into assistive learning technologies. *Journal of Assistive Technologies*, 6(2), 158–162.
- Mechling, L. C. (2011). Review of twenty-first century portable electronic devices for persons with moderate intellectual disabilities and autism spectrum disorder. *Education and Treatment in Autism and Developmental Disabilities*, 46(4), 479–498.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2024). Öğretmenlerin gözüyle teknoloji ve eğitim bölgesel çalıştayları raporu. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_03/15112203_OGRETMENLERIN_GOZUYULE_TEKNOLOJI_VE_EGITIM_BOLGESEL_CALISTAYLARI_RAPORU.pdf
- Mistrett, S. M., Lane, S. L., & Ruffino, A. (2004). Growing and learning through technology: Birth to five. In D. Edyburn, K. Higgins, & R. Boone (Eds.), *The handbook of special education technology research and practice* (pp. 273–307). Knowledge by Design.
- Oberstein, J. S. (1995). Equalizing developmental opportunities for youngsters with disabilities. *Arizona Medicine*, 6(6), 11.
- Pedrotty-Bryant, D., & Bryant, B. R. (2012). *Assistive technology for people with disabilities* (2nd ed.). Pearson Higher Ed.
- Parette, H. P., & Judge, S. L. (1998). Expanding the vision of assistive technology with young children and families: Future directions and continuing challenges. In S. L. Judge & H. P. Parette (Eds.), *Assistive technology for young children with disabilities: A guide to family-centered services* (pp. 233–253). Brookline Books.
- Reed, P. (2007). *A resource guide for teachers and administrators about assistive technology*. Wisconsin Assistive Technology Initiative.
- Rehabilitation Act of 1973 Pl 93-112. (1973). <https://www.access-board.gov/about/law/ra.html>
- Rehabilitation Act of 1998, 29 U.S.C. §794d (1998). <https://www.regulations.gov/accessibility>
- Rupp, R., Kleih, S. C., Leeb, R., del R. Millan, J., Kübler, A., & Müller-Putz, G. R. (2014). Brain-computer interfaces and assistive technology. In *Brain-computer interfaces in their ethical, social and cultural contexts* (pp. 7–38). Springer.
- Sadao, K. C., & Robinson, N. B. (2010). *Assistive technology for young children: Creating inclusive learning environments*. Brookes Publishing.
- Sani-Bozkurt, S. (2017). Özel eğitimde dijital destek: Yardımcı teknolojiler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 37–60.
- Senjam, S. S. (2019). Assistive technology for students with visual disability: Classification matters. *Kerala Journal of Ophthalmology*, 31(2), 86–91. https://doi.org/10.4103/kjo.kjo_25_19
- Shane, H. C., Laubscher, E. H., Schlosser, R. W., Flynn, S., Sorce, J. F., & Abramson, J. (2012). Applying technology to visually support language and communication in individuals with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42, 1228–1235.
- Shih, C. H. (2011). Assisting people with developmental disabilities to improve computer pointing efficiency through multiple mice and automatic pointing assistive programs. *Research in Developmental Disabilities*, 32(5), 1736–1744.
- Smith, R. O., Bengel, M., & Hall, M. (1994). Technology for self-care. In *Ways of living: Self-care strategies for special needs* (pp. 379–422). Elsevier.
- Srinivasan, S., & Lloyd, L. L. (2011). Assistive technology for mobility, seating, and positioning. In *Assistive technology: Principles and applications for communication disorders and special education* (pp. 413–446). Brill.

- Technology-Related Assistance for Individuals With Disabilities Act - PL 100-407. (1988). <https://www.congress.gov/bill/100th-congress/senate-bill/2561>
- Vernadakis, N., Avgerinos, A., Tsitskari, E., & Zachopoulou, E. (2005). The use of computer-assisted instruction in preschool education: Making teaching meaningful. *Early Childhood Education Journal*, 33, 99–104.
- Vize, A. (2013). Using assistive technology. *Practically Primary*, 18(1), 37–41.
- Wielandt, T., McKenna, K., Tooth, L., & Strong, J. (2006). Factors that predict the post-discharge use of recommended assistive technology (AT). *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 1(1–2), 29–40.
- Wilcox, M. J., Norman-Murch, T., Oberstein, J. S., Volkmann, M. A., Wagner, D. K., Musselwhite, C. R., & Malena, E. (1999). Assistive technology and early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 27(4), 247–252.
- Woodruff, G., & McGonigel, M. (1988). Early intervention team approaches: The transdisciplinary model. In J. Gordon, R. Huting, M. Karnes, & J. Gallagher (Eds.), *Early childhood special education* (pp. 163–181). Council for Exceptional Children.
- World Health Organization (2024). *Deafness and hearing loss*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
- Zabala, J. S. (2005). Setting the stage for success: Building success through effective selection and use of assistive technology systems. *Journal of Special Education Technology*, 20(1), 39–47.
- Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü -YEĞİTEK. (2025). Geçmişten günümüze YEĞİTEK. <https://yegitek.meb.gov.tr/ggy/index.html>
- Yolcu, S., Tinas, H., Kartaloğlu, S. & Özçelik, S. (2024). Öğretmenlerin dijital okuryazarlıkla sınıf yönetimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Original Educational Research*, 2(1), 469–481
- Zabala, J. S. (2020). The SETT framework: A model for selection and use of assistive technology tools and more. In S. L. Alper & A. B. Welch (Eds.), *Assistive technology to support inclusive education* (pp. 17–36). Emerald Publishing Limited.
- Zimmerman, G. J., & Zebehazy, K. T. (2011). Blindness and low vision. In J. M. Kaufmann & D. P. Hallahan (Eds.), *Handbook of special education* (pp. 247–261). Routledge.

Bu kitap bölümünde kullanılan görsellerin bir kısmı yapay zeka uygulamalarıyla, bir kısmı ise iStock platformundaki bireysel üyelik aracılığıyla temin edilmiştir. Görsel isimlerinin sonunda "temsili" ifadesi bulunanlar yapay zeka ile oluşturulmuştur. Kaynak belirtilmeyen diğer görseller ise iStock üyeliği sayesinde edinilerek bölüme dahil edilmiştir.